



Puolustusministeriö
Försvarsministeriet
Ministry of Defence

**SOTILASTIEDUSTELULAINSÄÄDÄNTÖ
LAUSUNTOTIIVISTELMÄ**

**LAGSTIFTNING OM MILITÄR
UNDERRÄTTELSEVERKSAMHET
REMISSAMMANDRAG**

Puolustusministeriön julkaisuja 2017

Sotilastiedustelulainsäädäntö

Lausuntotiivistelmä

Puolustusministeriö, Helsinki 2017



Puolustusministeriö

ISBN: 978-951-25-2948-3 (nid.)

ISBN: 978-951-25-2949-0 (PDF)

Helsinki 2017

Kuvailulehti

Julkaisija	Puolustusministeriö		7.9.2017
Tekijät	hallitussihteeri Kosti Honkanen korkeakouluharjoittelija Hanna Kim		
Julkaisun nimi	Sotilastiedustelulainsäädäntö Lausuntotiivistelmä		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Puolustusministeriön julkaisuja		
Diaari/hankenumero	PLM004:00/2015	Teema	Sotilastiedustelu
ISBN painettu	978-951-25-2948-3	ISSN painettu	1238-7940
ISBN PDF	978-951-25-2949-0	ISSN PDF	2489-3951
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-2949-0		
Sivumäärä	138	Kieli	suomi
Asiasanat	tiedustelu, puolustusvoimat, tietoliikennetiedustelu, tietoliikenne, toimivaltuudet		
Tiivistelmä	<p>Sotilastiedustelulainsäädäntöä koskevasta mietinnöstä saatiin lausunnot yhteensä 72 taholta. Lausunnonantajien joukko koostui muun muassa laillisuusvalvojista, ministeriöistä, sisäministeriön hallinnonalan virastoista ja laitoksista, tuomioistuimista, puolueista, järjestöistä sekä elinkeinoelämän edustajista. Kaikki lausunnonantajat pitivät sotilastiedustelulainsäädäntöä tarpeellisena ja tarkoituksenmukaisena. Joihinkin mietinnön yksityiskohtiin kuitenkin suhtauduttiin kriittisesti.</p> <p>Lausunnonantajat ovat pääosin tyytyväisiä mietinnön keskeisiin ehdotuksiin. Ehdotettujen toimivaltuuksien porrasteisuus sai kannatusta. Lausunnoissa kiinnitettiin runsaasti huomiota siihen, että osa tiedustelutoimivaltuuksista ulottuisi kotimaahan.</p> <p>Lausunnoissa huomautettiin tietoliikennetiedustelun kohdentamiseen liittyvän ongelmia. Kohdentamisen osalta korostettiin, ettei tietoliikennetiedustelun toimivaltuuksien tule mahdollistaa massavalvontaa.</p> <p>Ehdotuksella arvioitiin olevan merkittäviä vaikutuksia perusoikeuksien toteutumiseen, mikä toivottiin tuotavan paremmin esille ehdotuksessa. Arviointia ehdotuksen suhteesta perustuslakiin toivottiin täydennettävän. Perustuslain tarkistamiseen liittyen sotilaallisen toiminnan ja kansallisen turvallisuuden käsitteiden sisältöön toivottiin täsmennystä.</p> <p>Lausunnoissa oltiin yksimielisiä tuomioistuimen lupamenettelyn tarpeellisuudesta. Lupamenettelyn osalta ristiriitaisesti suhtauduttiin siihen, onko ehdotettu tuomioistuimen luvan kestoaika sopiva vai tulisiko sen olla lyhyempi. Tärkeänä pidettiin, että tuomioistuimen harkinnan tosiasiallisuus varmistetaan.</p> <p>Lisäksi useissa lausunnoissa ehdotuksen taloudellisten vaikutusten arviointia pidettiin puutteellisena. Syyttäjälaitokselle ja rangaistusten täytäntöönpanosta koituvat kulut tulisi lausunnonantajien mukaan lisätä ehdotukseen. Poliisille ja tuomioistuimelle ehdotuksesta koituihin kuluihin toivottiin tarkennusta.</p>		
Kustantaja	Puolustusministeriö		
Painopaikka ja vuosi	Lönnberg Print & Promo, 2017		
Julkaisun myynti/jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Presentationsblad

Utgivare	Försvarsministeriet	7.9.2017	
Författare	regeringssekreterare Kosti Honkanen högskolepraktikant Hanna Kim		
Publikationens titel	Lagstiftning om militär underrättelseverksamhet Remissammandrag		
Publikationsseriens namn och nummer	Försvarsministeriet publikationer		
Diarie-/projektnummer	PLM004:00/2015	Tema	Militär underrättelseverksamhet
ISBN tryckt	978-951-25-2948-3	ISSN tryckt	1238-7940
ISBN PDF	978-951-25-2949-0	ISSN PDF	2489-3951
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-2949-0		
Sidantal	138	Språk	finska
Nyckelord	underrättelseinhämtning, försvarsmakten, underrättelseinhämtning som avser datatrafik, datatrafik, befogenheter		
Referat	<p>Referat</p> <p>Sammanlagt 72 remissinstanser lämnade sitt yttrande över betänkandet om lagstiftningen om militär underrättelseverksamhet. Remissinstanserna bestod bl.a. av laglighetsövervakare, ministerier, ämbetsverk och inrättningar på inrikesministeriets förvaltningsområde, domstolar, partier, organisationer och representanter för näringslivet. Alla remissinstanser ansåg lagstiftningen om militär underrättelseverksamhet motiverad och ändamålsenlig. Vissa detaljer i betänkandet förhöll man sig emellertid kritiskt till.</p> <p>Remissinstanserna var i allmänhet nöjda med de centrala förslagen i betänkandet. Det att de föreslagna befogenheterna ska införas stegvis understöddes. I yttrandena ägnades mycket uppmärksamhet åt att det föreslås att en del av befogenheterna till underrättelseinhämtning ska gälla också inom landet.</p> <p>I yttrandena påtalades problem med anknytning till inriktningen av den underrättelseinhämtning som avser datatrafik. Gällande inriktningen betonades det att befogenheterna till underrättelseinhämtning som avser datatrafik inte får möjliggöra massövervakning.</p> <p>Det bedömdes att förslaget har betydande konsekvenser för hur de grundläggande fri- och rättigheterna realiserar, och det önskades att detta skulle tas upp tydligare i förslaget. Remissinstanserna önskade att bedömningen av förslagets förhållande till grundlagen skulle kompletteras. I anknytning till en justering av grundlagen önskades det preciseringar av innehållet i begreppen militär verksamhet och nationell säkerhet.</p> <p>I yttrandena var man enhällig om att tillståndsförfarandet i domstol är nödvändigt. I fråga om tillståndsförfarandet förelåg det olika åsikter om huruvida den föreslagna tid som domstolens tillstånd ska gälla är lämplig eller om den borde vara kortare. Det ansågs viktigt att det säkerställs att domstolen verkligen prövar saken.</p> <p>Vidare ansågs det i flera remissyttranden att bedömningen av förslagets ekonomiska konsekvenser var bristfällig. Åklagarmyndighetens utgifter och utgifterna för verkställighet av straff bör enligt remissinstanserna sättas till i förslaget. En precisering av de utgifter som polisen och domstolen får på grund av förslaget önskades.</p>		
Förläggare	Försvarsministeriet		
Tryckort och år	Lönberg Print & Promo, 2017		
Beställningar/distribution	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Description sheet

Published by	Ministry of Defence		7.9.2017
Authors	Adviser Kosti Honkanen Trainee Hanna Kim		
Title of publication	Military intelligence legislation Summary		
Series and publication number	Ministry of the Defence publications		
Register number	PLM004:00/2015	Subject	Military intelligence
ISBN (printed)	978-951-25-2948-3	ISSN (printed)	1238-7940
ISBN PDF	978-951-25-2949-0	ISSN PDF	2489-3951
Website address (URN)	http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-2949-0		
Pages	138	Language	Finnish
Keywords	intelligence, Defence Forces, network traffic intelligence, network traffic, powers		
Abstract	<p>A total of 72 parties submitted comments regarding the report on military intelligence legislation. Comments were received from legality supervisors, ministries, agencies and public bodies within the administrative branch of the Ministry of the Interior, courts, political parties, organisations and representatives of the business life. While legislation on military intelligence was regarded as necessary and appropriate by all parties critical views were expressed on a number of details in the report.</p> <p>Those consulted were largely satisfied with the key proposals in the report. Graded powers that were proposed gained support. In many of the comments the focus was on whether intelligence powers would be extended for national use.</p> <p>The difficulties linked with targeting network traffic intelligence were taken up and emphasis was placed on ensuring that the powers regarding network traffic intelligence should not allow for mass surveillance.</p> <p>It was estimated that the proposal has a significant impact on how basic rights are guaranteed; therefore this should be made clearer. It was also voiced that the proposal's relation to the Constitution should be made clearer and the exact content of the concepts related to military activities and national security should be defined.</p> <p>Commentators were unanimous in the necessity of a court permit process. There were, however, conflicting views on whether the proposed validity period of a permit issued by the court is suitable or whether it should be shorter. Emphasis was also placed on verifying the court's de facto discretion.</p> <p>According to a number of comments, the economic impact assessment is insufficient and the costs incurred for the prosecution service from the enforcement of judgments should be included while the costs incurred for the police and the courts should be more specific.</p>		
Publisher	Ministry of Defence		
Printed by (place and time)	Lönnberg Print & Promo, 2017		
Publication sales/ Distributed by	Distribution by: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Sisältö

1	Johdanto	13
1.1	Työryhmä	13
1.2	Työryhmän ehdotukset	13
1.2.1	Työryhmä ehdotti, että säädettäisiin uusi laki sotilastiedustelusta	13
1.3	Lausuntopyyntö	14
2	Yhteenveto lausunnoista	15
2.1	Yleiset huomiot	15
2.1.1	Toimivaltuudet	18
2.1.2	Tietoliikennetiedustelu	23
2.1.3	Tuomioistuimen harkintaa edellyttävät lupa-asiat	28
2.1.4	Työturvallisuus ja voimankäytösäännökset	34
2.1.5	Henkilötietojen salassapito	34
2.1.6	Laillisuusvalvonta ja parlamentaarinen valvonta	35
2.1.7	Ehdotuksen suhde siviilitiedustelua koskevaan lakiehdotukseen	37
2.2	Ei lausuttavaa	38
3	Vaikutukset	39
3.1	Taloudelliset vaikutukset	39
3.2	Tietoturvallisuuden edistäminen	45
4	Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys	46
5	Säännöskohtaisia huomioita	50
5.1	Yleiset säännökset (1 luku)	50
5.1.1	Lain soveltamisala (1 §)	50
5.1.2	Suhde muuhun lainsäädäntöön (2 §)	50

5.1.3	Sotilastiedustelun tarkoitus (3 §)	50
5.1.4	Sotilastiedustelun kohteet (4 §)	52
5.1.5	Suhteellisuusperiaate (5 §)	58
5.1.6	Tarkoitussidonnaisuuden periaate (7 §)	58
5.1.7	Syrjinnän kieltö (8 §)	59
5.1.8	Määritelmät (9 §)	60
5.1.9	Tiedustelumenetelmien käytön edellytykset (10 §)	62
5.2	Sotilastiedustelun viranomaiset sekä ohjaus ja seuranta (2 luku)	65
5.2.1	Sotilastiedustelun ohjaus ja johtaminen (11 §)	65
5.2.2	Sotilastiedusteluviranomaiset (12 §)	66
5.2.3	Tiedustelutehtävä (13 §)	66
5.2.4	Sotilastiedustelun seuranta (14 §)	67
5.3	Yhteistoiminta muiden viranomaisten kanssa ja kansainvälinen yhteistyö (3 luku)	68
5.3.1	Yhteistyö suojelupoliisin ja muiden viranomaisten kanssa (15 §)	68
5.3.2	Tietopyyntö (16 §)	69
5.3.3	Tiedustelutoiminnan yhteensovittaminen (17 §)	69
5.3.4	Kansainvälinen yhteistyö ja tietojen luovuttaminen kansainvälisessä yhteistyössä (18 ja 119 §)	69
5.4	Tiedonhankintatoimivaltuudet (4 luku)	74
5.4.1	Tarkkailu ja suunnitelmallinen tarkkailu (19 §)	74
5.4.2	Suunnitelmallisesta tarkkailusta päättäminen (20 §)	75
5.4.3	Tekninen kuuntelu (23 §)	75
5.4.4	Teknisestä kuuntelusta päättäminen (24 §)	75
5.4.5	Tekninen seuranta (27 §)	76
5.4.6	Teknisestä seurannasta päättäminen (28 §)	77
5.4.7	Tekninen laitetarkkailu (29 §)	77
5.4.8	Laitteen, menetelmän tai ohjelmiston asentaminen ja poisottaminen (31 §)	77
5.4.9	Telekuuntelu (32 §)	79
5.4.10	Tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta (33 §)	80
5.4.11	Televalvonta (35 §)	80
5.4.12	Televalvonnasta päättäminen (36 §)	81
5.4.13	Teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkiminen (39 §)	81
5.4.14	Peitetoiminta (40 §)	82
5.4.15	Peitetoimintaa koskeva esitys ja suunnitelma (41 §)	83
5.4.16	Peitetoiminnasta päättäminen (42 §)	83
5.4.17	Tietolähdetoiminta (43 §)	84

5.4.18	Tietolähdettä koskevien tietojen käsittely ja palkkion maksu (44 §)	85
5.4.19	Tietolähteen turvaaminen (46 §)	85
5.4.20	Paikkatiedustelu (51 §)	85
5.4.21	Paikkatiedustelusta päättäminen (52 §)	86
5.4.22	Jäljentäminen ja jäljentämisestä päättäminen (53 ja 58 §)	87
5.4.23	Jäljentämiskiellot (54 §)	88
5.4.24	Lähetyksen pysäyttäminen jäljentämistä varten (57 §)	88
5.4.25	Jäljentämisen kirjaaminen ja jäljennöksen hävittäminen (59 §)	89
5.4.26	Ulkomaan tietojärjestelmätiedustelu (62 §)	89
5.4.27	Ulkomailla tapahtuva sotilastiedustelusta päättäminen (64 §)	90
5.5	Tiedonhankinta tietoliikenteestä (5 luku)	91
5.5.1	Soveltamisala (65 §)	91
5.5.2	Teknisten tietojen käsittely ja teknisten tietojen käsittelystä päättäminen (66 ja 67 §)	91
5.5.3	Valtiollisen toimijan tietoliikenteeseen kohdistuva tiedustelu (68 §)	91
5.5.4	Muun kuin valtiollisen toimijan tietoliikenteeseen kohdistuva tiedustelu (70 §)	92
5.5.5	Muun kuin valtiollisen toimijan tietoliikenteeseen kohdistuva tiedustelusta päättäminen (71 §)	94
5.5.6	Tietoliikennetiedustelun edellyttämän kytkennän toteuttaminen (72 §)	94
5.5.7	Tietoliikennetiedustelun tekninen toteuttaminen suojelupoliisin puolesta (73 §)	95
5.5.8	Tietojen hävittäminen (74 §)	96
5.5.9	Haitallista tietokoneohjelmaa koskevien tietojen luovuttaminen yrityksille ja yhteisöille (75 §)	97
5.6	Tiedustelutietojen ilmoittaminen eräissä tilanteissa (6 luku)	97
5.6.1	Ilmoitus rikosepäilystä (76 §)	97
5.6.2	Ilmoittaminen eräissä tapauksissa (77 §)	101
5.6.3	Ilmoitus esitutkinnan tai rikostorjunnan aloittamisesta (78 §)	103
5.6.4	Tuomioistuimen luvasta ilmoittaminen (79 §)	103
5.7	Sotilastiedustelun suojaaminen ja turvaaminen, tietojen hävittäminen sekä tiedustelusta ilmoittaminen (7 luku)	103
5.7.1	Sotilastiedustelun suojaaminen (80 §)	103
5.7.2	Tiedustelutietojen hävittäminen ja tiedustelutehtävään liittymättömän tiedon käyttäminen (83–84 §)	104
5.7.3	Tiedustelumenetelmän käytön lopettaminen kiiretilanteessa ja sillä saadun tiedon hävittäminen (85 §)	106
5.7.4	Tiedonhankinnasta ilmoittaminen (86 §)	106
5.8	Puolustusvoimien muun virkamiehen ja asevelvollisten osallistuminen sotilastiedusteluun sekä kansainvälinen toiminta (8 luku)	108

5.8.1	Puolustusvoimien muun virkamiehen osallistuminen sotilastiedusteluun (87 §)	108
5.8.2	Asevelvollisuuslain mukaisessa palveluksessa olevan reserviläisen toimivaltuudet (88 §)	109
5.8.3	Reserviläisen osallistuminen kansainväliseen toimintaan (89 §)	109
5.9	Ilmaisukielto, teleyrityksiä ja tiedonsiirtäjää koskevat velvollisuudet ja oikeudet sekä tietojen saanti eräiltä tahoilta (9 luku)	109
5.9.1	Ilmaisukielto (92 §)	109
5.9.2	Tiedonsiirtäjän avustamisvelvollisuus (94 §)	110
5.9.3	Korvaus teleyritykselle ja tiedonsiirtäjälle (95 § ja 96 §)	111
5.9.4	Muutoksenhaku korvauspäätökseen (97 §)	113
5.9.5	Teleyrityksen säilyttämien tietojen käyttäminen (99 §)	114
5.9.6	Tietojen saanti yksityiseltä yhteisöltä tai henkilöltä (100 §)	114
5.10	Sotilastiedustelun tietojärjestelmä ja muut henkilörekisterit (10 luku)	115
5.10.1	Sotilastiedustelun tietojärjestelmä (101 §)	115
5.10.2	Sotilastiedustelun tietojärjestelmän tietosisältö (102 §)	115
5.10.3	Sotilastiedustelun tietojärjestelmän käyttöoikeus (103 §)	116
5.10.4	Tilapäiset henkilörekisterit (104 §)	116
5.10.5	Arkaluonteisten tietojen käsittely (105 §)	117
5.10.6	Henkilön fyysisiin ominaisuuksiin perustuvien tunnistetietojen tietoturva (106 §)	118
5.10.7	Yksittäiseen tehtävään liittymättömien henkilötietojen käsittely ja käyttäminen (107 §)	118
5.10.8	Oikeus saada tietoja rekistereistä ja tietojärjestelmistä (108 §)	118
5.10.9	Tietojen saanti viranomaiselta (109 §)	121
5.10.10	Tietojen luovuttaminen sotilasviranomaiselle (111 §)	121
5.10.11	Tietojen luovuttaminen vaaran tai vahingon estämiseksi (113 §)	122
5.10.12	Tietojen luovuttamisesta päättäminen (114 §)	122
5.10.13	Tietojen poistaminen sotilastiedustelun tietojärjestelmästä (115 §)	122
5.10.14	Tietojen poistaminen tilapäisestä henkilörekisteristä (116 §)	123
5.10.15	Henkilötunnuksen käsittely (117 §)	124
5.11	Sotilastiedustelun valvonta puolustushallinnossa (11 luku)	124
5.11.1	Sotilastiedustelun oikeudellinen ja parlamentaarinen valvonta (121 §)	124
5.11.2	Puolustusministeriön suorittama valvonta (123 §)	124
5.11.3	Kertomus eduskunnan oikeusasiamiehelle (124 §)	125
5.11.4	Tarkemmat säännökset (125 §)	125
5.12	Erinäiset säännökset (12 luku)	125
5.12.1	Tiedustelukiellot (127 §)	125

5.12.2 Tallenteiden tarkastaminen (128 §).....	127
5.12.3 Pöytäkirja (130 §).....	127
5.12.4 Vaitiolovelvollisuus (131 §).....	128
5.12.5 Menettely tuomioistuimessa (134 §)	128
6 Eniten huomiota herättäneet teemat.....	131
6.1 Taloudelliset vaikutukset.....	131
6.2 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys	131
6.3 Sotilastiedustelun kohteet	132
6.4 Tietojen luovuttaminen.....	132
Lausuntopyynnön jakelu (Liite 1)	133
Lausunnon antaneet tahot (Liite 2).....	136

1 Johdanto

1.1 Työryhmä

Puolustusministeriö asetti 1.10.2015 työryhmän valmistelemaan ehdotuksen sotilastiedustelua koskevaksi lainsäädännöksi. Tavoitteena oli parantaa Puolustusvoimien tiedonhankintaa Puolustusvoimien tehtäviin liittyvistä vakavista kansainvälisistä uhkista ja ajanmukaistaa Puolustusvoimien tiedustelua koskevat toimivaltuudet.

Hanke perustuu pääministeri Juha Sipilän hallituksen ohjelmaan, jonka mukaan hallitus esittää säädösperustaa ulkomaantiedustelulle ja tietoliikennetiedustelulle.

Sisäministeriö asetti tätä tarkoitusta varten siviilitiedustelua ja oikeusministeriö siviili- ja sotilasviranomaisten tiedustelutoiminnan valvontaa koskevaa lainsäädäntöä valmistelevat työryhmät. Oikeusministeriön asettama asiantuntijatyöryhmä selvitti perustuslain tarkistamista siten, että lailla voitaisiin säätää tarpeellisiksi katsottavien edellytysten täytyessä kansallisen turvallisuuden suojaamiseksi välttämättömistä rajoituksista luottamuksellisen viestin salaisuuden suojaan.

Sotilastiedustelulainsäädäntöä valmistellut työryhmä luovutti mietintönsä puolustusministeri Jussi Niinistölle 19.4.2017.

1.2 Työryhmän ehdotukset

1.2.1 Työryhmä ehdotti, että säädettäisiin uusi laki sotilastiedustelusta.

Laissa ehdotetaan säädettäväksi sotilastiedustelun tarkoituksesta, kohteista ja tiedustelutoiminnassa noudatettavista periaatteista sekä tiedustelutoiminnan ohjauksesta ja

valvonnasta puolustushallinnossa. Sotilastiedusteluviranomaisia olisivat Puolustusvoimien pääesikunta ja Puolustusvoimien tiedustelulaitos.

Sotilastiedusteluviranomaisille ehdotetaan toimivaltuuksia henkilötiedusteluun, radio-signaalitiedusteluun ja ulkomaan tietojärjestelmätiedusteluun sekä tietoliikennetiedusteluun Suomen rajan ylittävässä tietoliikenteessä. Toimivaltuudet olisivat käytettävissä Suomessa ja ulkomailla.

Laissa säädettäisiin myös sotilastiedusteluviranomaisten yhteistoiminnasta muiden viranomaisten kanssa, kansainvälisestä yhteistyöstä sekä tiedustelukielloista ja tietojen käsittelystä.

Laki ehdotetaan tulemaan voimaan mahdollisimman pian lakiehdotuksen säätämisyjärjestystä koskevat seikat huomioon ottaen.

1.3 Lausuntopyyntö

Puolustusministeriö pyysi 20.4.2017 lausuntoa työryhmän mietinnöstä ”Ehdotus sotilastiedustelua koskevaksi lainsäädännöksi”.

Lausunto pyydettiin antamaan vastaamalla lausuntopalvelu.fi:ssä julkaistuun lausuntopyyntöön viimeistään 22.6.2017. Lausuntoaikaa oli 9 viikkoa. Lausuntopyyntö julkaistiin lisäksi puolustusministeriön internet-sivuilla.

Myös jakelulistan ulkopuolisia kansalaisjärjestöjä ja pyydettiin antamaan omaaloitteisesti lausunnon mietinnöstä.

Kaikki annetut lausunnot on julkaistu lausuntopalvelu.fi:ssä tai valtioneuvoston hankeikkunassa.

Lausuntoa pyydettiin 119 eduskuntapuolueelta, viranomaiselta ja muulta taholta. Lausunnon antoi 72 eri tahoa. Lausuntopyynnön jakelu ja lausunnon antaneet käyvät ilmi tämän asiakirjan liitteistä.

2 Yhteenvedo lausunnoista

2.1 Yleiset huomiot

Kaikki lausunnonantajat kannattivat sotilastiedustelusta säätämistä ja sotilastiedustelujärjestelmän kehittämistä Suomessa. Lausunnonantajat kiinnittivät huomiota kuitenkin tiedustelun kohdentamiseen ja sääntelyn tarkkarajaisuuteen. Lisäksi erityistä huomiota kiinnitettiin henkilötietojen käsittelyyn ja tietojen luovuttamiseen viranomaisten kesken sekä kansainvälisessä yhteistyössä.

Monet lausunnonantajat toivat myös esiin olevan tärkeää, että säännösehdotus saadaan pian voimaan. Monissa lausunnoissa myös korostettiin olevan tärkeää pyytää lakiesityksestä lausunto perustuslakivaliokunnalta.

Eduskunnan oikeusasiamies pitää esityksen tavoitetta hyväksyttävänä ja kannatettavana. Eduskunnan oikeusasiamies kuitenkin huomauttaa ehdotettujen toimivaltuuksien käyttöedellytyksien täsmällisyyden ja tarkkarajaisuuden olevan kaukana nykyisten salaisten pakkokeinojen ja salaisten tiedonhankintakeinojen käyttöedellytyksistä.

Lakiehdotuksen arviointia vaikeuttaa se, että ehdotetusta perustuslain 10 §:n 4 momentista ja sitä koskevan lakiehdotuksen perusteluista ei yksiselitteisesti ja selkeästi ilmene, koskeeko edellytys ”vakavasta kansallisen turvallisuuden uhkasta” sotilaallista toimintaa.

Lopuksi eduskunnan oikeusasiamies viittaa yleisesti siviilitiedustelulakiehdotuksesta antamaansa lausuntoon (EOAK/2821/2017), jossa on esitetty eräitä säännöskohtaisia huomioita, jotka soveltuvat myös sotilastiedustelulakiehdon jatkovalmisteluun.

Oikeusministeriö toteaa, että Puolustusvoimien nykyisillä rikosten estämiseen ja paljastamiseen rajoittuvilla tiedonhankintatoimivaltuuksilla ei voida riittävän tehokkaasti ja varhain hankkia tietoa sotilaallisesta toiminnasta tai Suomeen kohdistuvista ulkoisista uhkista sotilaallisen ennakkovaroituksen antamiseksi. Oikeusministeriö

myös korostaa perus- ja ihmisoikeuksien huomioon ottamista. Oikeusministeriö huomauttaa, että esitysluonnoksen perustelutekstejä on vielä tarvetta työstää jatkovalmistelussa.

Korkein hallinto-oikeus keskittyy lausunnossaan tiedustelutoiminnan mahdollisten kohteiden oikeusturvaa ja lainsäädännön laatua koskeviin kysymyksiin. Korkein hallinto-oikeuden mukaan yksityiskohtaiset perustelut ovat kauttaaltaan kirjoitettu huolimattomasti ja paikoitellen jopa niin, ettei niille ole löydettävissä sisältöä. Myös lakiteksti on monin paikoin viimeistelemätöntä.

Helsingin käräjäoikeuden mukaan esityksessä on otettu asianmukaisesti huomioon asioiden diaarijulkisuuteen, asiakirjojen julkisuuteen ja käsittelyn julkisuuteen liittyvät kysymykset.

Elinkeinoelämän keskusliitto EK ja Ohjelmistoyrittäjät ry pitävät hyvänä, että elinkeinoelämällä on ollut mahdollisuus osallistua Suomen kannalta tärkeän sääntelykonaisuuden valmisteluun. Erityisesti lainsäädännön kansantaloudellisten ja yritys vaikutusten seurantaan on tarpeen panostaa.

Lainsäädännön tulee mahdollistaa yrityksille palveluiden ja teknisten ratkaisuiden tuottaminen tiedusteluviranomaisten tarpeisiin esimerkiksi erilaisia kumppanuusmalleja hyödyntämällä. On hyvä, että lainsäädäntö antaa mahdollisuuksia yrityksiin kohdistuvien haitallisten toimien tunnistamiseen ja ehkäisemiseen sekä niitä koskevien tietojen luovuttamiseen tarvittaessa yrityksille 75 § ja 113 §:n mukaisesti. Jatkovalmistelussa olisi vielä tarpeen tarkentaa ja selkeyttää yrityksille asetettavien velvoitteiden sisältöä.

CSC- Tieteen tietotekniikan keskus Oy huomauttaa kansallisen turvallisuuden näkökulmasta olevan ensiarvoisen tärkeää huolehtia siitä, että tietoliikennetiedustelu toteutetaan mahdollisimman kohdennetusti. Tuleva sotilastiedustelulainsäädäntö ei saa vaarantaa kotimaisten eikä kansainvälisten toimijoiden luottamusta suomalaisten IT-palvelutuottajien kykyyn taata asiakkaidensa tietojen luottamuksellisuus ja tietoturva. Tiedustelutoimenpiteet eivät saa myöskään heikentää yritysten palveluiden yleistä saatavuutta. Lakiehdotuksen nykyisessä muodossa riittävän uskottavat ja läpinäkyvät turvallisuuskontrollit eivät valitettavasti toteudu.

F-Secure Oy on erityisen tyytyväinen, että heidän kyky tuottaa tieto- ja kyberturvallisuuden palveluita ei vaarannu ehdotettujen lakien seurauksena. Erityisen tärkeää ohjelmistopohjaista kyberturvallisuutta tuottavalle ja globaalilla markkinalla toimivalle Suomeen sijoittuneelle yritykselle on, että lainsäädäntö ei jatkossakaan velvoita kei-

notekoisesti heikentämään ohjelmistojen turvallisuutta esimerkiksi takaporttien muodossa tai vaatimalla ummistamaan silmiä tietoturvaloukkauksilta.

Lakiluonnoksessa osalle yrityksistä ja yhteisöistä asetettaisiin avustamisvelvoite. Siltä osin kuin tällaisia velvoitteita yrityksille tulee, on tärkeää, että yritykset pystyvät ennakkoimaan, milloin näihin kohdistuu velvoitteita ja miten tähän tulisi omassa toiminnassa varautua.

Amnesty International Suomen osasto katsoo, että viestintään kohdistuva tiedustelu voi olla ihmisoikeusnäkökulmasta hyväksyttävää vain, mikäli se on riittävän kohdennettua, pohjautuu perusteltuun epäilyyn ja on ehdottoman tarpeellista hyväksytyyn päämäärään saavuttamiseksi.

Suomen Sadankomitea ry ja Suomen Internet-yhdistys SIY ry huomauttavat, ettei ryhmässä ole ollut edustettuna varsinaisia tietoliikenne- ja internettoimialan asiantuntijoita joita olisi ollut käytettävissä koko valmistelun ajan. Lainvalmistelun laatu ei kaikilta osiltaan vastaa tasoa jota voisi edellyttää kyseisen lakiehdotuksen merkittävyyden vuoksi.

Teknologiateollisuus ry ja Tieto Oyj tukevat EK:n lausuntoa lainsäädäntöehdotuksesta kaikilta osin.

Tietoliikenteen ja tietotekniikan keskusliitto, FiCom ry kannattaa tavoitetta viranomaisten tehtävien säättämisestä selkeällä ja tarkkarajaisella tavalla. Selkeällä säätelyllä varmistetaan toimiva viranomaisten ja teleyritysten yhteistyö.

Effi ry tuo lausunnossan esiin, että käytännössä esitys mahdollistaisi poliisi- ja pakkokeinolaeissa säädettyjen pakkokeinojen käyttöä koskevien rajoitusten kiertämisen. Esitystä on muutettava niin, että tietojen luovuttaminen esitutkintaviranomaisille olisi sallittua vain vakavien rikosten kohdalla.

Esityksessä ei ole riittävästi perusteltu, miksi sotilastiedustelulle annetaan oikeuksia, jotka kohdistuvat nimenomaan Suomen sisäiseen turvallisuuteen. Yleensä sotilaallisten organisaatioiden tehtävänä on suojata maata ulkoisilta sotilaallisilta uhilta. Sotilaiden sotkeutuminen poliisiluonteisiin tiedustelutehtäviin kotimaassa olisi huolestuttava kehityssuunta. Suomen alueella toteutettavat sotilastiedusteluoikeudet tulisi rajata koskemaan ainoastaan vieraan valtion lukuun työskenteleviä vihamielisiä toimijoita.

FISC ry on tyytyväinen lainvalmisteluun liittyvään yhteistyöhön, jota viranomaiset ovat tehneet kyberturva-alan yritysten sekä koko elinkeinoelämän kanssa tätä lakikokonaisuutta laadittaessa.

FISC korostaa, ettei viranomaisten tule turvautua esimerkiksi reserviläisten laajamuotoiseen hyödyntämiseen pikaratkaisuna vaan viranomaisten tulee panostaa pitkäaikaiseen public-private-yhteistyöhön, yritysten kanssa.

Suomen Journalistiliitto ry huomauttaa, ettei tiedustelutoiminta saa vaarantaa journalistin lähdesuojaa millään tavalla.

Korkein oikeus keskittyy lausunnossaan arvioimaan ehdotettua lainsäädäntöä siltä osin kuin se koskee tuomioistuimen tehtävää sen harkitessa luvan myöntämistä tiedustelumenetelmien käyttöön. Korkein oikeus pitää tärkeänä, että oikeusturvaan kohdistuvia vaaratekijöitä pyritään kompensoimaan riittävän monipuolisella lupaharkinnalla.

Muut lausunnon antajat: Lisäksi puolustusministeriö on saanut lausunnon yksityiseltä taholta. Lausunnossa todetaan uudelle laille olevan selkeä tarve, mutta ehdotuksen yksityiskohtiin suhtaudutaan kriittisesti. Huomiota kiinnitetään muun muassa valvonnan riittävyyteen ja toimivaltuuksien laajuuteen.

2.1.1 Toimivaltuudet

Vasemmistoliitto rp toteaa lakiesityksen 4 luvun tarkkailutyypistä tiedonhankintaa koskevien säännösten olevan jo Puolustusvoimien käytössä ja ehdotukset eivät tältä osin merkitse suurta muutosta nykytilaan. Esitys 4 luvun tiedonhankintakeinoiksi on hyväksyttävissä, jos perustuslain 10 §:ää muutetaan esitetyllä tavalla ja sen esityksen jatkotyössä otetaan riittävästi huomioon Vasemmistoliiton ehdottamat tarkennukset.

4 luvun toimivaltuuksien hyväksyttävyyssarvioon vaikuttaa se, että sotilastiedustelulakiesityksessä toimivaltuuksien lupakynnys ja toimivaltuuden käyttöönottamista koskevat edellytykset ovat porrastettu. Vasemmistoliitto pitää tärkeänä, että näitä yksittäisiä toimivaltuuksien käyttöönoton lisäehtoja (erityisiä edellytyksiä) vielä täsmennetään jatkovalmistelussa.

Eduskunnan oikeusasiamies huomauttaa, että mietinnön mukaan (s. 134–135) ulkomaantiedustelun toiminta saattaa tapauskohtaisesti täyttää jonkin kohdevaltion rikoslainsäädännössä rangaistavaksi säädetyn teon tunnusmerkistön. Mietinnössä ei kuitenkaan ole tämän enempää arvioitu tällaisen menettelyn oikeusperustetta, hyväksyttävyyttä ja seurauksia. Esityksessä tulisikin perusteellisemmin käsitellä yksittäisen virkamiehen ja viranomaisen rikos- ja siviilioikeudellisen vastuun määrittymiseen liittyviä kysymyksiä.

Toimivaltuuspykälissä on kussakin erikseen säädetty, että menetelmää saa käyttää vain vakituiseen asumiseen käytettävän tilan ulkopuolella. Lainsäätämistekninen ratkaisu näyttää poikkeavan siviilitiedustelua koskevasta lainsäädäntöehdotuksesta, jossa poliisilain 5 a luvun 2 §:n 3 momentissa ehdotetaan säädettäväksi, että tiedustelumenetelmää ei saa kohdistaa vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan. Sen lisäksi, että yhdenmukaisuuden vuoksi olisi suotavaa käyttää samankaltaisia lainsäädäntöratkaisuja, turvaisi erillisen em. asiaa koskevan lainkohdan säätäminen periaatteen pysyvyyden mahdollisia uusia tiedustelutoimivaltuuksia säädettäessä sekä ehkäisisi tulkinnanvaraisuutta.

Useat ehdotettavat tiedonhankintakeinot olisi ehdotuksen mukaan mahdollista kohdistaa "henkilöryhmään". Epäselväksi jää, mikä on henkilöryhmä. Miten tällainen henkilöiden joukko rajataan ja kuinka tiivis tai löyhä sidos henkilöiden välillä vaaditaan, että he muodostavat laissa tarkoitetun henkilöryhmän.

Valtioneuvoston kanslian mukaan nyt ehdotetaan siviili- ja sotilasviranomaisille uusia merkittäviä tiedustelutehtäviä ja -toimivaltuuksia. Asian merkittävyyden takia valtioneuvoston kanslia esittää jatkovalmistelussa arvioitavaksi tarvetta tarkentaa puolustusministeriöstä annettua valtioneuvoston asetusta (375/2003, 1§) erityisesti tiedustelutoiminnan valvonnan osalta.

Sisäministeriö huomauttaa esitutinnan toimittamisvelvollisuuden koskevan myös esitutkintaviranomaisena toimivaa sotilastiedusteluviranomaista. Esitutkintaviranomaisrooli voi muodostua sotilastiedustelutoiminnan näkökulmasta haasteelliseksi, sillä erityisesti Suomessa tiedustelun kohteena oleva toiminta voi konkretisoitua toiminnaksi, jolloin on syytä epäillä rikosta. Tämä voi helposti johtaa tilanteeseen, että tiedusteluoperaatio joudutaan lopettamaan paljastumisriskin vuoksi. Lisäksi tämä saattaa kasvattaa riskiä siitä, että sotilastiedusteluviranomainen jatkaisi tiedustelutoimivaltuuksien käyttöä mahdollisesta rikosepäilystä huolimatta. Siviilitiedustelua koskevassa ehdotuksessa samankaltainen ongelma on ratkaistu siten, että suojelupoliisilta ehdotetaan poistettavan esitutkinta- ja pakkokeinotoimivaltuudet.

Siviilitiedustelulainsäädäntöön sisältyvässä poliisilakiehdotuksen 5 a luvun 4 §:ssä ehdotetaan säädettäväksi tiedonhankinnan lopettamisesta tai sen jatkamisesta rikoksen estämiseksi. Sotilastiedustelulakiehdotuksessa ei omaksuttu vastaavanlaista konstruktiota. Onko sotilastiedustelussa tiedustelumenetelmän käyttö lopetettava, kun ilmenee, että tiedustelumenetelmän käytön perusteena oleva uhka "tyhjenee" estettävissä tai paljastettavissa olevaksi rikokseksi? Vastaus tähän lienee myönteinen, koska tiedustelumenetelmän käytön peruste on poistunut, jolloin toimivaltuuden käyttö on heti lopetettava. Toiseksi on kysyttävä, että jos tiedonhankinnan lopettamisesta tai sen jatkamisesta rikoksen estämiseksi jatkovalmistelussa säädettäisiin, miltä osin siitä olisi mahdollista säätää? Kenelle sotilastiedusteluviranomaisen tulee asiasta ilmoittaa

ja kenelle sen tulisi siirtää rikoksen estämis- tai paljastamisvastuu silloin, kun sillä ei ole toimivaltaa jatkaa salaisen tiedonhankintakeinon käyttöä em. tavalla? Lakiehdotuksessa asiaa ei ole käsitelty, mutta sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa annetun lain 86 §:n 1 momentin ja 90 § tulkinnan mukaan asia olisi perusteltua siirtää suojelupoliisille ja muissa kuin niin sanotuissa Supo-rikoksissa yleisrikostorjuntaviranomaisena toimivalle poliisille.

Sisäministeriö kiinnittää huomiota myös siviili- ja sotilastiedustelun toimivaltuuksien sujuvaan yhteen sovittamiseen. Operatiivisella tasolla edellytetään koordinaatiota, ja silloin, kun tiedusteluviranomaiset operoivat sisäisen turvallisuuden alueella Suomessa, niin koordinaation piiriin vääjäämättä on sisällytettävä myös rikostorjuntaviranomaiset. Varsinkin kaikkein herkimpien tiedonhankintamenetelmien käyttäminen aiheuttaa väistämättä vaaran viranomaisten operaatioiden päällekkäisyydestä ja pahimmillaan jopa toisen viranomaisen operaation paljastumisesta. Operatiivisen tason käytännön toimijoille tulisi lainsäädännöllisesti varmistaa riittävä mahdollisuus toimivaltuuksien käytön sujuvaksi yhteen sovittamiseksi.

Oikeusministeriö huomauttaa, ettei mietinnössä varsinaisesti perustella, miksi poliisilain 5 luvussa säädettyjen salaisten tiedonhankintakeinojen käytön voi olettaa olevan tarpeellista ja tehokasta sotilastiedustelussa. Periaatteessa muuta kuin radiosignaali-tiedustelua ja tietoliikennetiedustelua varten voisi olla käytettävissä muitakin tiedonhankintakeinoja tai nyt ehdotettua suppeammassa laajuudessa poliisilain 5 luvussa tarkoitettuja tiedonhankintakeinoja.

Itä-Suomen hallinto-oikeuden näkemyksen mukaan ehdotetussa laissa säännökset määrittävät viranomaisen toimivaltuudet riittävän tarkasti ja siten, että valtuuksien käyttö olisi sallittu vain tehtävien edellyttämässä laajuudessa. Hallinto-oikeuden näkemyksen mukaan lakiehdotuksessa on pidetty myös huolta siitä, että viranomaisvaltuuksien kohteena olevien henkilöiden oikeusturva on asianmukaisesti järjestetty.

Ahvenanmaan hallintotuomioistuimen lausunnon mukaan lakiehdotus antaa osaltaan toimivaltuuksia sellaiseen sotilaalliseen tiedustelutoimintaan, joka hyvin selvästi sisältää sotilaallista läsnäoloa. Vaikka kansainväliset velvoitteet eivät itsessään rajoita sellaisten toimivaltuuksien antamista, jotka käsittävät myös Ahvenanmaan, vaan pikemminkin sellaisten toimivaltuuksien käyttämisen, lakiehdotuksen ja demilitarisoinnin välisen suhteen arvioiminen olisi toivottavaa.

Suojelupoliisin mukaan toimivaltuuksien perustelut eivät ole johdonmukaisia esityksessä aiemmin esitetyn kanssa ja ovat osittain vaikeaselkoisia.

Poliisihallitus huomauttaa, että lausunnossa esiin nostetut asiat tulisi käydä lainvalmistelijoiden toimesta huolellisesti läpi yhdessä Poliisihallituksen ja keskusrikospoliisin kanssa ennen kuin lopullista hallituksen esitystä ollaan luonnostelemassa.

Pääesikunta esittää harkittavaksi, että myös rajavartiolaitoksen suorituskyvyt tulisi ottaa esityksessä huomioon, koska ne muodostavat merkittävän osan esimerkiksi maavoimien sotilastiedustelun suorituskyvystä. Myös asevelvollisuuslain nojalla palvelevien varusmiesten ja reserviläisten käyttöä sotilastiedustelutehtäviin on ehdotuksessa rajoitettu merkittävällä tavalla. Rajoituksilla on olemassa sinänsä hyvät perusteet, mutta tiukasti määriteltynä ne tietyiltä osin saattavat muodostaa esimerkiksi puolustushaarojen tiedustelun toteuttamiselle ongelmakohtia.

Ehdotusluonnoksen jatkotarkastelussa tulisi läpikäydä vielä sellaiset normaaliolojen häiriötilanteet, joissa on tarvetta käyttää myös puolustushaarojen tiedustelujärjestelmää ja -joukkoja ennen poikkeusolojen toimivaltuuksien käyttöön saamista.

Toimivaltuuksien käytöstä päättävät tahot tulisi määritellä yksiselitteisesti samoin kuin se, mitä tarkoitetaan ”tiedustelumenetelmien käyttöön erityisesti perehtyneellä sotilaslakimiehellä”. Määrittely voitaisiin toteuttaa esimerkiksi valtioneuvoston tai puolustusministeriön asetuksella, mikäli tarkempia säännöksiä sisältävässä 125 §:ssä annettaisiin tätä koskeva valtuutus asetuksen antamiseen. **Oikeusministeriö** on puolestaan ehdottanut tältä osin, että vaaditun perehtyneisyyden merkityssisältö avattaisiin kunkin sitä käytettävän säännöksen perusteluissa. Niiltä osin kuin perehtyneisyyden merkityssisältö on säännöksissä sama, perustelutekstien väliset viittaukset ovat riittäviä. Lisäksi oikeusministeriö huomauttaa, että siviilitiedustelua koskevassa poliisilain 5 a luvussa käytettäisiin ilmausta ”tehtävään määrätty tiedustelumenetelmien käyttöön perehtynyt”. Myös **tuomariliitto** on kiinnittänyt huomiota ilmaukseen ja siihen, että ehdotuksessa ilmauksen esitysasu poikkeaa eri kohdissa.

Rajavartiolaitos esittää, että laissa tulisi säätää sotilastiedusteluviranomaisten oikeudesta luovuttaa tiedustelutietoa rajavartiolaitokselle. Tämä olisi nykyisen käytännön mukaista.

Turvallisuuskomitean sihteeristön mukaan toimivaltuuksia koskevat säännösehdotukset täyttävät paitsi sotilastiedusteluviranomaisen toiminnallisia tarpeita myös perusoikeuksien rajoitusedellytyksistä johtuvia vaatimuksia.

Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry:n mukaan yksityisyyden suojan rajoittaminen tällä tavoin kansallisen turvallisuuden ja sotilaallisen toiminnan perusteella olisi valtiosäännössämme uusi ilmiö. Tästä syystä tiedustelutoimivaltuuksienkin valikoimaa ja alaa on syytä tarkastella kriittisesti.

Perustuslakivaliokunnan käytännön ja ihmisoikeussopimusten tulkintakäytännön mukaan perusoikeuksia rajoittavien säännösten on oltava tarkkarajaisia ja ennakoitavissa ja vain välttämättömät rajoitukset ovat sallittuja. Kuten mietinnössäkkin todetaan, ihmisoikeustuomioistuimien on viimeaikaisessa käytännössään tulkinnut ihmisoikeussopimuksen kriteeriä "välttämätön demokraattisessa yhteiskunnassa" viittaamaan rajoituksen ehdottomaan välttämättömyyteen. Tämän tiukentuneen tulkinnan tulee näkyä myös tiedustelulainsäädännössä, jossa välttämättömyyshedellytys tulee ilmaista sanoil-la "ehdottoman välttämätön".

Kuitenkin vaikka tiedustelumenetelmien edellytyksiä täsmennettäisiin tällä tavalla, esityksen perusongelmana ovat laveat määritelmät, joiden pysyminen suhteellisuusperiaatteen edellyttämässä rajoissa on täysin riippuvaista maltillisesta viranomaiskäytännöstä ja tiukasta lupakäytännöstä.

Tietoliikenteen ja tietotekniikan keskusliitto, FiCom ry toteaa lausunnossaan, että yksityisyyden suoja ja viestinnän luottamuksellisuus tulisi huomioida myös ehdotettuja toimivaltuuksia käytettäessä. FiCom ehdottaa, että 4 luvun alkuun otetaan säännös, jossa kielletään ehdotettujen tarkkailun tai suunnitelmallisen tarkkailun, peitellyn tiedonhankinnan, teknisen kuuntelun, tai katselun, teknisen laitetarkkailun, laitteen, menetelmän tai ohjelmiston asentaminen peitetoiminnan ja paikkatiedustelun kohdistaminen yleiseen viestintäverkon tai tietoyhteiskunnan palvelun tarjoamiseen käytettävään tilaan.

FiCom ry:n mukaan säännös on tarpeen, jotta sivullisten viestintä, sitä kuvaavat tiedot taikka yksityisyyden suojan kannalta merkitykselliset tiedot tai asiakirjat eivät altistu tiedustelulle. Lisäys on tarpeen, jotta viestintä- ja tietoyhteiskunnan palvelujen käyttäjien yksityisyyden suoja nauttivat tiedot eivät altistu tiedustelulle. Pelkästään todistamiskieltoon liittyvät keinojen rajoitukset ole riittäviä tasapainottamaan ehdotettujen keinojen käyttöä. Ehdotetulla lisäyksellä sääntely olisi johdonmukaista ottaen huomioon 55 §:n jäljentämiskiellon.

Effi ry huomauttaa, että tietoliikennetiedustelun ja muun tiedustelun käytön edellytykset on esityksessä määritelty liian epäselvästi.

Internet-käyttäjät ikuisesti - IKI ry nostaa esiin, että sotilastiedustelun laajempien ja rankempien tiedustelu-oikeuksien ja -keinojen käyttö pitäisi varmuuden vuoksi sitoa esimerkiksi yleiseen valtioon korotettuun valmiustilaan, jotta voitaisiin varmistua siitä että normaalissa rauhan tilassa ei sotilastiedustelun erikoistilanteissa tarvitsemia laajempia tiedustelu-oikeuksia ja keinoja voida yrittää käyttää muissa laeissa ja määräyksissä olevien rajoitusten kiertämiseen.

IKI ry tukee lisäksi Suomen Internet-yhdistys SIY ry:n, FiCom:in ja Effi ry:n lausuntoja tässä asiassa.

Ohjelmistoyrittäjät ry pitää hyvänä, että tiedusteluviranomaisten toimivaltuudet ja niiden käyttämiseen liittyvä päätöksenteko on määritelty avoimesti ja yksityiskohtaisesti. Tiedustelumenetelmät ovat pääosin jo aiemmin rikostorjunnassa ja -tutkinnassa käytettyjä keinoja ja ne vaikuttavat kattavilta esitetyt tarpeet huomioiden. Tiedusteluympäristössä joidenkin toimivaltuuksien käytölle on kuitenkin perusteltua asettaa rajoitteita, joita myös jatkovalmistelutyössä on vielä tarpeen tarkentaa.

Upseeriliitto ry:n mukaan lainsäädännön kehittäminen ehdotetulla tavalla lisää sotilastiedustelun toimintamahdollisuuksia etenkin tietoverkoissa ja on välttämätöntä.

Suomen Sadankomitea ry:n mukaan, toisin kuin mietinnössä todetaan, myös muilla kuin sotilasviranomaisella voi olla riittävä tietotaito arvioida maanpuolustukseen kohdistuvia uhkia. Esimerkiksi poliittisen tai taloudellisen vaikuttamisen arviointiin sotilasviranomaisten kompetenssi on puutteellinen.

Sotilastiedustelun alueen laava määritelmä antaa sotilastiedustelulle lähes rajattomat mahdollisuudet venyttää toimivaltuuksia ja kerätä tiedustelutietoa ikään kuin varmuuden vuoksi. Lainsäädännön tulisi kuitenkin olla siinä määrin tarkkarajaista, että se määrittää viranomaisten toimivaltuuksien rajat.

Ulkomaan tiedustelutoimivaltuuksien eli henkilötiedustelun ja tietojärjestelmän tiedustelun käytön mahdollistamista myös kotimaassa perusteellaan puutteellisesti, eikä ulkomaan tiedustelutoimivaltuuksien ulottamista kotimaahan voi ylipäänsä pitää hyväksyttävänä.

2.1.2 Tietoliikennetiedustelu

Suomen Sosialidemokraattinen Puolueen mukaan tarvitaan selvästi tarkkarajaisempi kohdennus, jotta huoli ns. massavalvonnasta ei osoittautuisi todeksi. Tietoverkotiedustelun osalta pitäisi saada vertaileva selvitys sen tehokkuudesta ja ongelmista verrokkimaissa. Erityisen tärkeää olisi saada selvitys tiedustelun hyödyistä niiden maiden osalta, joissa käytetään laajoja tiedusteluvaltuuksia.

Vasemmistoliitto rp:n mukaan tietoliikennetiedustelun hyväksyttävyyssarvioon vaikuttaa muun muassa se, että perustuslain luottamuksellisen viestin suoja ei koske vakoi-lua harjoittavia valtiollisia toimijoita. Toimivaltuuksien punnintaan vaikuttaa myös se, että tietoliikennetiedustelun toimivaltuuksien käyttöönotto edellyttää tuomiois-

tuimen etukäteistä lupaa ja tiedustelun reaaliaikaiseen valvontaan luodaan tiedusteluvaltuutetun tehtävä ja eduskuntaan perustetaan tiedusteluvalvontavaliokunta.

Suomen Kristillisdemokraatit rp kiinnittää tietoliikennetiedustelun osalta huomiota hankittavan teknologian turvallisuuteen ja huoltovarmuuteen. Siksi tietoliikennetiedusteluun on ohjattava riittävät resurssit.

Eduskunnan oikeusasiamies viittaa tietoliikennetiedustelun osalta (5 luku) soveltuvin osin siviilitiedustelulakia koskevassa lausunnossaan (EOAK/2821/2017) kohdassa 2.2 (Laki tietoliikennetiedustelusta siviilitiedustelussa) esittämäänsä.

Oikeuskanslerinvirasto huomauttaa suhteellisuusperiaatteen näkökulmasta tiedustelutoiminnan hyväksyttävyyttä harkittaessa on arvioitava sitä, missä suhteessa toiminnasta kansalliselle turvallisuudelle aiheutuva hyöty on toiminnasta mahdollisesti aiheutuvaan haittaan muun ohella yksityisyyden suojalle. Tietoliikennetiedustelun toteuttamiseen näyttäisi ylipäättään liittyvän useita epävarmuustekijöitä, joiden ennakkoon arvioiminen on haastavaa.

Liikenne- ja viestintäministeriö toivoo perusteluja täydennettävän siten, että selviäisi varmuudella, miten ehdotettu tietoliikennetiedustelu täyttää sille asetetut tehokkuus- ja tuloksellisuusodotukset. Tietoliikennetiedustelun tehokkuutta tulisi mitata sillä, miten laajaan osaan tietoliikennettä tiedonhankinta on kohdistettava, jotta viranomaisen saa tarvitsemansa tiedot.

Tietoliikennetiedustelun teknistä toteuttamistapaa ei ole esitysluonnoksissa toistaiseksi kuvattu kovin tarkasti. Se, miten teknistä toteuttamistapaa on kuvattu luonnoksen perusteluissa sekä julkisuudessa olleilla esimerkeillä, voi herättää vielä jatkokysymyksiä tietoliikennetiedustelun tosiasiallisesta kohdentumisesta. Tietoliikennetiedustelun ja perusoikeuksien suhteen arviointia edistäisi, jos perusteluja täydennettäisiin tarkastelulla teknisestä toteuttamistavasta ja tietoliikennetiedustelun arvioidusta laajuudesta.

Kyvykkyyttä yksittäisestä ulkomaisesta IP-osoitteesta lähtevän tietoliikenteen seurantaan suomalaisissa tietoverkoissa ei nykyisin ole. Tietoliikennetiedustelua vaikuttaisi olevan teknisten realiteettien ja tietoliikenteen toimintaperiaatteiden valossa vaikea toteuttaa ainakaan kovin tarkkaan kohdennetusti.

Asialle olisi eduksi, jos ehdotuksen jatkovalmistelussa voitaisiin tarkemmin arvioida ja kuvata suomalaisten viranomaisten kyvykkyyttä tietoliikennetiedustelulla hankitun materiaalin analysointiin ja käyttöön valtion turvallisuuden takeena. Eesityksen perusteluihin olisi hyvä sisällyttää myös kustannus-hyötyanalyysi toiminnan odotettavissa olevasta tuloksellisuudesta suhteessa käytettäviin resursseihin.

Edellä kuvatuista syistä esitysten myönteistä arviointia ja hyväksyttävyyttä edistäisi, jos niiden perusteluita ja vaikutusarviointia täydennettäisiin arviolla siitä, että tietoliikennetiedustelu on nykyisessä teknisessä toimintaympäristössä aidosti tuloksellista.

Tietosuojavaltuutetun toimiston mukaan epäselväksi jää, mihin tietoliikenteen seuraamisesta kertyvät ja tallennettavat tiedot on tarkoitus tallentaa tarkempaa analyysia varten? Missä vaiheessa tieto siirretään esimerkiksi sotilastiedon tietojärjestelmään? Tietoliikenteestä kerättävä tiedon osalta on selkeytettävä sitä, kuinka tietoa kerätään sekä käsitellään ja mihin se tallennetaan ja millä perusteella. Lisäksi ehdotettu sääntelyä tulee kehittää edelleen siten, että se ohjaa käytännön toimintaa tietojen johdonmukaiseen käsittelyyn sekä lainmukaisuuden varmistamiseen. Tietosuojavaltuutettu viittaa 5 luvun osalta myös lausuntoonsa siviilitiedustelulainsäädännön osalta.

Viestintävirasto pitää tärkeänä, ettei tehtävillä lainsäädäntömuutoksilla ja tiedusteluun käytetyillä teknisillä ratkaisulla heikennetä tarpeettomasti viestintäverkkojen ja -palveluiden turvallisuutta ja toimivuutta esimerkiksi tekemällä sellaisia muutoksia ja/tai käyttämällä sellaisia ratkaisuja, jotka olisivat omiaan heikentämään mahdollisuutta huolehtia tietoturvasta. Viestintävirasto katsoo, että mahdollista lainsäädäntöä valmisteltaessa tulisi tarkoin arvioida, miten ehdotuksen mukainen välitystietoihin kohdistettu tiedustelu vaikuttaisi perustuslain mukaiseen viestinnän luottamuksellisuuteen.

Viestintävirasto pitää myös tärkeänä, että mahdollista lainsäädäntöä valmisteltaessa huomioidaan se, että ennalta määriteltyjen hakuehtojen avulla tapahtuva viesti- ja tietoliikenteen koneellinen seulonta on tietoyhteiskuntakaaren tarkoittamaa viestien käsittelyä, johon mahdollisesti valmisteltavana olevassa laissa olisi oltava erikseen säädetty peruste.

Tietoyhteiskuntakaaren 136 §:n mukaan myös radioviestintä on luottamuksellista, ellei sitä ole tarkoitettu yleisesti vastaanotettavaksi. Viestintävirasto on lisäksi katsonut, että myös koneiden välinen viestintä (ns. IoT-viestintä), signalointiliikenne ja verkon ohjausliikenne ovat luottamuksellista tietoliikennettä, joten ehdotuksen mukaiset linjatukset ovat ainakin osittain ristiriitaisia tietoyhteiskuntakaaren 136 §:ää valvovan viranomaisen tekemän laintulkinnan kanssa. Esimerkiksi (joko kiinteästi tai langattomasti) internetyhteysliikennettä välittävien järjestelmien tietojen käsittely, myös DHCP-lokin tai muun viestintäosoitteita jakavan palvelimen tietojen käsittely on välitystietojen käsittelyä, ei pelkästään signaalitietojen käsittelyä, kuten muistiossa on esitetty.

Viestintävirasto pitää tärkeänä, ettei tietoliikennetiedustelun toteuttamisella aiheuteta yleisen tietoliikenteen hidastumista. Viestintävirasto pitääkin hyvänä, että tämä on huomioitu ehdotuksessa.

Viestintävirasto esittää, että mahdollista lainsäädäntöä valmisteltaessa huomioitaisiin liikenne- ja viestintäministeriön asettaman työryhmän mahdolliset tuotokset koskien tietoyhteiskuntakaaren 157 §:n nykytilan ja sen muutostarpeiden arvioimista. Ehdotuksessa on viitattu useaan kertaan Viestintäviraston ylläpitämään HAVARO-järjestelmään. Viestintävirasto katsoo, ettei HAVARO-järjestelmä liity tietoliikennetiedustelun toteuttamiseen tai sen kautta ole saatavissa tiedustelun kannalta olennaista tietoa. Viestintävirasto myös tulkitsee, että työryhmä on päätenyt ehdotuksessaan tähän lopputulemaan.

Elinkeinoelämän keskusliitto EK ja Ohjelmistoyrittäjät ry esittävät jatkovalmistelussa huolellisesti pohdittavaksi, onko tarpeen yhdistää sotilas- ja siviilitiedustelun tietoliikennetiedustelua koskevat lainkohdat yhdeksi tietoliikennetiedustelua koskevaksi laiksi. Erillistä lakia puoltaisivat sääntelyn selkeys sekä viranomaisten toiminnan valvonnan tehokas järjestäminen.

CSC- Tieteen tietotekniikan keskus Oy kiinnittää huomiota siihen, että esitetysssä teknisessä toteuttamisvaihtoehdossa tiedustelu käytännössä kohdistuu kaikkeen tuomioistuimen luvassa mainitun rajanylityspisteen kautta kulkevaan liikenteeseen. Ongelma on mietinnössä tunnistettu ja ratkaisuksi esitetään tiedon hävittämiselvöllisyyttä. Tämä ei kuitenkaan poista tiedustelun tosiasiallista massavalvontatekniikkaa eikä kerättyä tietoa voida hävittää esimerkiksi erottelua suorittavien tiedusteluviranomaisten muistista.

Yksi mahdollinen vaihtoehto tiedustelun kohdentamisen parantamiseksi olisi velvoittaa tuomioistuimen lupaa hakeva tiedusteluviranomainen ja/tai mahdollisesti myös tuomioistuin arvioimaan luvassa mainitun hävittämistä vaativan tiedon osuus ja määritettävä jokin kerätyn tiedon määrä, kohdennetun haun ja kerätyn datan suhde tai jokin muu mitattava raja-arvo, jota ei saa ylittää. Järjestelmä, jossa tietojen kerääminen olisi mahdollista ainoastaan tarpeen synnyttyä ja luvan saamisen jälkeen, olisi perusoikeuksien kannalta lähtökohtaisesti parempi.

Microsoft Oy pitää tärkeänä pohdittavan, onko tarkoitus, että ehdotettu lainsäädäntö koskisi paikkatiedustelua tai laitteiden, menetelmien ja ohjelmistojen käyttöä tiedusteluun datakeskuksissa. Datakeskuksissa luvatta tapahtuva tiedustelu torjutaan riippumatta siitä, kuka mahdollisesti pyrkii datakeskukseen tunkeutumaan. Mikäli datakeskuksista ajatellaan esimerkiksi kopioitavan tietoja, on erittäin suuri vaara, että muiden asiakkaiden luottamuksellisia liikesalaisuustietoja tai yksityisyydensuojan piiriin kuuluvia tietoja tulee viranomaisten tietoon. Tällainen toiminta, vaikkakin tuomioistuimen huolellisen harkinnan perusteella, olisi äärimmäisen ongelmallista.

On myös syytä pohtia lain vaikutuksia datakeskusten sijoittumispäätöksiin, mikäli katsotaan, että nämä tiedustelumenetelmät koskevat myös datakeskuksia. Olisikin harkit-

tava, että tietoyhteiskunnan palveluiden tuotantopaikat (käytämme tietoyhteiskuntakaaren käsitettä) tulisi jättää paikkatiedustelun sekä laittein, menetelmin ja ohjelmistoin tapahtuvan tiedustelun ulkopuolelle.

Microsoft Oy haluaa korostaa, että yrityksille ei saa asettaa velvoitteita heikentää, estää tai kiertää salausratkaisuiden käyttöä.

Viranomaisten tietopyynnöistä pitää lähtökohtaisesti pystyä kertomaan ja raportoimaan. Läpinäkyvyydellä on merkitystä luottamuksen synnyttämiseksi sekä palveluja kohtaan, mutta myös suhteessa viranomaisten toimintaan. On siis syytä määritellä läpinäkyvyyteen liittyvät menettelyt. Läpinäkyvyys toteutuisi parhaiten, mikäli viranomaisen velvoitettaisiin ja tietopyyntöjä saaneet toimijat oikeutettaisiin raportoimaan tietopyynnöistä. Vertailukelpoisuuden säilyttämiseksi raportointi olisi sallittava kuuden kuukauden jaksoissa tai tätä tiheämmin. Olisi harkittava, tulisiko tällainen raportointi liittää osaksi tiedusteluvaltuutetun kertomusta.

Amnesty vastustaa viestinnän laajalle ulottuvaa ja massamittaista tarkkailua, kaappaamista, keräämistä, varastointia tai analysointia, jota ei ole kohdistettu tiettyyn yksilöön, ryhmittymään tai sijaintiin ja joka ei pohjautu perusteltuun epäilyyn.

Ihmisoikeusliitto huomauttaa, etteivät lakiehdotuksen määrittelyt tiedonhankinnan kohdentamisesta nykymuodossaan estä massaluontoista tiedonhankintaa. Tarkemman kohdentamisen vaatimuksen lisäksi tiedustelutoimintaa koskevaan päätökseen sisältyvä arvio suhteellisuus- ja vähimmän haitan periaatteen toteutumisesta voisi ehkäistä tarpeettomasti perusoikeuksia loukkaavaa tiedustelutoimintaa.

Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry pitää tietoliikennetiedustelun osalta ongelmallisena sitä, että esimerkiksi terroristiyhteyksiä omaavalle sähköpostin lähettänyt tai internetin "väärillä" kotisivuilla vierailut henkilö voi joutua jatkoimenpiteiden kohteeksi. Alustava suodattaminen tapahtuu digitaalisesti. Suurempana ongelmana Tuomariliitto pitää kuitenkin sitä, että rajanveto "pelkän" tunnistetiedon ja viestin varsinaisen sisällön välillä lienee käytännön tiedustelutoiminnan kannalta varsin keinotekoinen.

Viestinnän sisällön selvittäminen voinee tapahtua lähinnä 32 §:ssä tarkoitetun telekuuntelun tai 33 §:ssä tarkoitetun menettelyn kautta. Näitä koskevassa lupamenettelyssä luvan antajana oleva tuomioistuimien asetetaan varsin vaatimaan asemaan: ainoastaan viestin osapuolen henkilöön liittyvien seikkojen perusteella on arvioitava, onko viestin toisen, mahdollisesti "viattoman" osapuolen viestintäsalaisuuden murtamiseen laissa säädetyt perusteet. Jos lupakäytäntö on lepsu, viestintäsalaisuuden suoja käytännössä murenee. Jos taas lupa evätään ja myöhemmin jokin vakava uhka toteutuu,

luvan evännyt tuomari voidaan saattaa vaikeaan asemaan. Edeltä ilmenevistä syistä Tuomariliitto pitää tunnistetietoihin perustuvan tietoliikennetiedustelun sallimista josakin määrin ongelmallisena.

Käytännössä laajamittaista massavalvontaa ei pystyttäisi tekemään, sillä määrärahat, joita hankkeeseen on varattu, ovat suurvaltojen vastaaviin verrattuina vaatimattomia. Lisäksi tietoliikennetiedustelu on rajattu vain rajat ylittävään viestintään.

Suomen Internet-yhdistys SIY ry:n mukaan automaattinen erottelu voidaan katsoa myös massatiedusteluksi, koska liikenne on jo ohjattu (peilattu tai muutoin) tiedustelu-järjestelmään. Se, että liikenteestä edelleen suodatetaan vain osa tarkempaan tarkasteluun, ei poista sitä tosiseikkaa, että kaikki liikenne (kyseisellä yhteydellä) on valvotua. Tarkkarajaisuuden vuoksi tulisi laissa määritellä, että luvassa, jolla tiedusteluoi-keutta haetaan, tulee määritellä yhteysväli tai -välit, josta tiedustelu toteutetaan.

Verkkoliikenne ml. sähköpostit välitetään valtaosin salattuna. Mietinnössä mainittu tuloksellisuus ja tuloksellisuusodotus ovat siten lähtökohtaisesti erittäin huonoja koska kykyä salauksen murtamiseen ei liene olemassa. Mietinnössä mainitut muut tunnistetiedot ovat niin ikään kyseenalaisia, koska mitään järkevää tunnistet- tai ohjaustietoa ei ole saatavissa edes Facebookin, Googlen, TOR:n tai VPN-palveluiden tapauksissa.

Perusteluista puuttuu tietoliikennevirran määritelmä.

Osa Suomen sisäisestä liikenteestä kiertää ulkomaiden kautta. Lisäksi useat verkon suosituista palveluista, joita siis suomalaiset käyttävät usein, sijaitsevat ulkomailla. Tulisiko tällainen liikenne joka kohdistuu kansallisesti tärkeään ja korvaamattomaan palveluun hävittää tiedustelusta vai voiko sitä hyödyntää, jää epäselväksi.

2.1.3 Tuomioistuimen harkintaa edellyttävät lupa-asiat

Suomen Sosialidemokraattinen Puolueen mukaan, toisin kuin mietinnössä esite-tään, tiedusteluluvan myöntäminen tulisi käsitellä kolmen tuomarin kokoonpanossa.

Vihreä eduskuntaryhmä huomauttaa, että tuomioistuinvalvonnassa on varmistetta-va, että luvituksen valvonta on aitoa ja toimivaa. Telepakkokeinojen valvonnasta on huonoja kokemuksia, siten että tuomioistuinten on nähty toimivan lähinnä muodolli-sesti. Tiedusteluvaltuutetun on kyettävä valvomaan myös luvituksen toimivuutta. Käy-tännössä tulee varmistaa tuomioistuimen harkinnan tosiasiallisuus, mikä vaatii erityis-tä juridista ja teknistä osaamista sekä resursseja.

Tehtävän luonne edellyttäisi lisäksi todennäköisesti jonkin tyyppistä päivystysmekanismia. Tuomioistuinten resurssit ja henkilökunnan jaksaminen ovat jo nyt tiukoilla. On selvää, että uusi vaativa tehtävä edellyttäisi myös uusia riittäviä resursseja.

Eduskunnan oikeusasiamies huomauttaa, että monissa ehdotetuissa tiedustelumenetelmissä lupa voidaan antaa jopa kuusi kertaa pidemmäksi ajaksi (1 kk/6 kk) kuin mitä pakkokeinolain 10 luvun ja poliisilain 5 luvun mukaisten keinojen käytön osalta on mahdollista. Tämä voi olla ongelmallista suhteellisuusvaatimuksen kannalta ja vaatii erityisiä perusteita, jollaiseksi ei riitä sotilastiedustelun luonne ja tehtävät, tiedustelumenetelmien käytön perusteet ja käyttötarkoitukset (vrt. s. 225).

Yksi sääntelyn hyväksyttävyyden arvioinnissa huomioon otettava seikka on ulkopuolisen kontrollin ja valvonnan tehokkuus. Erityisen tärkeä tiedustelumenetelmien käytön kontrollikeino on riippumattoman tuomioistuimen myöntämä lupa varmistamaan objektiivisen arvion sille, että lainmukaiset edellytykset keinon käytölle ovat olemassa. Eriyisesti punninta keinon käytön oikeasuhtaisuudesta edellyttää ulkopuolista arviota. Sen johdosta niihin toimivaltuuksiin, joihin ehdotetaan päätöksen tekijäksi Puolustusvoimien virkamiestä, on suhtauduttava kriittisesti ja säätämisen yhteydessä on tehtävä perusteellinen punninta päätöksentekotoimivallasta.

Kun ehdotetut tiedustelumenetelmien käyttöedellytykset ovat voimassa olevassa laissa säädettyjen salaisten pakko- ja tiedonhankintakeinojen käyttöedellytyksiä epämääräisempiä, tulisi päätöstoimivaltaa tiedustelutoiminnassa antaa mahdollisimman paljon tuomioistuimille. Jossain määrin epäselväksi jää, millä perusteella Suomen Puolustusvoimien tiedustelupäälliköllä olisi lähtökohtaisesti sen enempää toimivaltaa päättää ulkomaan tiedustelusta kuin suomalaisella tuomioistuimellakaan. Ylipäätään mietinnössä jää liian vähälle arvioinnille suomalaisen virkamiehen toimiminen salassa ulkomailla.

Korkein oikeus toteaa, että lupamenettelyn tosiasiallisen merkityksen kannalta on tärkeää, että luvan myöntämisen edellytyksistä on säädetty mahdollisimman täsmällisin ja tarkkarajaisin säännöksin ja että tuomioistuimella on riittävä tietopohja ja osaaminen harkintansa perusteeksi. Lupaharkinta olisi tiedusteluasioissa jo lähtökohtaisesti tuomioistuimelle olennaisesti hankalampaa kuin voimassa olevan lainsäädännön mukaisia salaisia tiedonhankinta- ja pakkokeinoja koskevissa asioissa, koska näistä poiketen tiedustelutoiminnassa tiedonhankinta kohdistuisi ennen kaikkea toimintaan, jossa ei ole kysymys epäilyistä tai edes suunnitteluvaiheessa olevista rikoksista.

Tiedustelulainsäädäntöä laadittaessa on syytä huolehtia siitä, että tuomioistuimen toimesta tapahtuva tiedustelumenetelmien käytön ennakkovalvonta ei jää näennäiseksi vaan voi täyttää tarkoituksensa eli turvata sen, että luvanvaraisiksi säädettyissä

tilanteissa tiedustelutoimintaa harjoitetaan lainmukaisesti eikä toiminnassa puututa kenenkään oikeuksiin enempää kuin on välttämätöntä.

Nykyisten pakkokeinojen käyttöä koskevassa lupamenettelyssä on ilmennyt tulkinta-ongelmia, joita on pyritty selventämään korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä (ks. esim. KKO 2007:7 ja KKO 2009:54). Myös laillisuusvalvonnassa on arvosteltu sitä, että lupamenettely vaikuttaa usein pohjautuvan liiaksi luvan hakijan antamiin tietoihin.

Tiedustelutoimintaan liittyvä lupaharkinta on tuomioistuimille uusi ja luonteeltaan aikaisemmasta poikkeava tehtävä. Vaarana on, että edellä mainitut pakkokeinoja koskevaan lupamenettelyyn liittyneet ongelmat tulevat vieläkin korostetummin esiin tiedustelumenetelmien käyttöä koskevassa lupamenettelyssä. Siksi on pyrittävä tehokkaasti varmistamaan se, että tuomioistuimella on oikeus saada riittävät tiedot päätöksen tekemisen perusteeksi sekä riittävä asiantuntemus annettujen tietojen arvioimiseksi. Vain näillä edellytyksillä tuomioistuin voi toteuttaa todellista tuomioistuinkontrollia.

Ehdotuksen mukaan tiedustelutoimintaan liittyvät lupa-asiat keskitettäisiin Helsingin käräjäoikeuteen. Korkein oikeus pitää ehdotusta perusteltuna tuomioistuimen asiantuntemuksen turvaamiseksi. Tarvitaan kuitenkin myös muita toimenpiteitä sen turvaamiseksi, että tuomioistuin kykenee arvioimaan esimerkiksi sitä, täyttääkö lupahakemuksen kohteena oleva tiedustelumenetelmän käyttö suhteellisuusperiaatteen asettamat vaatimukset.

Korkein oikeus korostaa sitä, että tuomioistujia ei tule käyttää salaisten pakkokeinojen hyväksyttävyyden tukena, jos sovellettava lainsäädäntö ja tuomioistuinten tietopohja eivät mahdollista todellista kontrollia. Yleispiirteinen lainsäädäntö ja puutteellinen tietopohja voivat johtaa näennäiskontrolliin, jossa päätösten perusteet ovat tosiasiassa hakijoina toimivien viranomaisten antamia ilman tuomioistuinten niihin kohdistamaa asianmukaista arviointia. On vaativaa arvioida esimerkiksi sitä, onko lupahakemuksen kohteena olevan tiedustelumenetelmän käyttö suhteellisuusperiaatteen mukaista, jos ei kykene kunnolla arvioimaan mahdollisuutta käyttää vaihtoehtoisia tiedonhankinnan menetelmiä.

Helsingin käräjäoikeus suhtautuu mietinnössä esitettyihin uudistuksiin myönteisesti siltä osin kuin ne koskevat asioiden käsittelyä yksikössä. Ratkaisemisen edellyttämän erikoisosaaminen turvaamiseksi käräjäoikeus kannattaa asiaryhmän keskittämistä yhteen käräjäoikeuteen. Helsingin käräjäoikeudessa kertynyt kokemus vaativista pakkokeino- ja salaisia tiedonhankintakeinoja koskevista asioista takaa sen erikoisosaamisen ja salassapitovelvollisuuden toteutumisen.

Vaatimuksen perusteluvelvollisuutta tulisi korostaa myös sotilastiedustelua koskevan lainsäädännön puolella samalla tavalla kuin siviilitiedustelulakityöryhmän mietinnössä. Tuomioistuimen on kyselyvelvollisuuttaan käyttämällä varmistauduttava tiedon riittävydestä, mutta hakijan esittämien väitteiden sisällön kontrolloimiseen tuomioistuimella ei ole mahdollisuuksia. Sen ei pitäisi olla myöskään tarpeen, koska hakija toimii virkavastuun alaisena ja vastaa esittämiensä perusteiden oikeellisuudesta. Tuomioistuimen harkinta voi perustua vain siihen, että hakija kertoo – asioiden korkeasta salaisuusasteesta huolimatta – tuomioistuimelle avoimesti ja oikeasisältöisesti siitä kansallista turvallisuutta vakavasti uhkaavasta toiminnasta, josta tietoja halutaan tiedustelumenetelmiä käyttämällä hankkia, sekä toimenpiteen kohteesta.

Käsittelyn kiireellisyydelle asetettavat vaatimukset edellyttävät, että myös oikeusministeriön asetus vangitsemisasioiden ja muiden kiireellisten asioiden käsittelystä käräjäoikeuksissa eräissä tapauksissa päivitetään vastaamaan uusien säännösten soveltamisesta aiheutuvaa päivystystarvetta.

Käräjäoikeus kannattaa esitystä luvan voimassaolon säättämisestä esitettyjen tiedonhankintatoimivaltuuksien osalta kuudeksi kuukaudeksi. Mikäli lupa voitaisiin myöntää vain esimerkiksi kuukaudeksi, vaarana olisi jatkohakemusten ketjuuntuminen lukuisiksi kuukauden välien tapahtuviksi käsittelyiksi samalla kun kunkin käsittelyn yhteydessä saatavan uuden tiedon määrä saattaisi jäädä hyvinkin vähäiseksi. Jos tiedustelumenetelmän käytölle sen sijaan tarvitaan kuuden kuukauden jälkeen jatkoa, uusi käsittely antaa myös tuomioistuimelle aidon mahdollisuuden kontrolloida luvan edellytysten olevan edelleen olemassa. Sekä luvan hakijalla että tuomioistuimelle on mahdollisuus arvioida luvan kesto myös kuutta kuukautta lyhyemmäksi eikä enimmäisaikaa siten ole välttämätöntä soveltaa.

Itä-Suomen hallinto-oikeus pitää kannatettavana sitä, että lakiehdotuksen mukaan kaikki tiedustelumenetelmiä koskevat lupa-asiat käsiteltäisiin Helsingin käräjäoikeudessa.

Keskuskaupakamarin mukaan lupa-asioiden käsittelyn tulee olla todellista ja sille tulee ohjata riittävät resurssit. Tuomioistuimen päätöksenteosta ei saa muodostua muodollista ja esimerkiksi kouluttamalla täytyy taata tuomareille aito mahdollisuus tehdä asianmukaisia ja harkittuja päätöksiä.

Microsoft Oy toivoo harkittavan keinoja varmistaa, että pyyntöjen käsittely oikeudessa toteuttaa lain tarkoituksen ja oikeudella on käytettävissään riittävä asiantuntemus pyyntöjen käsittelyssä. Olisikin mietittävä innovatiivisiakin keinoja sen varmistamiseksi, että myönnetyt luvat ovat lainmukaisia.

Nixu Oyj pitää hyvänä, että lain myötä tulee moniportainen lupamenettely ja valvonta.

Amnesty International Suomen osaston mukaan on huolehdittava tuomareiden syvällisestä kouluttamisesta tiedustelun, kansallisen turvallisuuden ja yksityisyyden suoja erityiskysymyksistä, jotta tuomioistuimen harjoittama etukäteiskontrolli myös käytännössä muodostuu merkittäväksi tiedustelun rajojen kontrollikeinoksi eikä vain viranomaispäätökset kyseenalaistamatta sinetöiväksi kumileimasimeksi.

Nykyisin salaisista pakkokeinoista telekuuntelua ja televalvontaa koskevassa lupakäytännössä tuomioistuin on hyväksynyt lähes kaikki poliisin esittämät vaatimukset. Vastaava asetelma, jossa viranomaisen vaatimuksensa tueksi esittämiä perusteita ei tehokkaasti haasteta tuomioistuimessa, olisi erityisen huolestuttava ehdotettujen aiempia keinoja laajamittaisempien ja toisaalta perusteuhkiltaan hyvinkin epämääräisten tiedustelumenetelmien kohdalla.

Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry pitää suurena riskinä, että telepakkokeinojen lupamenettelyssä nyt vallitseva summaarisen käsittelyn kulttuuri siirtyy myös tiedusteluasioihin, jos telepakkokeinoja vastaava lupajärjestelmä otetaan käyttöön myös tiedusteluasioissa, on suuri riski,. Tällöin lupajärjestelmä ei aidosti toimi tiedusteluviranomaisten toimivallan rajoitteena.

Demla ja FISC ry ehdottavat, että mainitun vaaran ehkäisemiseksi tuomioistuin voisi tiedustelulupa-asioissa ottaa ratkaisukokoonpanoon mukaan asiantuntijajäsenen, jolla olisi tarvittava asiantuntemus, koska erityisesti tietoliikennetiedustelua koskevat lupahakemukset saattavat edellyttää erityistä teknistä asiantuntemusta tietoliikennetekniikasta. Demla ehdottaa myös lupaprosessiin samantapaista julkisen asiamiehen järjestelmää kuin asuntokuuntelussa (pakkokeinolain 10 luvun 17 §), jotta tiedustelun kohteiden yksityiselämän suoja ja oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevat perusoikeudet tulisivat asianmukaisesti valvotuiksi. Yhdysvalloissa tällainen Public Interest Advocate -järjestelmä otettiin käyttöön Snowden-paljastusten jälkeisten tiedustelulakiuudistusten myötä. Lisäksi mahdollistettaisiin lupapäätöksistä valittaminen hovioikeuteen ja edelleen korkeimpaan oikeuteen.

Suomen lakimiesliitto - Finlands Juristförbund ry huomauttaa, että tiedustelumenetelmiä koskevissa lupa-asiakäsittelyissä tuomioistuimet tulevat olemaan täysin viranomaisilta saatavan tiedon varassa. Tuomioistuimesta ei saa muodostua kumileimasinta, joka tuottaa ainoastaan näennäisoikeusturvaa.

Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry suhtautuu tietyllä varauksella tuomioistuimen rooliin ja mahdollisuuteen tehokkaasti valvoa toimenpiteen kohteen oikeusturvan toteutumista. Jo rikokseen perustuvassa pakkokeinomenettelyssä haki-

joilla on toisinaan ollut taipumus pyrkiä minimoimaan tuomioistuimen saaman yksityiskohtaisen tiedon määrää. Nyt lupaa edellyttäviksi ehdotettujen toimenpiteiden käyttökynnykset ovat huomattavasti epämääräisempiä.

Eräät viimeaikaiset tapahtumat ovat osoittaneet, että yksiasianosaissuhteeseen perustuvissa asioissa, esimerkiksi telepakkokeinoasioissa, tuomioistuimen mahdollisuudet valvoa oikeusturvan toteutumista ovat sangen rajalliset, jopa niin, että karkeitakin väärinkäytöksiä on mennyt läpi. Tuomioistuimen lupavalvonta keskittyy pakostakin lupaedellytysten muodolliseen valvontaan. Tätä on syytä korostaa, jottei tuomioistuintuvasta tehtäisi tiedustelutoiminnan "ekomerkkiä". Sellaisen tilanteen syntyminen, jossa tuomioistuimella ei olisi todellista mahdollisuutta kontrolloida lupaedellytysten täyttymistä, olisi omiaan heikentämään tuomioistuinten uskottavuutta niiden varsinaisessa ydintoiminnassa eli oikeusriitojen ratkaisussa. Toisaalta lupaharkintaan liittyy väistämättä paineita, joista johtuen käytäntö voi muodostua helposti johonkin suuntaan vinoutuneeksi.

Tuomioistuimelle asetetun laillisuuskontrollin osalta Tuomariliitto pitää ehdotuksessa hyvänä sitä, että sotilastiedustelulakiin ehdotetaan otettavaksi poliisi- ja pakkokeinolakien mallin mukainen sääntely, jossa tiedustelumenetelmien käyttö porrastettaisiin sen mukaan, kuinka tuntuvasti niillä puututaan kohteena olevan henkilön perus- ja ihmisoikeuksiin.

Tuomariliitto korostaa, että tuomioistuin tarvitsee asianmukaisen, huolellisen lupaharkinnan ja johtopäätösten tekemistä varten hakemuksen, jossa on esitetty kattavat perustelut kulloinkin kysymyksessä olevan toimenpiteen edellyttämälle luvulle. Perustelujen tulee kattaa kaikki toimenpiteen käytön ja kohdistamisen edellytykset. Tuomariliiton käsityksen mukaan perusteltua olisi, että sotilastiedustelulain perusteluissa vielä nimenomaisesti korostettaisiin hakemuksen sisältöä koskevaa perusteluvollisuutta ja sen tärkeyttä tuomioistuimen lupaharkinnan kannalta, vaikka joissakin perustelujen kohdissa tätä onkin tuotu esiin.

Lupaharkintaa suorittaessaan tuomioistuimella tulisi myös olla selvät säännökset siitä, millä edellytyksillä lupa voidaan myöntää. Kuitenkin esimerkiksi 5 luvun säännöksistä tiedonhankintamenetelmän käytön edellytykset puuttuvat lähes kokonaan. Lisäksi jatkovalmistelussa voitaisiin harkita vaatimuksen esittäjän henkilön tarkentamista. Tämä olisi tärkeää luvan hakemiskelpoisuuden kontrolloimiseksi.

Effi ry:n mukaan tuomioistuinkäsittelyä ei voida itsessään pitää riittävänä esteenä väärinkäytöksille etenkin silloin kun tuomioistuimelle jää käytännössä hyvin lavea harkintavaltta. Tiedusteluoikeuksista päättämistä koskevan harkintavallan tulisi olla kapeampi kuin esityksessä, eli edellä mainittuja sotilastiedustelun kohteiden määri-

telmiä ja soveltamisalan laajuutta tulisi tarkentaa sekä ehdotetussa lakitekstissä että sen perusteluissa.

2.1.4 Työturvallisuus ja voimankäytösäännökset

Poliisihallitus huomauttaa, että mikäli poliisilla olisi jo oman tiedonhankintansa perusteella käynnissä tai käynnistymässä operatiivinen toiminta rikoksessa ja Puolustusvoimat olisi saanut uusilla tiedustelumenetelmillä tietoa samasta asiasta, muttei luovuttaisi sitä poliisille, voisi syntyä ongelmia ja työturvallisuusriskejä usean samanaikaisen operaation takia. Tämä ei voi olla tarkoituksenmukaista valtiossa, jossa jo nyt turvallisuusviranomaisten resurssit ovat rajalliset.

Päällystöliitto ry ja Julkisan koulutettujen neuvottelujärjestö JUKO ry mukaan sotilastiedustelutehtävää suorittaville virkamiehille tulee säätää oikeudet voimakeinojen käyttöön tämän lain antamien valtuuksiensa perusteella yksityishenkilön hätävarjelusäännösten sijaan. Näillä säädöksillä parannetaan merkittävästi tiedusteluhenkilöstön työturvallisuutta. Sotilastiedustelulakiehdotuksessa on annettava vähintäänkin valtuudet puolustusministeriölle säätää tarkemmin asetuksella sotilastiedusteluviranomaisen oikeudesta kantaa tiedonhankintatehtävissä voimankäyttövälineitä, voimankäyttövälineiden säilyttämisestä ja kuljettamisesta sekä voimakeinojen käytöstä ja niiden valvonnasta tiedonhankintatehtäviin liittyen.

Suomen Rauhanurvaajaliitto ry pitää tärkeänä, että toimintaa suunniteltaessa ja toteutettaessa henkilöstön turvallisuus sekä kriisinhallintaoperaation aikana että palvelussuhteen päättymisen jälkeen on otetaan korostetusti huomioon.

2.1.5 Henkilötietojen salassapito

Pääesikunnan näkemyksen mukaan sotilastiedustelun tiedonhankinnan turvaamiseksi julkisuuslakiin tai ehdotettuun sotilastiedustelulakiin tulisi sisällyttää sotilastiedustelun asiakirjoja koskeva vähintään 60 vuoden salassapitoaika koskeva erityissäännös.

Tietosuojavaltuutetun toimiston mukaan osin epäselväksi jää, onko kaiken tietomassan analysointi niiltä osin, kun tietomassa sisältää henkilötietoja tai sen tarkempi analysointi johtaa henkilötietojen käsittelyyn, tarkoitus toteuttaa sotilastiedon tietojärjestelmässä? Tiedustelumenetelmien käytöstä seuraavaa henkilötietojen käsittelyä koskevat säännökset tulisi keskittää yhteen lukuun siten, että pykälien perusteella on hahmotettavissa selkeästi henkilötietojen käsittelyn koko elinkaari. Myös rekisteröityjen oikeuksia koskevat säännökset on syytä keskittää tähän yhteyteen, että ne ovat helposti ja selkeästi hahmotettavissa yhdestä kohdasta.

Suomen Asianajaliitto toivoo jatkovalmistelussa kiinnitettävän huomiota siihen, että tietojen käytöstä (ml. katselusta) jää jälki ja että tätä voidaan valvoa. Tulisi kiinnittää huomiota myös siihen, onko tarpeen, että muista rekistereistä siirretyt tiedot voidaan säilyttää sotilastiedustelun tietojärjestelmässä yhtään pidempään kuin siinä rekisterissä, mistä se on siirretty. Lisäksi tulisi varmistaa tiedusteluvaltuutetun oikeus tehdä tarkastuksia rekisterin käyttöön liittyen. Tiedusteluvaltuutettu tuntee tiedustelun tarkoituksen ja pystyy tietosuojavaltuutettua paremmin arvioimaan tiedon käsittelyn tarpeellisuutta esimerkiksi suhteessa säilytysaikaan.

Suomen Internet-yhdistys SIY ry:n mukaan laissa tulisi edellyttää tiedusteluun käytettäviltä laitteistoilta ja ohjelmistoilta sellaista turvatasoa, jotka VAHTI-ohjeet ja suositukset asettavat yleisesti henkilötietojen ja salassa pidettävien tietojen käytölle, tallennukselle ja hävittämiselle.

Teknologiateollisuus ry huomauttaa, että siviilitiedustelulakiehdotuksesta poiketen tämä ehdotus vaikuttaa kattavan tiedonsaantioikeuden myös yksittäisen henkilön osalta. Tältä osin Teknologiateollisuus katsoo, että säännösehdotus on ongelmallinen työnantajan asettamien lojaliteetti-, luottamuksellisuus- ja salassapitovelvoitteiden kannalta ja aiheuttaa yrityssalaisuuden suojaa koskevia kysymyksiä. Tiedonsaantioikeus on rajattava selkeästi vain yksityisiä yhteisöjä koskevaksi.

Päällystöliitto ry ja Julkisanalan koulutettujen neuvottelujärjestö JUKO ry pitävät tärkeänä, että niiden sotilastiedusteluun liittyvien asiakirjojen, jotka sisältävät sotilastiedustelutoiminnan henkilötietoja, salassapitoaika tarkennetaan yksityiselämän suojaamisajan kaltaisilla erityissäädöksillä. Yleisin viranomaisten asiakirjojen salassapitoaika, 25 vuotta, ei ole riittävä. Jatkossa salassapitosäädöksillä tulee turvata se, jotta viranomaisen asiakirjoista ei ilmenisi esimerkiksi luottamuksellisesti tietoja antaneen avustajan tai sotilastiedustelun peitehenkilönä toimineen henkilöllisyyttä koskevia tietoja, jotka vaarantaisivat näissä tehtävissä toimineiden tai heidän läheistensä turvallisuuden.

Julkisuuslain 31 §:n mukaan yksityiselämän suojaamiseksi 24 §:n 1 momentin 24–32 kohdassa salassa pidettäväksi säädetyn asiakirjan tai niitä vastaavan muussa laissa salassa pidettäväksi säädetyn tai muun lain nojalla salassa pidettäväksi määrätyn asiakirjan salassapitoaika on 50 vuotta sen henkilön kuolemasta, jota asiakirja koskee tai, jollei tästä ole tietoa, 100 vuotta. Vastaava salassapitoaika tulisi koskea myös sotilastiedusteluun osallistuvien henkilöiden henkilötietoja.

2.1.6 Laillisuusvalvonta ja parlamentaarinen valvonta

Suomen Kristillisdemokraatit rp kiinnittää huomiota siihen, että myös toiminnan parlamentaarisen valvonnan on oltava riittävää ja se on säädettävä sekä määrällisesti

että laadullisesti korkeatasoiseksi, kun siitä erikseen säädetään laissa tiedustelutoiminnan valvonnasta. On pidettävä huoli siitä, että kaikki eduskuntaryhmät ovat valvonnassa edustettuina.

Oikeuskanslerinviraston mukaan selvää on, että tiedustelutoimintaa koskevien oikeusturva- ja valvontajärjestelyjen merkitys on, sinällään ymmärrettävän toimivaltuussääntelyn tietynasteisen epätasaisuuden johdosta korostetun tärkeää. Sotilastiedusteluun kohdistettavan laillisuusvalvonnan ja parlamentaarisen valvonnan tulee olla tehokasta, uskottavaa ja asianmukaisesti järjestettyä.

Yksinomaan ehdotettu tiedusteluvaltuutetun harjoittama laillisuusvalvonta ja erikseen ehdotettu eduskunnan tiedusteluvalvontavaliokunnan harjoittama parlamentaarinen valvonta ei ole riittävää, vaan myös esimerkiksi tiedustelutoimintaa suorittavien viranomaisten sisäisen laillisuusvalvonnan tulee olla asianmukaisesti järjestettyä. Siviili- ja sotilastiedusteluviranomaisten suorittamaan tiedustelutoimintaan kohdistuva sisäinen ja ulkoinen, niin ennakollinen, reaaliaikainen kuin jälkikäteinen valvonta (sisältäen sekä laillisuusvalvonnan että parlamentaarisen valvonnan) on kokonaisuus, jolla tiedustelutoiminnan tulisi olla tehokkaasti ja uskottavasti valvottua, jolloin luottamus siihen voi aidosti säilyä.

Valtakunnansyyttäjänvirasto toteaa, että jos Puolustusvoimien tiedustelutoiminnassa tehtäisiin rikos, olisi kyseessä yleensä sotilasoikeudenkäyntiasia, jonka tutkinnasta päättäminen kuuluu epäillyn sotilaan kurinpitoesimiehelle. Valtakunnansyyttäjänvirasto toteaa, että kurinpitoesimies voi myös itse olla osallinen tiedustelutoimenpiteissä. Valtakunnansyyttäjänvirasto pitää rikosvastuun toteuttamisen puolueettomuuden ja uskottavuuden kannalta arveluttavana sitä, että esitutkinnan aloittamisesta päättäisi sotilastiedustelutoimintaan mahdollisesti jollain tavoin itsekin osallistunut taikka sen toteuttamisen laillisuudesta esimiehenä vastannut henkilö.

Poliisihallitus huomauttaa, että tiedustelupalvelujen ja lainvalvontaviranomaisten välillä on oltava tietynlaisia palomureja. Kaikki tiedustelutieto ei voine varauksetta päätyä lainvalvontaviranomaisten käytettäväksi. Vastavoimana mainitulle todetaan, että tiedon itsellään pitäminen ja siten vain rajoitetun kansallisen kykeneväisyyden hyödyntäminen estäisi tiedon jalostamisen ja monesti vähintään vaarantaisi sen parhaan analysoinnin.

Tiedustelupalvelujen ja lainvalvontaviranomaisten välillä onkin vallittava yhteiskunnan kokonaisturvallisuutta ja turvallisuustilanteen ylläpitoa edistävä tasapaino. Tässä yhteydessä on syytä korostaa, että tiedon luovutus ja poliisin saanto rajatulle kohteelle ei objektiivisesti voi mitenkään vaarantaa tiedustelumenetelmien käyttöä, eikä sitä kautta kansallista turvallisuutta. Poliisin salassapitovelvoite on ehdoton. Tätä täydentäen se miten, mihin, milloin ja missä muodossa tietoa poliisissa käytetään muutoin,

jos esimerkiksi tiedon lähteen paljastumiseen liittyy haasteita, on mahdollista ratkaista erikseen. Lisäksi huomautetaan jo tässä vaiheessa, että esitutkintaviranomaisella on esitutkintalain 3 luvun 12 §:n perusteella oikeus siirtää tutkinnan aloittamista. Myös esitutkintalain säännöksiin muuttamistarvetta suhteessa esitutkinnan toimittamisvelvollisuuteen voisi olla perusteltua harkita arvioitavan jatkovalmistelun yhteydessä.

Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry toteaa, että ehdotuksessa esitettyjen merkittävien toimivaltuuksien väärinkäytön estämiseksi laillisuusvalvonta on järjestettävä korostetun huolellisesti siten, että tiedustelumenetelmien käytön lainmukaisuus voidaan myös käytännössä varmistaa. Tämä edellyttää paitsi etukäteistä, tuomioistuimen harjoittamaa lupakontrollia, myös toimivia jälkivalvontamekanismeja.

Tuomariliitto pitää lainsäädäntöhankekokonaisuudessa esitettyä laillisuusvalvontaa kokonaisuutena tarkastellen jokseenkin onnistuneena. Tuomariliitto pitää perusteltuna, että laillisuusvalvontaa varten perustetaan riippumaton viranomaisen – tiedusteluvaltuutettu. Tuomariliiton näkemykset ilmenevät tältä osin lähemmin sen tiedustelutoiminnan valvontaa koskevasta työryhmän mietinnöstä (Oikeusministeriön julkaisusarja ”Mietintöjä ja lausuntoja” 18/2017) antamasta lausunnosta.

Suomen Rauhanturvaajaliitto ry mukaan tiedustelutoiminnan valvonta on esitetty järjestettäväksi asiallisesti ja tehokkaasti.

2.1.7 Ehdotuksen suhde siviilitiedustelua koskevaan lakiehdotukseen

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue edellyttää, että siviili- ja sotilastiedustelu on pidettävä erillään.

Vihreä eduskuntaryhmän mukaan jatkokäsittelyssä olisi vielä syytä täsmentää, miten raja siviili- ja sotilastiedustelun välillä vedetään. Nyt lakeihin esitetyt uhkaluettelot ovat suurilta osin identtiset.

Oikeuskanslerinvirasto toteaa siviili- ja sotilastiedustelun välisen suhteen tietoliikennetiedustelussa ja muidenkin tiedustelumenetelmien käytössä jäävän tietyiltä osin varsin epämääräiseksi. Tämä johtuu samankaltaisista tiedustelutoimista ja -valtuuksista niin ulkomailla kuin kotimaassakin sekä kohteiden samanlaisuudesta. Lisäksi aikaisemmasta poiketen molemmissa pidetään perusteltuna kaavailtujen ulkomaan tiedustelutoimivaltuuksien käytön mahdollistamista myös kotimaassa, mitä ei perustella kovin laajasti. Henkilötiedustelun ja tietojärjestelmätiedustelun käsitteiden osalta on epäselvää, tarkoitetaanko niillä sekä kotimaan että ulkomaan tiedustelua. Henkilötiedustelun käsitettä ei käytetä kummassakaan lainsäädännössä.

Sisäministeriön näkemyksen mukaan sotilastiedustelulakiehdotuksessa olisi perusteltua noudattaa täsmällisesti siviilitiedustelun systematiikkaa (esimerkiksi säännösten esittämisjärjestyksen ja pykäläjaon osalta). Mietinnöissä esitettyjen lakiehdotusten säännökset eivät ole yhdenmukaisia kaikilta niiltä osin, jota säädösehdotusten koherensso edellyttää.

Oikeusministeriön havaintojen mukaan sotilas- ja siviilitiedustelusta esitettyjen lakiehdotusten säännökset eivät ole yhdenmukaisia kaikilta niiltä osin, joissa tällainen yhteensovittaminen olisi perusteltua ja sääntelyn selkeyden kannalta toivottavaa.

Esitysten jatkotyöstössä voitaisiin harkita esimerkiksi tiedustelun määritelmiä ja tarkoitusta koskevien säännösten yhdenmukaistamista niiltä osin kuin perusteltua syytä erontekoon ei ole. Myös kohdeluetteloissa olisi osittaista yhteensovittamistarvetta. Lakiehdotuksissa tulisi olla mahdollisuuksien mukaan yhdenmukaiset pykäläotsikot. Eroavuutta on havaittavissa myös eräissä lakiehdotusten yksityiskohdissa ja esittämisjärjestyksessä.

Useiden sotilastiedustelulain säännösten malli on otettu poliisilain 5 luvusta ja pakkokeinolaista, mutta tätä ei monessakaan kohta tuoda esille. Oikeusministeriö pitää kaikkiaan puutteena sitä, ettei yksityiskohtaisissa perusteluissa tehdä seikkaperäistä selostusta siitä, miten ehdotettu säännös poikkeaa poliisilain sääntelystä.

Poliisihallitus toteaa, että ns. palomuurisäännöksiä ei ole konstruoitu yhteismitallisiksi sotilas- ja siviilitiedustelua koskevissa työryhmäehdotuksissa.

Suomen Sadankomitea ry:n mukaan työryhmän mietintöä täsmällisemmin tulisi määritellä siviili- ja sotilastiedustelua toteuttavien viranomaisten välinen yhteistyö ja toimivaltojen rajat.

2.2 Ei lausuttavaa

Helsingin hallinto-oikeus, Hämeenlinnan hallinto-oikeus, Pohjois-Suomen hallinto-oikeus, Vaasan hallinto-oikeus, Sosiaali- ja terveysministeriö sekä Palkansaajajärjestö Pardia ry eivät lausu asiasta.

3 Vaikutukset

3.1 Taloudelliset vaikutukset

Suomen Keskusta **rp** korostaa, että tiedustelutoiminnan valvonnan rakentaminen, osaaminen ja edellä mainittujen riittävä resursointi ovat välttämättömyys.

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue toteaa, että mietinnön analyysi vaikutuksista yhteiskunnalle ja yrityksille jää vielä ohueksi siltä osin, menevätkö potentiaaliset vakavan uhkan toimijat ”maan alle”. Tiedustelulainsäädännön toteutus pitää olla teknisesti niin realistisella tasolla, että sen kohteeksi seuloutuvat todelliset uhkat, eivätkä tavalliset lakia noudattavat ihmiset. Siksi edellytämme vielä laajempaa analyysia kustannus- ja talousvaikutuksista sekä tiedustelun teknisistä toteutustavoista ja siitä, miten ne pidemmällä aikavälillä sitovat meitä ja keneen.

Vihreä eduskuntaryhmä kaipasi lisäselvitystä siitä, kuinka tehokkuutta arvioidaan ja kustannustehokasta tietoliikennetiedustelu ylipäänsä on. Kuinka paljon tämä realistisesti maksaisi ottaen huomioon tarvittavat resurssit itse tiedusteluun kuin valvontaanakin. Nyt esitetyt kustannusarviot tuntuvat hyvin maltillisilta. Olisi myös varmistettava, että tietoliikennetiedustelu ei syö voimavaroja muulta, mahdollisesti kustannustehokkaammalta tiedustelutoiminnalta.

Tuomioistuimen lupajärjestelmä edellyttäisi todennäköisesti jonkin tyyppistä päivitysmekanismia. Tuomioistuinten resurssit ja henkilökunnan jaksaminen ovat jo nyt tiukoilla. On selvää, että uusi vaativa tehtävä edellyttäisi myös uusia riittäviä resursseja.

Sisäministeriö toteaa, että mietinnössä ei ole esitetty arviota sellaisten rikosten laadusta ja määrästä, jotka siirrettäisiin poliisin rikostorjuntaan. Tällainen arvio olisi hyvä sisällyttää jatkovalmistelussa hallituksen esitykseen. Tietojen luovuttamisella rikostorjuntaan on lisäksi heijastevaikutuksia syyttäväviranomaiseen ja tuomioistuinlaitokseen sekä myös rikosseuraamuslaitokselle.

Oikeusministeriö toteaa, että mietinnössä ei ole otettu kantaa esityksestä mahdollisesti aiheutuviin taloudellisiin vaikutuksiin syyttäjälaitoksen ja rangaistuksen täytäntöönpanon osalta. Valtakunnansyyttäjänvirasto antaa asiassa pyydetyn lausunnon, jossa esitettyyn oikeusministeriö viittaa.

Tiedustelutietojen kerääminen, niitä koskevan esitutinnan suorittaminen ja osaltaan tietojen luovuttaminen rikostorjuntaan lisännee väistämättä rikosjuttujen määrää. Määrää on kuitenkin vaikea etukäteen arvioida. Arvioinnissa tulee ottaa huomioon, että tässä yhteydessä rikosprosessiin päätyvät asiat lienevät yleensä laadultaan vakavia. Rangaistusten täytäntöönpanon osalta on erityisen vaikea arvioida esityksen vaikutuksia. Tältä osin tulee ottaa huomioon erityisesti rikosprosessiin päätyvien asioiden määrä sekä tuomittavien rangaistusten pituus.

Mahdollisen lainsäädännön vaikutuksia tuomioistuimelle on seurattava, jotta ennalta arvaamattomiin määrärahojen lisäystarpeisiin voidaan tarvittaessa reagoida asianmukaisella ja riittävällä tavalla. Uusi lainsäädäntö on voitava ottaa huomioon myös tuomareiden täydennyskoulutuksessa.

Valtiovarainministeriö korostaa lausunnossaan, että ehdotetun uudistuksen toimeenpano tulee sopeuttaa kunakin vuonna käytettävissä oleviin määrärahoihin ja määrärahojen käyttötarkoituksiin sekä muihin resursseihin. Kaikessa tiedustelutoiminnassa ennen päätöksentekoa ja toimintaan ryhtymistä tulee varmistua siitä, että käytettävissä on toimintaan resurssit.

Jatkotyössä tulisi esittää euromääräiset tarkemmat kustannusarviot oikeusministeriön hallinnonalalle syntyvistä lisäkustannuksista ja lisäksi olisi tarpeen tarkentaa mille viranomaisille aiheutuu lisäkustannuksia tietoturvallisten tilojen ja tietojärjestelmien rakentamisesta ja kustannusten suuruusluokka.

Esitysluonnoksessa ei ole arvioitu sitä, minkä rahamäärän ja millä tavoin suojelupoliisi tulee jatkossa maksamaan Puolustusvoimien tiedustelulaitokselle suojelupoliisin uusien tehtävien hoitamisesta ja miten rahoitus tullaan budjetoimaan valtion talousarvioon (suojelupoliisin toimintamomentille vai suoraan Puolustusvoimille). Esitysluonnoksessa ei myöskään arvioida sitä, miten eduskunta vuosittain ottaa tähän asiaan kantaa valtion talousarvion yhteydessä.

Korkein oikeus painottaa, että tiedustelutoimintaan liittyvä lupaharkinta on tuomioistuimille uusi ja luonteeltaan aikaisemmasta poikkeava tehtävä. Vaarana on, että edellä mainitut pakkokeinoja koskevaan lupamenettelyyn liittyneet ongelmat tulevat vieläkin korostetummin esiin tiedustelumenetelmien käyttöä koskevassa lupamenettelyssä. Siksi on pyrittävä tehokkaasti varmistamaan se, että tuomioistuimella on oikeus saada

riittävät tiedot päätöksen tekemisen perusteeksi sekä riittävä asiantuntemus annettujen tietojen arvioimiseksi. Vain näillä edellytyksillä tuomioistuin voi toteuttaa todellista tuomioistuinkontrollia.

Korkein oikeus toteaa, että tuomioistuimilla ei ole kysymyksessä olevaan tiedustelutoimintaan sellaista kosketusta, joka antaisi niille asiantuntemusta arvioida eri tiedustelumenetelmien tehokkuutta ja käyttökelpoisuutta. Tilanne on olennaisesti toinen kuin tuomioistuinten arvioidessa salaisten pakkokeinojen käyttöä rikosten selvittämisessä tai paljastamisessakin. Työnsä kautta tuomarit oppivat tuntemaan useiden rikosten tyyppillisiä tekotapoja ja myös poliisin käyttämiä tutkintamenetelmiä ja niiden tehokkuutta eri tilanteissa. Varsinkin huumausainerikosten tutkinnan menetelmät ja rikosepäilyjen perusteet ovat verraten hyvin tuomareiden arvioitavissa, mikä mahdollistaa todellisen käyttökynnyksen kontrollin, jos annetut tiedot ovat paikkansa pitäviä. Esimerkiksi terrorismiepäilyjen perusteista tai tällaisten rikosten tutkintamenetelmistä tuomareille ei nykyisen työnsä perusteella ole kertynyt tietoja, eikä heillä sen vuoksi ole entuudestaan riittävää osaamista perusteltujen päätösten tekemiseen.

Ehdotetun lainsäädännön mukaisia lupa-asioita käsitteleville tuomareille tulisi järjestää riittävästi koulutusta, jossa käsitellään avoimesti ja konkreettisesti tiedustelutoimintaa ja -menetelmiä. Tuomareita tulisi perehdyttää myös tiedustelumenetelmien käyttöön liittyviin perus- ja ihmisoikeuskysymyksiin, kuten asiaa koskevaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkintakäytäntöön. Yksi tapa syventää tuomareiden asiantuntemusta olisi pyrkiä järjestämään vierailuja, yhteisiä seminaareja tai muita tilaisuuksia, joissa suomalaiset tuomarit voivat vaihtaa kokemuksia sellaisten ulkomaisten tuomareiden kanssa, joilla on kokemusta vastaavanlaisen tiedustelulainsäädännön soveltamisesta.

Itä-Suomen hallinto-oikeuden näkemyksen mukaan lakiehdotuksella ei voimaan tullessaan olisi juurikaan vaikutusta alueellisten hallinto-oikeuksien toimintaan eikä tätä työryhmän mietinnössä olekaan erikseen arvioitu.

Suojelupoliisi toteaa, että mietinnön vaikutusarviointiin ei sisälly arviota siitä, millaisia taloudellisia vaikutuksia ilmoittamista koskevan sääntelyn soveltamisella olisi rikostorjuntaviranomaisten tai oikeushallinnon toimintaan. Vaikutusarviointiin ei myöskään sisälly selkeää arviota siitä, aiheutuuko sotilastiedustelua koskevien lupa-asioiden käsittelystä lisäresurssitarpeita tuomioistuinlaitokselle.

Poliisihallitus toteaa, että mietinnön mukaan esitettävä sotilastiedustelun kohteisiin keskittyvä tiedonhankinta paljastanee vain harvoin vakavia, vähintään kuuden vuoden seuraamusuhkaa kantavia rikoksia eli rikoksia, joita koskisi ilmoituspakko esitutkintaviranomaiselle. Poliisihallitus pitää tiedustelun kohdeperusteet huomioiden kuitenkin selvänä, että tiedustelukeinoja käyttäen tulee vähintään varsin todennäköisesti ilmi

nimenomaan törkeitä rikoksia, jotka kuuluvat poliisin tutkintavastuulle ja edellyttävät merkityksensä ja vakavuutensa perusteella voimakasta panostusta tutkintaan, sekä poliisin mahdolliseen omaan tiedusteluun ja esiselvitykseen. Tästä aiheutuu poliisille väistämättä HTV-tarpeita. Poliisi ei kuitenkaan ole saanut tilaisuutta arvioida sille asiassa aiheutuvia kustannusvaikutuksia lainkaan.

Samalla huomautetaan, että siviili- ja sotilastiedustelun kohteet olisivat suurilta osin samat tai samankaltaiset. Poliisihallitus on katsonut, että siviilitiedustelun kustannusvaikutukset poliisille ovat *puhtaasti HTV:n* osalta vähintään 37–39 HTV:ta. Analogisesti on oletettavaa, että sotilastiedustelusta muodostunee poliisille samansuuntainen kustannusvaikutuspaine.

Pääesikunta toteaa, että tietoliikennetiedustelun järjestelmäinvestoinnit ja henkilöresurssit pystytään kohdentamaan kehittämisohjelmien puitteissa normaalina Puolustusvoimien toimintana, mutta vain niiltä osin kuin tietoliikennetiedustelua on tarkoitus toteuttaa sotilastiedustelun tarpeisiin.

Siviilitiedusteluviranomaiselle toteutettavan tietoliikennetiedustelun teknisen toteutuksen kustannuksia ja henkilöresurssivaikutuksia tulisi tarkastella yhteistyössä suojelupoliisin kanssa. Resurssihaasteet tulisi huomioida myös lain tasolla säätämällä tiedusteluviranomaisten välisestä yhteistyöstä tiedustelussa tarvittavien järjestelmien kehittämisessä sekä ylläpidossa ja kuvaamalla tarkemmin eri tiedusteluviranomaisten vastuut järjestelmien toteuttamisessa.

Puolustusvoimien laatimassa kehusehdotuksen tarkennuksessa (AN4769) sisäisen valvonnan henkilötyövuosien määräksi on arvioitu vuonna 2018 4 HTV ja siitä eteenpäin 6 HTV/vuosi. Lakiehdotusluonnoksessa vastaavat luvut ovat 2 HTV ja 4 HTV (s. 163). Kehusehdotuksen tarkennuksen jälkeen ei ole tullut esiin muutoksia, jotka osoittaisivat vähäisempää tarvetta. Henkilötyövuosia tarvitaan sekä sisäisen valvonnan että erityisen sisäisen laillisuusvalvonnan (122 §) toteuttamiseksi.

Sotilastiedustelun uusien toimivaltuuksien tarkoituksenmukainen ja tehokas hyödyntäminen aiheuttaa muutospaineita operatiivisia tehtäviä hoitavan henkilöstön työtehtäviin ja tarpeen tarkastella työaikajärjestelmän soveltuvuutta. Lisäksi sotilastiedustelulain jatkovalmistelussa tulee ottaa huomioon, kuinka paljon uudistus tulee edellyttämään uutta henkilöstöä ja vanhan henkilöstön kouluttamista sekä virkojen uudelleen järjestelyä. Myös viranomaisten väliseen tiedustelutiedon vaihtamisen toteutukseen ja viranomaisten väliseen resurssien jakoon tulee kiinnittää huomiota.

Elinkeinoelämän keskusliitto EK, Keskuskauppakamari ja Ohjelmistoyrittäjät ry haluavat korostaa, että sääntely ei saa aiheuttaa Suomessa toimiville yrityksille kus-

tannuksia tai velvoitteita, joilla olisi heikentävä vaikutus yritysten toimintaympäristöön ja -edellytyksiin kilpailijamaihien nähdessä.

Yrityksille aiheutuvien kustannusten ja vahinkojen korvaamisesta tulisi säätää laissa selkeästi ja ne tulisi korvata yrityksille täysimääräisesti. Keskuskauppakamari vielä jatkaa, että jatkotyöskentelyssä on syytä selkeyttää yrityksille tulevia velvoitteita ja niiden sisältöä. Tarkkarajaisella, selkeällä ja ennustettavalla sääntelyllä varmistetaan hyvin toimiva, nopea ja luotettava viranomaisten ja yritysten yhteistyö. Tiedustelua koskevan lainsäädännön toimivuutta tulee seurata jatkossa. Myös uusien säännösten vaikutuksia yrityksiin kuin koko suomalaiseen yhteiskuntaan tulee selvittää säännöllisin aikaväleillä.

Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry pitää selvänä, ettei jo varsin työntäyteiseltä ja työmääräänsä nähden niukasti miehitetyltä Helsingin käräjäoikeudelta voida edellyttää, että se hoitaisi sotilastiedustelumenetelmiin liittyvät lupa-asiat nykyisillä henkilöstöresursseillaan. Asia on näin varsinkin, kun otetaan huomioon, että kysymyksessä olevien lupa-asioiden määrää on aikaisemman kokemuksen puuttuessa mahdotonta ennakoita. Nämä seikat on ehdottomasti uudelleen arvioitava jatkovalmistelussa.

FISC ry toteaa, että lainsäädännön toteuttamiseen on varattava riittävästi resursseja. On myös tärkeää varmistaa, etteivät uudistuvat toimivaltuudet aiheuta elinkeinoelämälle kustannuksia tai heikennä yritysten kilpailukykyä ja toimintamahdollisuuksia tai rajoita yritysten kansainvälistymismahdollisuuksia. Lakimuutokset sekä niiden toimeenpano ei saa asettaa ristiriitaisia velvollisuuksia yrityksille. Yrityksille ei saa aiheutua eturistiriitaa yrityksen oman liiketoiminnan ja viranomaisille tuotettavien palveluiden välillä.

Suomen Internet-yhdistys SIY ry:n mukaan arviot sotilastiedustelujärjestelmän mahdollisista kustannuksista vaikuttavat alimitoitetuilta. Valvontajärjestelmän pelkkä laitekustannus olisi vähintään useita kymmeniä miljoonia euroja. Tämän lisäksi tarvittaisiin laaja henkilöstö ylläpitämään järjestelmää sekä myös analysoimaan dataa. Järjestelmän budjetointi tulisi perustua asiantuntija-arvioon sekä järjestelmien että henkilöstökulujen osalta. Alimitoitus vaarantaa edelleen tiedustelun tuottoarviota.

MTTL ry pyytää huolehtimaan, että Puolustusvoimille annettavien uusien tehtävien ja velvoitteiden myötä tulevat myös tarvittavat lisäykset raha- ja henkilöresursseihin. Uusien tehtävien hoitaminen ei saa supistaa henkilöstöä eikä rahoitusta Puolustusvoimien muista tehtävistä tai lisätä nykyisen henkilöstön kuormitusta.

Upseeriliitto ry:n mukaan puolustusbudjettia tulee korottaa, jotta mm. sotilastiedustelua voidaan kehittää täysipainoisesti. Puolustusvoimien henkilöstö on jo tällä hetkellä pahasti ylikuormitettu. Koska Puolustusvoimien mistään aiemmista tehtävistä ei ole olennaisissa määrin luovuttu, tulee tehtävien lisääntyessä lisätä ammattisotilaiden määrää ja Puolustusvoimien toimintamäärärahoja.

Päällystöliitto ry ja Julkisan koulutettujen neuvottelujärjestö JUKO ry toteavat, että Puolustusvoimien tulee varmistua siitä, että uusilla tiedonhankintakeinoilla tiedustelua toteuttava henkilöstö on asianmukaisesti koulutettu ja henkilöstö on muutenkin hankkinut riittävän perehtyneisyyden tehtäviinsä ja toimivaltuuksiinsa. Esimerkiksi henkilötiedustelun suorituskyvyn kehittäminen ei tällä hetkellä sisälly mihinkään Puolustusvoimien kehittämisohjelmista. Laki toisi tullessaan myös ulkoisesta valvonnasta johtuvia dokumentointivelvoitteita, joiden työskentelyprosessien koulutukseen on varattava riittävästi resursseja. Koulutuksessa on syytä hyödyntää yhteistyötä suojelupoliisin kanssa. Oman ulkomaan henkilötiedustelun käynnistämisessä on syytä myös hyödyntää kansainvälistä yhteistyötä.

Puolustus- ja Ilmailuteollisuus PIA ry ja Patria Oyj haluavat korostaa esitettyjen tehtävien resursointia sekä elinkeinoelämän osallistumista tiedustelutoiminnan toteuttamiseen. Esitettyjen tehtävien suorittaminen vaatii sekä henkilöresursseja että syvälistä asiantuntemusta. Teollisuus tukee mielellään Puolustusvoimia näissäkkin tehtävissä. Perusteluosion luvussa 4.1.2 mainitaankin mahdollisuus sopimusperustaisen palvelutuotannon hyödyntämiseen sekä suoranainen välttämättömyys yksityisen sektorin resurssien hyödyntämiselle. Kirjausta pidetään erinomaisena, mutta yritysten roolia tulisi konkretisoida valmistelussa ja aikanaan toiminnassa vielä tarkemmin. Yritysten roolia sekä yhteistoiminnan edellyttämiä sopimus- ja yhteistyömalleja tulisi pohtia ja kuvata tarkemmin jatkovalmistelussa.

PIA ry haluaa pelkän tiedonvaihdon lisäksi läheistä ja konkreettista yhteistyötä ja kehittämistyötä yritysten ja viranomaisten kesken. Edellytyksenä lisäksi on, että lainsäädäntö alusta asti huomioi kotimaisten yritysten mahdollisuuden toteuttaa esityksen mukaisia tehtäviä, tuotteita ja/tai palveluita.

Patria lisäksi huomauttaa kotimaisen teollisuuden osaamisen hyödyntämisen tukevan kotimaisen asiantuntemuksen kehittymistä, teknisen kyvykkyyden rakentamista ja varmistaa osaltaan huoltovarmuuden vaatimusten täyttymistä. Valmisteilla olevassa lainsäädännössä pitäisi kotimaisen teollisuuden hyödyntäminen selkeästi sallia ja perusteluissa tuoda tämä selkeästi esille.

Suomen Rauhanurvaajaliitto ry korostaa sotilastiedustelulain ohjaaman toiminnan riittävää resursointia esityksen mukaisesti.

3.2 Tietoturvallisuuden edistäminen

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue toteaa, ettei esitys analysoi, miten tehokasta tiedustelu ylipäättään nykyisessä vahvojen salausten maailmassa on. Esityksen jatkovalmistelussa on varmistettava, ettei ehdotettu lainsäädäntö heikennä Suomen asemaa tietosuojaan ja luotettavuuden johtavana maana.

Liikenne- ja viestintäministeriö toteaa, että esityksen perusteluissa on nostettu esille tietoliikennetiedustelu keinona parantaa tietoturvallisuuden tasoa. Liikenne- ja viestintäministeriö kuitenkin muistuttaa, että tietoturvallisuuden edistämiseksi on mahdollisuuksia ryhtyä jo voimassaolevan lainsäädännön mukaan hyvinkin tehokkaisiin ja kohdennettuihin toimenpiteisiin.

Tiedustelulainsäädännöllä ei voida korvata vapaaehtoisuuteen ja molemminpuoliseen hyötyyn perustuvaa tiedonvaihdon mallia, joka toimii Suomessa kansainvälisesti arviointuna erittäin tuloksellisesti.

Effi ry toteaa mietinnössä korostettavan, että tiedustelulakiesityksen hyväksyminen parantaisi tietoturvaa (esim. s. 102). Tämä on kyseenalaista. Valtion laaja tiedustelukapasiteetti ja laajat tiedusteluoikeudet eivät korvaa hyviä tietoturvakäytäntöjä.

Teknolohiateollisuus ry toteaa olevan positiivista, että esityksessä ei kielletä salausta tai vaadita sen heikentämistä. Teknolohiateollisuus ry pitää sen sijaan tärkeänä, että salausosaamista Suomessa tuettaisiin panostuksilla alan koulutukseen ja osamiseen. Yrityksiltä ei missään olosuhteissa saa vaatia salausavainten luovuttamista.

Teknolohiateollisuus ry pitää erittäin tärkeänä, ettei esityksessä edellytetä yrityksiltä ohjelmistollisten tai laitteeseen liittyvien takaporttien luomista. Huoltovarmuuden näkökulmasta tiedustelujärjestelmien julkisissa hankinnoissa tulisi huomioida kotimaisten yritysten valmiudet toimittaa laitteita ja palveluita sekä osallistua asennusprojekteihin. Teknolohiateollisuus ry korostaa laitteiden sisäänrakennetun turvallisuuden parantamista (esim. terveysteknologia-alalla). Suomen kilpailuedun kannalta koulutuksen, tutkimuksen ja kehityksen panostusten lisääminen on tässäkin suhteessa olennaista.

Fisc ry ei hyväksy ”raakadatan” eli tiedon, jonka sisältöä viranomainen ei tunne tai ei tunne riittävästi, luovutettavaksi muiden maiden tiedusteluviranomaisille. Lainsäädäntöön ei saa sisältyä tietoturvaa heikentävistä tai velvoittavia toimenpiteitä. FISC ei alan teollisuutena voi hyväksyä takaporttien vaatimista Suomessa tuotettuihin tuotteisiin tai ratkaisuihin, eikä salausyleisavaimien tai salausalgoritmien luovuttamisvaatimuksia.

4 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue toteaa, että on analysoitava tarkemmin, onko ja millaisin ehdoin viestin luottamuksellisuuden suojan rikkominen tarpeellista, ja joka tapauksessa kynnyksen tähän on oltava mahdollisimman korkea. Viestin luottamuksellisuuden suojan mahdollisen rajoittamisen tulisi perustua todellisiin ”uhkiin” ja nyt ehdotettua täsmällisemmin ja tarkkarajaisemmin. Epäselviä ilmaisuja on selkeytettävä.

Vihreä eduskuntaryhmä ja Vasemmistoliitto rp toteavat perustuslakimuutoksen osalta muun muassa, että kansallisen turvallisuuden ja sotilaallisen toiminnan käsitteet ovat uusia ja ne vaativat lainvalmistelun jatkotyössä vielä tarkempaa määrittelyä ja rajauksia.

Vihreä eduskuntaryhmä lisäksi esittää, että massavalvonnan kiellosta voitaisiin ottaa nimenomainen kirjaus perustuslakiin kaventamaan lainsäädännön liikkuma-alaa ja turvaamaan perusoikeuksia.

Tasavallan presidentin kanslia näkee vaarana, että vahvempi tiedustelukyky loukkaa yksilön ja yksityisyyden suojaa. Samalla on kuitenkin pohdittava, eikö oikeus turvalliseen elämään ole aivan perustavanlaatuisen, vaikka sellaisenaan sitä ei ole perustuslakiin kirjattukaan.

Oikeusministeriön mukaan perusteluissa on asianmukaisesti tuotu esille arvioinnin lähtökohtia perustuslaissa ja perusoikeuksien yleisissä rajoitusedellytyksissä sekä Suomea koskevissa ihmisoikeusvelvoitteissa. Lisäksi monissa kohdissa on tuotu asianmukaisesti esille asian arvioinnin kannalta olennaista perustuslakivaliokunnan käytäntöä. Varsinaista arviointiosuutta on kuitenkin jatkovalmistelussa vielä tarpeen kehittää.

Perusteluissa olisi hyvä tehdä kokoavasti selkoa perustuslain kannalta merkityksellisistä säännöksistä ja siitä, millä perusteilla säännösten katsotaan olevan sopusoinnussa perustuslain kanssa. Perusteluissa olisi lisäksi tarpeen kirkastaa, miksi rikospe-

rusteiset, salaiset tiedonhankintavaltuudet on siirretty lähes sellaisinaan tiedustelutoimintaan. Tämän ohella huomiota tulisi kiinnittää ehdotettavien uusien toimivaltuuksien säätämistarpeen esille tuomiseen osana perustuslainmukaisuuden arviointia.

Perustuslakiin kiinnittyvässä lakiehdotusten arvioinnissa tulisi myös todentaa sitä, että tiedustelutoimivaltuudet on riittävästi yksilöity laissa ja että sääntely on ylipäänsä yksityiskohtaista, täsmällistä ja tarkkarajaista. Perusteluissa on tämän vuoksi tärkeää korostaa sitä, että ehdotettavat uudet tiedustelutoimivaltuudet kohdistuvat laissa tarkasti ja tyhjentävästi määritettyihin uhkiin. Mietinnössä on monin paikoin tyydytty toteamaan ilman varsinaisia perusteluja, että ehdotusten voidaan katsoa täyttävän perustuslain vaatimukset tarkkarajaisesta ja täsmällisestä sääntelystä (esim. s. 304 ja 306). Perustuslainmukaisuuden arvioinnista puuttuu uhkaluettelon merkityksen analysointi.

Tiedustelutoiminnan perustuslainmukaisuuden arvioinnissa olisi keskeistä viitata siihen, että vakavinta puuttumista perusoikeussuojaan tarkoittava tiedustelumenetelmien käyttö edellyttäisi tuomioistuinlupaa. Olennaista on lisäksi ehdotettu ilmoitusvelvollisuus tiedustelun kohteelle, tiedonhankinnan kohdehenkilön oikeus tehokkaisiin oikeusturvakeinoihin, tiedustelutoimivaltuuksien käytön dokumentointivelvollisuus sekä tiedustelutoiminnan sisäisen ja ulkoisen valvonnan järjestäminen. Samoin olennainen seikka on se, että sotilastiedustelulaissa säädettävien tiedusteluvaltuuksien käytön ulottuminen vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan olisi suljettu pois. Myös toimivaltuuskohtaiset erityiset edellytykset ja tiedustelukielloista johtuvat rajaukset on syytä mainita osana perustuslainmukaisuusanalyysia. Lakiehdotusten valtiosääntöoikeudelliseen arviointiin kuuluu samoin se, että tiedustelutoimivaltuuksien käyttöä ohjaavat lakiehdotuksen alussa esille tuodut yleiset periaatteet, kuten suhteellisuus ja tarkoitussidonnaisuus. Näistä seikoista on yksittäisiä mainintoja, mutta niiden vaikutusta tulisi vielä avata ja korostaa ehdotusten perustuslainmukaisuuden kokonaisarviossa.

Perustelutekstissä tulisi näkyä selkeästi ja huolella argumentoidusti se, mitkä ehdotetuista toimivaltuuksista jäisivät riippumaan perustuslain 10 §:n muutoksesta. Perusteluissa tulisi esittää nimenomainen arvio siitä, miksi esitetyt tiedusteluvaltuudet edellyttäisivät perustuslain tarkistamista ja siitä, millä perusteella ne kuuluvat perustuslain 10 §:n tarkistamishdotuksen piiriin.

Oikeusministeriö pitää mietinnössä esitettyä käsitystä nykyisen perustuslain kannalta ongelmallisista toimivaltuuksista oikeansuuntaisena, kunhan ehdotettu sotilastiedustelun kohdeluettelo vielä tarkistetaan jatkovalmistelussa. Lähetyksen pysäyttäminen jäljentämistä varten saattaa kuitenkin muodostua tarkemman arvioinnin perusteella rajatapaukseksi, jonka tulkinnanvaraisuus olisi syytä nostaa esille perusteluissa. Sääntämisperusteluissa tulisi tuoda esille se, että tiedustelutoimintaan liittyvät esitykset ovat riippuvaisia toisistaan (erityisesti perustuslain 10 §:n muuttamisesitys ja

tiedustelutoiminnan valvontaa koskevat ehdotukset) ja että ne tulisi saattaa perustuslakivaliokunnan käsiteltäväksi yhdessä.

Ulkoasiainministeriön näkemyksen mukaan mietinnöissä on kiinnitetty asianmukaisesti huomiota kansainvälisen oikeuden Suomelle asettamiin velvoitteisiin mukaan lukien ihmisoikeusvelvoitteet.

Suojelupoliisi ja Poliisihallitus toteavat, että esitetyn arvion mukaan ehdotuksella ei olisi merkittäviä vaikutuksia muun muassa perusoikeuksien ja oikeusturvan toteutumiseen. Arvioinnin lähtökohta vaikuttaa olevan toinen kuin siviilitiedustelumietinnössä. Kun siviili- ja sotilastiedustelulle ehdotetut toimivaltuudet olisivat lähes identtiset ja niiden kohteet suurelta osin samat, on kyseenalaista, voidaanko lainsäädäntöjen perusoikeusvaikutusten perustellusti katsoa näin merkittävästi eroavan toisistaan.

Mietinnössä (s. 111) todetaan, että tarkkailutyypiset keinot olisivat niiden tehokkuuden ja vähäisen perusoikeuspuuttumisen takia tärkeitä tiedustelumenetelmiä sotilastiedustelussa, jossa tieto hankittaisiin sotilastiedustelun kohteista. Suojelupoliisi ja Poliisihallitus pitävät tällaista toteamusta vääränä.

Poliisihallitus lisäksi huomauttaa, että mikäli yleisillä keinoilla päästäisiin käyttämään kaikkein sensitiivisimpiäkin tiedonhankinnan keinoja, tulee hyvin varmistaa ja valvoa, että sotilastiedustelun 5–8 §:n yleiset periaatteet (suhteellisuus, vähin haitta, tarkoitussidonnaisuus ja syrjinnän kielto) tulevat noudatetuksi kaikessa toiminnassa korostetusti.

Suomen Lakimiesliitto – Finlands Juristförbund ry katsoo, että esityksen punninta eri perusoikeuksien välillä on tehty huolellisesti ja keinot ovat oikeasuhtaisia, kun otetaan huomioon valtion velvollisuus suojella jokaisen elämää.

Upseeriliitto ry pitää tärkeänä laissa mainittua periaatetta, että kenenkään oikeuksiin ei saa puuttua enempää eikä kenellekään saa aiheuttaa suurempaa vahinkoa tai haittaa kuin on välttämätöntä tehtävän suorittamiseksi. Tämä toteutuu lakiehdotuksessa hyvin.

Suomen Sadankomitea ry toteaa, että mietinnössä esitetään tietoliikennetiedustelua, joka ulottuisi perustuslain 10 §:n takaamaan luottamukselliseen viestintään. Tältä osin esityksillä on merkittäviä vaikutuksia kansalaisten perusoikeuksiin, mutta vaikutusarviota ei ole tehty.

Kansainvälisen oikeuden ja ihmisoikeuksien professori Martin Scheinin toteaa, että jos perustuslain yksityisyydensuojasäännöstä lähdetään muuttamaan, siihen tulisi

kirjata ns. massavalvonnan kiello. Muutoin on vaarana, että siviili- ja sotilastiedusteluviranomaiset tulevat jo toteutettuun perustuslain muutokseen nojautuen vaatimaan jatkuvasti uusia toimivaltuuksia. Perustuslain muutos on avoimempi ja laaja-alaisempi kuin mitä ehdotettu tiedustelulainsäädäntö välttämättä edellyttäisi. Toisaalta kaavailtu perustuslain tekstimuutos voi samaan aikaan olla liian suppea suhteessa eräisiin nyt valmistellun tiedustelulainsäädännön kohtiin. Vaikka työryhmä on pyrkinyt luettelemaan perustuslain nykyisen 10 §:n kanssa ristiriidassa olevat ehdotuksensa, näyttäisi siltä, ettei luettelo ole tyhjentävä, vaan eräiden muidenkin kohtien perustuslainmukaisuutta joudutaan vakavasti arvioimaan. Hän mainitsee esimerkkinä tällaisista kohdista 31, 37, 101, 102, 108 §:t sekä useat 5 luvun säännökset.

5 Säännöskohtaisia huomioita

5.1 Yleiset säännökset (1 luku)

5.1.1 Lain soveltamisala (1 §)

Oikeusministeriön mukaan säännöksessä käytetty ilmaus ”valvonnasta” olisi syytä muuttaa muotoon ”sisäisestä valvonnasta”, koska sotilastiedustelulaissa ei olisi kyse tiedustelutoiminnan ulkoisen valvonnan tai parlamentaarisen valvonnan järjestämisestä.

5.1.2 Suhde muuhun lainsäädäntöön (2 §)

Oikeusministeriön mukaan 3 momentin informatiivisia viittaussäännöksiä voidaan pitää tarpeettomina.

Korkein oikeus kiinnittää huomiota, että sotilastiedustelun tarkoitus on osittain sidottu Puolustusvoimista annetun lain (551/2007) 2 §:ssä tarkoitettujen Puolustusvoimien tehtävien suorittamiseen. Tuo lainkohta on kuitenkin osittain niin laaja, ettei se välttämättä anna riittävää ohjausta lainkäyttäjälle.

Tietosuojavaltuutetun toimisto toteaa säännöksen sisältävän informatiivisen viittauksen henkilötietolakiin, mutta mietinnön perusteella syntyy kuitenkin käsitys, että henkilötietojen käsittelyn osalta sotilastiedustelulakia täydentävä yleislainsäädäntö selvitetään jatkovalmistelussa. Kun täydentävä lainsäädäntö varmistuu, tulee tässä erityislaissa omaksuttuja ratkaisuja sekä sääntelyn tarpeellisuutta peilata muuhun sovellettavaan lainsäädäntöön.

5.1.3 Sotilastiedustelun tarkoitus (3 §)

Eduskunnan oikeusasiamies toteaa olevan kyseenalaista, onko jokainen viitatussa pykälässä tarkoitettu Puolustusvoimien tehtävä sellainen, että sen suorittamiseksi

tapahtuva tietojen hankkiminen voisi olla hyväksyttävä sotilastiedustelun tarkoitus. Koska pykälällä on merkitystä myös jäljempänä säädetyn tiedustelutehtävän kannalta, sotilastiedustelun tarkoitus ei voi olla ehdotetuin tavoin suurpiirteistä kattaen kaikki olemassa olevat Puolustusvoimien tehtävät.

Oikeusministeriön mukaan epäselväksi jäi, onko ilmaus ”ylimmän valtionjohdon päätöksenteon tukemiseksi” tarkoitettu itsenäiseksi sotilastiedustelun tavoitteeksi, jolla olisi myös tulkintavaikutusta tiedustelutoimivaltuuksia koskeviin säännöksiin nähden. Ilmauksen käyttäminen on ongelmallista myös siksi, että vastaava tavoitteenasettelu ei ilmene 4 §:ssä esitetystä uhkaluettelosta. Tätä ei voida myöskään pitää itsenäisenä sotilastiedustelun tarkoituksena yhteensopivana 7 §:ssä säädettyyn tarkoitussidonnaisuuden periaatteeseen nähden. Oikeusministeriön mielestä ilmaus olisi syytä jättää säännöksestä pois. Yksityiskohtaisissa perusteluissa voidaan asiaa avata.

Yksityiskohtaisissa perusteluissa (s. 180) todetaan, että ”Pykälässä oleva maininta uhkien tunnistamisesta viittaisi toimintaan, jota ei vielä voitaisi konkretisoida tietyksi kohteeksi.” Tulisi selventää, tarkoitetaanko tällä sotilastiedustelulain 3 §:ää vai Puolustusvoimista annetun lain 2 §:ää.

Suojelupoliisi toteaa, että ehdotettu pykälä ei sellaisenaan perusta Puolustusvoimille tiedonhankintatoimivaltuuksia, mikä johtaa siihen, että ulkoisten uhkien ja käsite ja sen suhde lain toimivaltuus- ja rekisterisäännöksiin jäävät jossain määrin epämääräisiksi. Pykälää ehdotetaan tarkennettavaksi siten, että tarkoitukseksi määriteltäisiin tiedon hankkiminen ja sen käsittely 4 §:ssä tarkoitetuista ulkoisista uhkista. Lisäksi pykälän perusteluissa perustellaan uhkien tunnistamista, vaikkei pykälätekstissä vastaavaa termiä käytetä.

Keskusrikospoliisi toteaa, että terrorismin, asekaupan ja ylipäätään järjestäytyneen rikollisuuden luonne huomioon ottaen maininta ulkoisista uhista ei poista päällekkäisyyttä poliisin tehtävien kanssa.

Lähtökohtana ilmeisesti on, että sotilastiedustelua voidaan tehdä myös Suomessa, eikä pelkästään ulkomailla. Näin ollen kaikkien tiedonhankintakeinojen todellista käyttötarvetta, etenkin kotimaassa tapahtuvan tiedustelutoiminnan osalta, tulisi siis edelleen pohtia ja sovittaa huomattavasti tiukemmin yhteen poliisitoiminnan kanssa. Etenkin kovimpien keinojen käyttäminen aiheuttaa väistämättä vakavan riskin sekä turvallisuusviranomaisten yleisten roolien että yksittäisten operaatioiden päällekkäisyydestä.

Suomen asianajajaliitto toteaa, että sotilastiedustelua koskeva lainsäädännön ei tulisi mahdollistaa tiedustelutiedon käyttöä siviilitarkoituksiin lainkaan, vaan nämä

tarkoitukset tulisi käsitellä tyhjentävästi siviilitiedustelua koskevassa lainsäädännössä. Sotilastiedustelun tarkoituksena ei saisi olla tiedon hankkiminen ja käsitteleminen Puolustusvoimista annetun lain 1 luvun 2 §:n 1 momentin 2 kohdan tarkoittamien muiden viranomaisten tukeminen.

5.1.4 Sotilastiedustelun kohteet (4 §)

Yleistä

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue huomauttaa mietinnössä todettavan, että sotilastiedustelu kohdistuu Suomen ulkopuoliseen toimintaympäristöön, mutta samalla ristiriitaisesti todetaan sotilastiedustelulain 4 §:ssä, että ”sotilastiedustelulla voidaan hankkia kotimaassa ja ulkomailla tietoja”. Valmistelussa mukaan tuli myös Suomen sisäiseen tiedusteluun kuuluvia tiedonhankintakeinoja. On epäselvää, miksi ja missä vaiheessa näin kävi ja minkä arvion perusteella tämä katsottiin tarpeelliseksi.

Eduskunnan oikeusasiamies mukaan, jotta viestin salaisuuteen voitaisiin puuttua tiedon hankkimiseksi 4 §:n 2–10 kohdissa tarkoitettusta toiminnasta, olisi toiminnan oltava vakavasti kansallista turvallisuutta uhkaavaa, jotta ehdotetun perustuslain 10 §:n 4 momentin edellytykset täytyisivät. Tämä ei ilmene 4 §:stä eikä muualtakaan lakiehdotuksesta. Ainakaan kaikki pykälän 2–10 kohdissa mainitut toiminnat tai kohteet eivät eduskunnan oikeusasiamiehen käsityksen mukaan sellaisenaan automaattisesti ole aina sellaisia, että ne uhkaisivat vakavasti kansallista turvallisuutta – varsinkin kun perustelujen mukaan kysymys voi olla sinänsä laillisesta toiminnasta (s. 180).

Eduskunnan oikeusasiamiehen toteaa, että on myös kysyttävä, millä perusteella suojelupoliisin tiedustelussa edellytetään tiedustelun kohteena olevan toiminnan olevan vakavasti kansallista turvallisuutta uhkaavaa toimintaa, mutta sotilastiedustelussa ei näin olisi. Sotilastiedustelulakiehdotuksen 4 §:n 2–10 kohtien tiedustelukohteet ovat samoja kuin siviilitiedustelua koskevan ehdotuksen poliisilain 5 a luvun 3 §:n 2–10 kohdan tiedustelun kohteet. Miten voisi olla niin, että toisen viranomaisen samaa toimintaa koskevien samojen toimivaltuuksien käytön edellytyksenä on toiminnan vakava uhka kansalliselle turvallisuudelle ja toisella viranomaisella tällaista edellytystä ei olisi?

Oikeusministeriön mukaan on syytä pohtia, vastaako termi ”kohde” pykälän sisältöä, joka koskee tiedustelutoimivaltuuksien perustana olevia uhkia. Lisäksi tulisi käydä läpi kohdetermin ja sen johdannaisten käyttö lakiehdotuksessa ja huolehtia yhtenäisestä ja johdonmukaisesta kielenkäytöstä myös tältä osin.

Uhkaluettelon jatkovalmistelussa on vielä syytä huolella tarkastella sitä, mikä on eri uhkatyyppien välinen suhde. Tätä suhdetta tulisi avata myös säännöksen yksityiskohtaisissa perusteluissa, ja sen tulisi tarpeen mukaan heijastua luetelmakohtien esittämisyjärjestyksessä. Yksityiskohtaisissa perusteluissa tulisi mainita sekin, että kohdat eivät välttämättä ole toisiaan poissulkevia ja että ne voivat tulla kyseeseen yhtä aikaa. Lisäksi yksityiskohtaisissa perusteluissa on tuotava esille uhkaluettelon tyhjentävä luonne. Oikeusministeriö kiinnittää huomiota myös siihen, että 4 §:ssä käytetty terminologia vaihtelee.

Korkein oikeus toteaa, että lakiehdotuksen 3, 4 ja 13 §:n sääntelykokonaisuuden perusteella tuomioistuimen lupaharkinnan lähtökohtana olisi varmistuminen siitä, että lupaa tiedustelumenetelmän käyttöön haetaan tietojen hankkimiseksi sellaisista asioista, jotka ovat ehdotetun lain 4 §:ssä säädetty sallituiksi sotilastiedustelun kohteiksi. Jotta tuomioistuin voi asianmukaisesti suorittaa tämän harkinnan, näistä kohteista olisi säädettävä laissa mahdollisimman täsmällisesti ja tarkkarajaisesti.

Ehdotettuun 4 §:ään sisältyvä luettelo sotilastiedustelun kohteista ei täysin täytä näitä vaatimuksia. Muun muassa kohdat 3 (valtio- ja yhteiskuntajärjestystä uhkaava toiminta) ja 7 (vieraan valtion suunnitelmat tai toiminta, joka voi aiheuttaa vahinkoa Suomen kansainvälisille suhteille tai muille tärkeille eduille) ovat epäselviä ja voisivat mahdollistaa hyvinkin laajoja tulkintoja sotilastiedustelun sallituista kohteista. Myöskään sotilaallisen toiminnan käsite ei liene kaikilta osin selkeä.

Edellä esitetyistä syistä korkein oikeus katsoo, että sotilastiedustelun kohteita koskevaa säännöstä tulisi jatkovalmistelussa täsmentää.

Sotilaallinen toiminta (kohta 1)

Eduskunnan oikeusasiamies toteaa, että ehdotus lähtee siitä, että sotilaallinen toiminta ei nauti perustuslain perusoikeussuojaa. Tällöin ydinkysymys on tietenkin se, milloin toiminnan katsotaan olevan sotilaallista. Sotilaallista toimintaa ei kuitenkaan ole lainkaan määritelty lakiehdotukseen sisältyvissä säännöksissä.

Mikä tahansa toiminta, jonka selitetään olevan sotilaallista toimintaa, voisi ilman lisäedellytyksiä olla sotilastiedustelun kohteena ja siten avata kaikkien tiedustelumenetelmien käytön mahdollisuuden. Ongelmaa kärjistää vielä se, että ehdotuksen mukaan tiedustelumenetelmän kohteena olevan henkilön liittynästä sotilaalliseen toimintaan ei vaadita muuta kuin pelkkä oletus. On välttämätöntä, että sotilaallinen toiminta tulisi määritellä laissa mahdollisimman täsmällisesti ja tarkkarajaisesti.

Oikeusministeriön mukaan sotilastiedustelulain 4 §:n 1 kohdan ”sotilaallinen toiminta” tulisi korvata muulla käsitteellä, koska rajoitusperusteista (ml. sotilaallinen toiminta) ehdotetaan säädettäväksi perustuslaissa. Tällainen viittaus olisi ongelmallinen myös siksi, että 4 kohdassa säädettäisiin joukkotuhoojista ja 5 kohdassa sotatarvikkeiden kehittämisestä ja levittämisestä, joiden voi katsoa kuuluvan sotilaallisen toiminnan käsitteen alle.

Lakiehdotuksessa on viitattu sotilaallisen toiminnan käsitteeseen vain 4 §:n 1 kohdassa. Joissakin säännöksissä viitataan sotilaalliseen maanpuolustukseen, maanpuolustukseen ja kansalliseen turvallisuuteen. Voitaisiinko tällaisissa säännöksissä vain viitata 4 §:ään?

Ulkomainen tiedustelutoiminta (2 kohta)

Oikeusministeriö toteaa, että jatkovalmistelussa olisi syytä avata sitä, miten ulkomainen tiedustelutoiminta, jota perustelujen mukaan useimmat valtiot tosiasiallisesti tiettyyn rajaan saakka sietävät, kytkeytyy sotilaalliseen toimintaan tai kansallista turvallisuutta vakavasti uhkaavaan toimintaan.

Suojelupoliisi pitää kyseenalaisena, voidaanko sotilastiedustelulle säädettäväksi ehdotettu yleinen ulkomaista tiedustelutoimintaa koskeva tiedonhankintatehtävä perustaa Puolustusvoimista annetun lain 2 §:n 1 momentin a ja b alakohtiin. On vaikea nähdä, kuinka sellainen ulkomaan siviililuontoinen tiedustelutoiminta, joka kohdistuu esimerkiksi suomalaiseen korkeaan teknologiaan, voisi muodostaa Puolustusvoimain tehtäväsäännöksen perusteluissa tarkoitetun aseellisen hyökkäyksen uhkan.

Suojelupoliisi yhtyy esitetyn pykälän perusteluissa esitettyyn toteamukseen, jonka mukaan tiedustelun kohteita ei kaikilta osin voida jakaa selkeästi sotilas- ja siviililuonteisiin. Tästä ei kuitenkaan seuraa, että sotilas- ja siviilitiedustelun kohteiden tulisi olla selvästi päällekkäisiä. Tehtävien päällekkäisyydestä seuraisi vääjäämättä sellaisia käytännön yhteensovittamisongelmia, jotka voivat vaarantaa operatiivisen toiminnan.

Suojelupoliisi esittää, että sotilastiedustelulain 4 §:n 2 kohtaa muutetaan siten, että sen perusteella voitaisiin hankkia tietoa ulkomaisesta sotilastiedustelutoiminnasta ja tiedustelutoiminnasta, joka kohdistuu sotilaalliseen maanpuolustukseen. Tämä olisi linjassa niin Puolustusvoimista annetussa laissa Puolustusvoimille säädettyjen tehtävien kuin sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta Puolustusvoimissa annetun lain 86 §:stä ilmenevän sotilas- ja siviiliviranomaisten välisen vakiintuneen tehtäväjaon kanssa.

Keskusrikospoliisin mukaan erityisesti pykäläehdotuksen kohtien 2–4 sekä 6–7 päällekkäisyys poliisin lakisääteisiin tehtäviin on mahdollinen, jopa todennäköinen. Mainittujen kohtien tunnusmerkistöjen mukainen toiminta ylittää käytännössä syytä epäillä -kynnyksen, jolloin esitutkinta on käynnistettävä. Tässä tarkoituksessa on huomioitava erityisesti tekojen valmistelun rangaistavuus. Poliisin toiminnan kannalta huomioitavimpia ovat kotimaassa tehdyiksi epäillyt teot.

Käsiteltävässä lakiehdotuksessa ei ole tältä osin täsmennetty sen suhdetta sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta Puolustusvoimista annettuun lakiin. Epäselväksi jää, onko ehdotetun lain mukaan Puolustusvoimilla informointivelvollisuutta ja millainen se olisi, sekä mitkä ovat poliisin mahdollisuudet nykyisen kaltaiseen koordinointiin.

Voimassa olevan lain ilmoittamisvelvollisuus koskee määrättyjä rikoksia ja salaisia pakkokeinoja. Kuvatunkaltainen ilmoittamismenettely poliisille olisi toimiva rakenne myös ehdotettujen sotilastiedustelukohdeiden sotilastiedustelun osalta (ehdotettu 4 §). Ilmoituksen vastaanottajana toimiva poliisi olisi käytännössä keskusrikospoliisi.

Professori Martin Scheinin toteaa, että ulkomainen tiedustelutoiminta sisältää Suomessa olevien suurlähetystöjen täysin normaalin ja hyväksyttävän raportoinnin kotimaahan esimerkiksi suomalaisten tiedotusvälineiden ja suomalaisten kanssa käytyjen keskustelujen perusteella. Tämän ei voida katso muodostavan ulkoista uhkaa Suomelle, mihin on viitattu lakiehdotuksen 3 §:ssä.

Valtio- ja yhteiskuntajärjestystä uhkaava toiminta (3 kohta)

Vasemmistoliitto rp, Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry, Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry ja Effi ry toteavat, että ilmaisu ”valtio- ja yhteiskuntajärjestystä uhkaava toiminta” on sanamuodoltaan väljä ja merkitykseltään laaja-alainen, ja siten tarkkarajaisuusvaatimuksen näkökulmasta ongelmallinen. Ilmaus on mahdollista tulkita siten, että sen alaan kuuluvat esimerkiksi pitkäkestoinen ja laaja yleislakko tai laajat liikennettä ja palveluita häiritsevät mielenosoitukset. Effi ry ehdottaa ilmaisun määrittämistä luettelemalla tyhjentävästi, millaista toimintaa tämä käsittää. Vasemmistoliitto rp kiinnittää lisäksi huomiota, että tältä osin perustelut eivät edellytä, että tiedustelua voitaisiin kohdistaa vain toimintaan, joka turvautuu välivaltaisiin keinoihin tai niillä uhkaamiseen. Ilmausta ”muu valtiosäännön vastainen menettelytapa” ei ole avattu perusteluissa.

Oikeusministeriö toteaa, että kohta tulisi muotoilla uudelleen nykyaikaisempaa käsitteiden käyttöä vastaavaksi. Sen sijasta tulisi viitata esimerkiksi yhteiskunnan perustoimintoihin ja demokraattisen yhteiskunnan instituutioihin kohdistuviin uhkiin. Kun kohdassa 6 viitataan ”valtioon tai yhteiskunnan elintärkeisiin toimintoihin kohdistuviin

uhkiin”, jäisi 3 kohtaan viittaus demokraattisen yhteiskunnan instituutioihin kohdistuviin uhkiin. Käsite ”valtiojärjestys” olisi joka tapauksessa syytä poistaa 3 kohdasta.

Suojelupoliisi toteaa, että kohdan perusteluista ilmenee, että tiedonhankinnan kohteena olisi Suomen sisäinen kumouksellinen toiminta. Suomessa on perinteisesti katsottu, ettei Puolustusvoimien rauhanaikaisiin tehtäviin kuulu tällaisen toiminnan torjunta tai sitä koskeva tiedonhankinta. Kohdan perusteluista ei käy ilmi, miksi vakiintuneesta kannasta poiketen toiminta katsottaisiin kuuluvan Suomen sotilaalliseen puolustamiseen. Ainoa selittävä toteamus perusteluissa näyttäisi olevan maininta siitä, että ”uhkaavan toiminnan taustalla voisi olla vieraan valtion pyrkimykset ja uhkaava toiminta voisi sisältää sotilaallisen toiminnan piirteitä, esimerkiksi hybrdivaikuttamisen keinoja”. Edellä kuvatuissa tapauksissa tiedonhankinta voitaisiin todennäköisesti luontevammin perustaa ehdotetun pykälän 1 tai 7 kohtaan. Lisäksi Poliisihallitus toteaa olevan ongelmallista, että sotilasorganisaatio toimisi erityisesti Suomen sisällä poliisin toimintakentällä. Likeisyyttä ja tehokkaita rajapintoja saa ja pitää olla, muttei selvää päällekkäisyyttä ilman erityistä perustetta.

Valtioon tai yhteiskunnan elintärkeisiin toimintoihin kohdistuva vakava uhka (6 kohta)

Valtiovarainministeriö huomauttaa, että esityksessä ei käsitellä lainkaan sitä, miten tiedustelun ja substanssista vastaavan ministeriön suhteet tiedustelun ympärillä järjestetään.

Suojelupoliisi toteaa, että ilmaisu ”valtioon kohdistuva vakava uhka” on ongelmallinen sekä sääntelyltä edellytettävän tarkkarajaisuuden kannalta että tiedonhankinnan kohteen Puolustusvoimien lakisääteisiin tehtäviin liittymisen näkökulmasta.

Suojelupoliisi toteaa sivun 186 perusteluihin viitaten, ettei vieraiden valtioiden välisen sodan tai sodanuhan voitane ilman muuta katsoa sisältävän Suomen valtioon tai elintärkeisiin toimintoihin kohdistuvan vakavan uhkan, vaan tällaisen uhkaavan vaikutuksen mahdollinen käsillä olo olisi ratkaistava tapauskohtaisesti. Suojelupoliisin näkemys mukaan tiedonhankinta ulkomailla käytävästä sodasta tai siellä vallitsevasta sodanuhasta olisi muutenkin luontevammin perustettavissa pykälän 1 tai 8 kohtaan.

Vieraan valtion suunnitelma tai toiminta, joka voi aiheuttaa vahinkoa Suomen kansainvälisille suhteille taikka muille tärkeille eduille (kohta 7)

Oikeusministeriön mukaan uhkan perustana olevan vahingon vakavuutta olisi syytä korostaa. Lisäksi viittaus valtion suunnitelmaan olisi asianmukaista poistaa. Näin ollen säännöksen voisi muotoilla esimerkiksi seuraavasti: ”vieraan valtion toiminnasta, joka

voi aiheuttaa vakavaa vahinkoa Suomen kansainvälisille suhteille tai muille elintärkeille eduille”. Samalla on kuitenkin todettava, että ilmausta ”muille (elin)tärkeille eduille” voidaan pitää väljänä.

Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry toteaa, että sanamuotonsa puolesta kohta koskisi esimerkiksi tietoja vieraan valtion talouspolitiikasta tai linjauksista kansainvälisissä järjestöissä. Esitetty väljä perusteuhka on tarkkarajaisuus- ja ennakoitavuuskriteerien kannalta ongelmallinen ja kohtaa tulisi täsmentää.

Effi ry:n mukaan viittaus muihin tärkeisiin etuihin on ongelmallinen. Mitä ne voivat olla ja miksi ne ovat niin tärkeitä, että niiden turvaaminen oikeuttaisi muidenkin kuin valtiolisten toimijoiden yksityisyyden suojan rikkomisen.

Professori Martin Scheinin toteaa, että vieraan valtion suunnitelmat tai toiminta voi aiheuttaa vahinkoa Suomen tärkeille eduille pelkästään laillisen markkinaehtoisien kilpailun, laillisten oikeusprosessien taikka laillisten immateriaalioikeuksien takia. Nämä kaksi esimerkkiä osoittavat, että sotilastiedustelu ulottuisi jo varsinaisena kohteenaan täysin lailliseen ja hyväksyttävään toimintaan.

Kansainvälistä rauhaa ja turvallisuutta uhkaavat kriisit (8 kohta)

Oikeusministeriö mukaan uhka tulisi kytkeä Suomen turvallisuuden kannalta merkitykselliseen kriisitilanteeseen.

Kansainvälisten kriisinhallintaoperaatioiden turvallisuuteen kohdistuvat uhkat (9 kohta)

Oikeusministeriö toteaa, että jatkovalmistelussa tulisi 9 kohdan samoin kuin muidenkin pykälässä säädettäväksi ehdotettujen uhkatyyppien osalta pohtia tarvetta erityisten kynnyksen kirjaamiseen (esim. ”vakava uhka”). Huomiota tulisi kiinnittää myös tällaisten kynnyksilmaisujen yhdenmukaisuuteen.

Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry toteaa, että kohdassa mainittu toiminta ei vaikuta toiminnalta, jonka voisi lukea kansallisen turvallisuuden tai sotilaallisen toiminnan käsitteen piiriin. Ehdotus on tältä osin ristiriidassa ehdotetun perustuslain muutoksenkin kanssa. Lakiehdotuksen perusteluissakaan ei ole asiaa perusteltu. Esitetty väljä perusteuhka on tarkkarajaisuus- ja ennakoitavuuskriteerien kannalta ongelmallinen ja luettelon kohtaa tulisi täsmentää.

Puolustusvoimien kansainvälisen avun antamisen ja muun kansainvälisen toiminnan turvallisuuteen kohdistuva uhkat (10 kohta)

Suojelupoliisi toteaa, että perusteluiden (sivu 188) mukaan tietoa olisi tarve hankkia esimerkiksi luonnononnettomuusalueen kartoittamiseksi ja sille lähetettävän avun perille saattamiseksi sekä evakuointioperaatioiden mahdollistamiseksi ja toteuttamiseksi. Esimerkkinä kohdan tarkoittamista tilanteista perustelut mainitsevat myös suomalaisten erityisosaajien lähettämisen ulkomaisiin erityistehtäviin esimerkiksi tuhoamaan joukkotuhoaseita ja analysoimaan niiden käyttöä.

Suojelupoliisi toteaa, ettei säännöksen ehdotettu sanamuoto välttämättä mahdollista esimerkeissä tarkoitettua tiedonhankintaa. Sanamuodon mukaan tiedonhankinnan kohteena voisi olla ainoastaan Puolustusvoimien kansainvälisen avun antamisen tai muun kansainvälisen toiminnan turvallisuuteen kohdistuva uhka eikä se uhka tai tilanne, joka on antanut aiheen avun antamiseen. Koska säännös nyky muodossaan viittaa lähinnä ulkomaille lähetettävän henkilöstön omasuojan mahdollistamiseen, tulisi sanamuotoa ilmeisesti täsmentää jatkovalmistelussa.

5.1.5 Suhteellisuusperiaate (5 §)

Suomen journalistiliiton mukaan epäselväksi jää, täyttääkö sana puolustettava esitetyn kaltaisen perusoikeuksiin puuttumisen osalta suhteellisuuden vaatimuksen. Kyseinen sanamuoto saattaa siis edellyttää täsmentämistä.

Professori Martin Scheinin toteaa, että periaate on kirjoitettu niin, että sen sisään on suhteellisuuden (siis punninnan) nimissä sijoitettu myös muut toiminnan laajuutta koskevat vaatimukset, kuten esimerkiksi välttämättömyys ja hyväksyttävä tarkoitus. Mainitut tekijät tulisi tietenkin säätää erillisinä ehdottomina laillisuusedellytyksinä, ja vasta niiden täytyessä arvioitaisiin, onko muutoin laillinen tiedustelutoimenpide hyväksyttävä myös suhteellisuusvaatimuksen kannalta. Kaikki muut laillisuusedellytykset täyttävän tiedustelun tuottamat konkreettiset hyödyt olisi osoitettava suuremmiksi kuin siitä aiheutuvat haitat perusoikeuksille. Tämä on suhteellisuusvaatimuksen oikea sisältö.

5.1.6 Tarkoitussidonnaisuuden periaate (7 §)

Korkein hallinto-oikeus toteaa, että perustelut kuvaavat tässä yhteydessä lähinnä hallinnon lainalaisuuden periaatetta, eivät tarkoitussidonnaisuuden periaatetta. Perusteluja on tältä osin korjattava (ks. esim. hallintolain perustelut, HE 72/2002 vp).

Tietosuojavaltuutetun toimiston mukaan osin epäselväksi jää, mikä on tämän säännöksen tarkoitus. Miksi siitä, että tätä toimivaltaa voidaan käyttää vain tämän lain

mukaisesti, on tarpeen säätää erikseen? Sotilastiedustelun toimivaltuutta ei voi muutoinkaan käyttää, kuin tässä laissa säädetyin edellytyksin. Näiltä osin säännöksen tarpeellisuutta lienee arvioitava ja mikäli säännös on tarpeen, on säännöksen tarkoitus avata selkeästi perusteluissa.

5.1.7 Syrjinnän kieltö (8 §)

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue, Effi ry ja professori Martin Scheinin toteavat, että pykälä näyttäisi sallivan syrjinnän, jos se on välttämätöntä. Esityksen muotoilu on vähintäänkin hämmentävä ja sitä lienee syytä tarkentaa. Lisäksi SDP huomauttaa, etteivät perusoikeuksien oikeusperiaatteet toteudu.

Korkein hallinto-oikeus toteaa, että tarkoituksena lienee säätää siitä, ettei tiedustelua saa kohdentaa pelkästään henkilön alkuperän, kansalaisuuden vakaumuksen jne. perusteella (profilointi). Lakitekstin ja erityisesti perustelujen perusteella jää kuitenkin epäselväksi, onko kysymys profiloinnin kieltämisestä vai esimerkiksi siitä, ettei tiedustelutoimintaa saa kohdistaa syrjintäperusteisiin tietosisältöihin. Lakitekstiä ja perusteluita on selkeytettävä ja niiden on vastattava toisiaan. Poikkeamisperusteita ei ole perusteluissa millään lailla avattu, vaikka tämä olisi keskeistä syrjintäkiellosta poikkeamisen hyväksyttävyyden arvioinnin kannalta.

Suojelupoliisi toteaa olevan jossain määrin vaikea nähdä, mitä lisäarvoa pykälästä on, koska toimenpiteiden perustaminen ainoastaan pykälässä mainittuihin ominaisuuksiin olisi ilman nimenomaista kieltoakin ilmeisen lainvastaista. On myös vaikea nähdä, kuinka sotilastiedustelussa edes voisi olla tarvetta perustaa tiedustelumenehtelmän kohdentaminen ainoastaan esimerkiksi henkilön uskoon tai seksuaaliseen suuntautumiseen. Ehdotetussa muodossaan pykälä näyttäisi pikemminkin oikeuttavan syrjinnän kuin kieltävän sen.

Ihmisoikeusliitto toteaa, että perustuslain 6 §:n perusteella on tärkeää, että lakiehdotuksen tekstissä erikseen mainitaan syrjinnän kieltö. Nykyinen muotoilu on kuitenkin ongelmallinen, koska siinä kiellettyjen syrjintäperusteiden lista esitetään suljettuna ilman muussa lainsäädännössä ja kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa käytettävää "tai muuhun / muun henkilöön liittyvän syyn" -ilmausta. Listasta puuttuu myös ikä ja sukupuoli. Syrjintäkieltopykälän viimeinen lause sisältää myös mahdollisuuden kohdentaa sotilastiedustelun toimenpiteitä "ainoastaan" henkilön alkuperään liittyvien tietojen perusteella ilman muuta tietoa henkilön muodostamasta uhkasta. Ainoastaan alkuperään pohjautuvat toiminnat ovat syrjintää ja ne ovat yksiselitteisesti kiellettävä. Nykymuotoilussaan syrjinnän kieltöä käsittelevä pykälä paradoksaalisesti laillistaisi syrjinnän.

5.1.8 Määritelmät (9 §)

Kytkenän suorittaja (kohta 1)

Oikeusministeriö toteaa, että kytkennän suorittajan ja tietoliikenteen teknisten tietojen käsitteitä käytetään varsinaisesti vasta 5 luvussa ja tiedonsiirtäjää koskeva sääntely on puolestaan 9 luvussa. Luvussa 5 on puolestaan määritelty ”tietoliikennetiedustelu” (65 §). Jatkovalmistelussa tulisi pohtia, onko syytä säätää kytkennän suorittajan, tiedonsiirtäjän ja tietoliikenteen teknisten tietojen käsitteiden määrittelyä 9 §:ssä tai siirtää ne osaksi asianomaisia lukuja tai pitäisikö myös tietoliikennetiedustelun määrittelyä siirtää 9 §:ään. Samoin voidaan pohtia, pitäisikö 13 §:ssä esitetty tiedustelutehtävän määrittelyä siirtää 9 §:ään.

Teleyritys (kohta 3)

Oikeusministeriö huomauttaa, että viittausta tietoyhteiskuntakaareen (917/2014) ei ole, vaikka yksityiskohtaisten perustelujen mukaan määrittely vastaisi tietoyhteiskuntakaaren 3 §:n 27 kohtaa.

Tiedonsiirtäjä (kohta 4)

Valtioneuvoston kanslia toteaa, että tiedonsiirtäjä-käsitteen määrittelyä ja perustelua voisi harkita tarkennettavaksi erityisesti sen suhteen, miten tiedonsiirtäjä eroaa tietoyhteiskuntakaaren 3 §:ssä määritellyistä relevanteista käsitteistä (erit. 3 § 1 mom. kohdat 27 ja 34). Selkeyden vuoksi voitaisiin perusteluissa tarkentaa myös sitä, katso taanko tiedonsiirtäjän hoitavan julkista hallintotehtävää suorittaessaan laissa säädettyjä toimia. Tämä olisi perusteltu esim. sen selventämiseksi, millaiset toimijat kuuluvat tiedustelutoiminnan valvonnan piiriin ja millä perusteella toimenpiteen suorittajalle maksetaan korvaus syntyneistä kustannuksista.

Liikenne- ja viestintäministeriön mukaan ehdotuksen perustelujen valossa ei ole selvää tarkoitetaanko tiedonsiirtäjän määrittelyssä viestintäverkolla tietoyhteiskuntakaaren mukaista viestintäverkkoa. Mikäli tiedonsiirtäjän määrittely mukaisella viestintäverkolla viitataan tietoyhteiskuntakaaren viestintäverkon määrittelyyn, voisi tiedonsiirtäjän käsite kattaa laajan ja vaikeasti hahmotettavan joukon erilaisia toimijoita. Esityksen perustelua tulisi näiltä osin harkita täsmennettäväksi.

Microsoft Oy tuo esiin, että työryhmän mietinnössä todetaan uuden tiedonsiirtäjä-käsitteen koskevan noin kymmentä yritystä mainitsematta kuitenkaan ensimmäistään esimerkkiä. Kansainvälisessä lainsäädännössä tuntematon käsite on haasteelli-

nen varsinkin, kun sitä ei ole pystytty tarkemmin rajaamaan tai osoittamaan esimerkein millaisia toimijoita tarkoitetaan. On vältettävä tilanteita, joissa toimijat joutuvat soveltamaan keskenään ristiriidassa olevia eri maiden lakeja esimerkiksi datakeskusten sijainnin takia. Tämä koskee erityisesti pilvipalveluita.

Tiedonsiirtäjä-käsitteen määritelmää on harkittava tarkoin ja sen vaikutuksia on tarkasteltava myös kansainvälisestä näkökulmasta. Elinkeinoelämän keskusliiton lausunnossaan esittämä tiedonsiirtäjä-käsitteen määrittely rajat ylittävän tietoliikenneyhteyden hallinnan tai omistamisen avulla selventäisi mielestämme riittävästi käsitettä.

Tiedustelumenetelmä (5 kohta)

Oikeusministeriö tuo esiin, että yksityiskohtaisissa perusteluissa todetaan, että ”Sotilastiedustelussa käytetään myös muita tiedustelumenetelmiksi luettavia tiedonhankintakeinoja, kuten avointen lähteiden tiedustelu, kuvaustiedustelu ja geotiedustelu, joista ei ole tarpeen säätää erikseen.” Siviilitiedustelua koskevassa ehdotuksessa uudeksi poliisilain 5 a luvuksi käytetään 1 §:n 1 momentissa ilmaisua ”muu tietojen hankkiminen” ilmeisesti viittaamaan avointen lähteiden tiedusteluun. Onkin syytä kysyä, pitäisi myös sotilastiedustelulaissa tuoda esille tällainen muiden tiedustelumenetelmien olemassaolo. Joka tapauksessa tiedustelutoimintaa koskevien lakien tulisi olla tältä osin yhdenmukaisia.

Tietoliikenteen tekniset tiedot (kohta 6)

Suojelupoliisi toteaa, että säännöksen perustelut (sivut 193–194) eivät ole säännöksen tulkinnan kannalta kaikilta osin relevantteja. Perusteluissa käsitellään verrattain laajasti kysymystä siitä, nauttivatko esimerkiksi verkon sisäinen signalointiliikenne, häirittäohjelmaliikenne ja esineiden internetin ohjausliikenne luottamuksellisen viestin salaisuuden suojaa. Kysymys on teknisten tietojen määritelmän näkökulmasta harhaanjohtava, sillä määritelmä perustuu yksinomaan viestin merkityksellisen sisällön ja viestin muiden tietojen väliseen rajanvetoon. Tekniset tiedot saattavat kulloisestakin luonteestaan riippuen kuulua luottamuksellisen viestin salaisuuden suojan piiriin tai sitten eivät.

Valtiollinen toimija (kohta 8)

Eduskunnan oikeusasiamies toteaa, että perustelujen mukaan vieraan valtion edustajat olisivat myös käsitteen piirissä. Myös yksityinen taho, kuten yritys, muu ryhmittymä tai jopa yksittäinen henkilö voisi olla tällainen. Määritelmällä on merkitystä, kun

esimerkiksi telekuuntelun ja televalvonnan toimivaltuuden käyttöedellytykset eroavat sen mukaan, onko kysymys valtiollisesta vai ei-valtiollisesta toimijasta.

Tähän nähden määritelmä perusteluineen jättää liiaksi tulkinnanvaraa. Onko esimerkiksi yksittäinen vieraan valtion virkamies tai edustaja aina – riippumatta viestinnän sisällöstä – valtiollinen toimija, joka ei ehdotuksen mukaan nauttisi perusoikeussuojaa.

Suojelupoliisi kiinnittää huomiota siihen, että valtiollisen toimijan määritelmällä on suuri merkitys lain soveltamisen kannalta, koska se määräisi useiden tiedustelumenetelmien käytön edellytyskynnyksen. Esimerkiksi telekuuntelua koskevan 32 §:n 2 momentin mukaan valtiolliseen toimijaan kohdistettavan telekuuntelun ainoa edellytys olisi se, että kuuntelulla voidaan olettaa saatavan tietoa "tiedustelutehtävän kannalta". Tätä vasten valtiotoimijan määritelmän ulottaminen valtion tai sellaiseen rinnastettavan tahon "ohjauksessa" toimiviin yksityisiin henkilöihin vaikuttaa perusoikeussuojan kannalta ongelmalliselta. Siviilitiedusteluun sovellettuna ratkaisusta seuraisi, että esimerkiksi ISILin (valtioon rinnastettava toimija) ohjauksessa toimiva Suomessa oleva yksittäinen henkilö ei nauttisi lainkaan perusoikeussuojaa.

5.1.9 Tiedustelumenetelmien käytön edellytykset (10 §)

Eduskunnan oikeusasiamies toteaa, että pykälässä kysymys on varsin alhaisesta kynnyksestä – käytännössä olemattomasta, joka ei vaatine tuekseen mitään konkreettista. Näin säädettyä tiedustelumenetelmän käyttöön niissä tapauksissa, joissa menetelmään koskevassa pykälässä ei ole säädetty erityisiä edellytyksiä, riittäisi siis pelkkä oletus tuloksellisuudesta. On välttämätöntä, että tiedustelumenetelmän käytön yleisenä edellytyksenä on tältä osin vähintään se, että sillä voidaan "perustellusti" olettaa saatavan laissa tarkoitettua tietoa.

Lisäksi se, mistä oletettaisiin saatavan tietoa, olisi laissa tarkoitettu tiedustelutehtävä, eli pääesikunnan tiedustelupäällikön itse muotoilema toimeksianto tiedustelutiedon hankkimiseksi, joka voisi koskea mitä tahansa toimintaa, jonka pääesikunnan tiedustelupäällikkö on tulkinnut kuuluvan jonkin 4 §:ssä mainitun sotilastiedustelun kohteen piiriin.

Verrattaessa näin muotoiltua kynnystä esimerkiksi voimassa oleviin pakkokeinolain salaisia pakkokeinoja ja poliisilain 5 luvun salaisia tiedonhankintakeinoja koskeviin rikossidonnaisiin edellytyksiin (joihin viitataan sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta Puolustusvoimissa annetussa laissa), on todettava, että sotilastiedustelussa ei oikeastaan voida edes puhua kynnyksestä. Tuloksellisuusodotus on kohdistettu pelkästään "tiedustelutehtävään", jonka edellytykseksi ei ole ehdotettu esimerkiksi kansallista turvallisuutta vakavasti uhkaavaa toimintaa. Ehdotetussa muodossaan tämä antaisi

selvästi liian väljästi määritellyn toimivallan tiedustelutoiminnalle. Ehdotettuun sääntelyyn liittyy täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimusten ja muiden perusoikeuksien rajoitusedellytysten kannalta vaikeita ongelmia.

Oikeusministeriö toteaa, että ilmaus ”voidaan olettaa saatavan” palautuu poliisilain ja pakkokeinolain säännöksiin. Tiedustelutoiminnassa se on kuitenkin erilaisessa sääntely-yhteydessä kuin rikosperusteisissa toimivaltuuksissa. Tästä syystä saattaisi olla asianmukaista, ettei tätä ilmausta käytettäisi tiedustelumenetelmien käytön edellytyksiä koskevassa säännöksessä. Säännöstekstin saattaminen esimerkiksi ”on perusteltua olettaa saatavan” -muotoon voisi olla omiaan asettamaan nyt ehdotettua vahvemman perusteluvälvoituksen tiedustelumenetelmien käytölle. Joka tapauksessa mainitun ilmaisutavan käyttäminen tiedustelumenetelmien sääntelyn yhteydessä olisi perusteltava. **Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry** kiinnittää huomiota saamaa seikkaan ja ehdottaa muotoilua ”voidaan perustellusti olettaa saatavan olennaisia tietoja”

Pykälän yksityiskohtaisissa perusteluissa tuodaan esille yleisten periaatteiden korostunut merkitys tiedustelumenetelmien käytössä (s. 195–196), mutta erikseen ei mainita syrjimättömyyden periaatetta.

Kaikkia tiedustelumenetelmiä koskevasta käytön rajoituksesta, jonka mukaan tiedustelumenetelmää ei saa kohdistaa vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan, ei säädetä ehdotuksessa. Tällainen rajaus on kuitenkin otettu mukaan toimivaltuuskohtaisten pykälien osaksi (esim. 19 §:n 4 momentti). Sääntelytapa poikkeaa ehdotettavasta siviilitiedustelulainsäädännöstä. Sotilastiedustelulaissa omaksuttua sääntelymallia voidaan sinänsä pitää hyväksyttävänä. Kuitenkin vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan kohdistuvan rajoituksen säännösmuotoilut ovat paikoin epäonnistuneita (esim. käänteinen muotoilu 23 §:n 2 momentissa).

Korkein oikeus toteaa, että luonnoksessa ehdotettu edellytys on epäselvä ja vaikuttaa hyvin väljältä, mikä johtuu osittain jo siitä, että muotoilu on kielellisesti ongelmallinen. Säännöksen tarkoituksena lienee edellyttää, että menetelmän käytöllä voitaisiin olettaa saatavan tietoa, josta olisi hyötyä tiedustelun kohteena olevien seikkojen selvittämisessä. Näinkin tulkittuna säännös on varsin väljä. Huomattavan monenlaisella tiedolla voitaneen olettaa olevan jotain merkitystä esimerkiksi arvioitaessa, onko vieralla valtiolla suunnitelmia, joista voi aiheutua vahinkoa Suomen tärkeille eduille. Tuomioistuinkontrollin merkitys on rajallinen, jos tuomioistuin joutuu arvioimaan tiedusteluvälvoituksen käyttämistä tällaisella perusteella. Tämän säännöksen merkitystä kynnysenä edistäisi, jos edellytettäisiin, että tiedustelulla ”perustellusti” voitaisiin olettaa saatavan kysymyksessä olevaa tietoa. Tämä ei kuitenkaan yksin ole riittävä muutos, koska tiedustelun edellytyksiä koskevissa säännöksissä on myös muita, jäljempänä käsiteltäviä puutteita.

Kun lisäksi otetaan huomioon, mitä edellä on jo todettu sotilastiedustelun kohteita koskevassa säännöksessä käytettyjen käsitteiden tulkinnanvaraisuudesta, säännöksistä ei yhdessä luettuina syntyisi riittävän selvää käsitystä siitä, kuinka laaja tiedustelumenetelmien laillinen käyttöala olisi. Säännösehdotuksen sanamuoto ei myöskään vastaa perusteluja (s. 195), joiden mukaan kaikkien tiedustelumenetelmien käyttäminen edellyttäisi sitä, että tiedustelumenetelmällä voidaan olettaa saatavan tiedustelu-tehtävän kannalta tarpeellisia tietoja. Huomiota kiinnittää myös se, että siviilitiedustelussa tiedustelun kohteena olevan toiminnan edellytetään olevan laadultaan vakavasti kansallista turvallisuutta uhkaavaa.

Tuomioistuimen lupaa edellyttävien tiedustelumenetelmien osalta on pääsääntöisesti ehdotettu säädettäväksi eri tavoin muotoiltuja lisäedellytyksiä luvan myöntämiselle. Tästä huolimatta lakiehdotuksen 10 § muodostaisi kaikissa tilanteissa perustan lupaharkinnalle. Lisäksi eräiden tuomioistuimen lupaa edellyttävien tiedustelumenetelmien käyttöön ei lakiehdotuksen mukaan liittyisi mitään lisäedellytyksiä (esim. valtiolliseen toimijaan kohdistuva telekuuntelu, televalvonta tai tietoliikennetiedustelu).

Käytetty lainsäädäntötekniikka, jossa useissa kohdin nojaututaan muussa lainsäädännössä eri tarkoituksiin säädettyihin säännöksiin, on johtanut epämääräiseen sääntelyyn.

Edellä esitetyistä syistä tiedustelumenetelmien käytön yleisiä edellytyksiä koskevaa säännöstä tulisi jatkovalmistelussa täsmentää. Täsmentäminen voisi osaksi tapahtua kehittämällä sotilastiedustelun tarkoitusta koskevaa 3 §:ää. Lainkäyttäjän kannalta parhaaseen tulokseen ilmeisesti päästäisiin, jos sotilastiedustelun edellytykset kyettäisiin kuvaamaan kokonaan itsenäisellä säännöksellä tai säännöksillä.

Korkein oikeus toteaa vielä, että tiedustelun edellytyksiä koskevien säännösten tulkinnanvaraisuudesta aiheutuvia ongelmia voitaisiin olennaisesti vähentää lisäämällä soveltamisvaatimukseen edellä kuvatun kaltaisia kynnyksiä ja ennen kaikkea kehittämällä lupaprosessia siten, että tiedusteluvaltuutetun tehtävänä olisi tuoda esiin myös mahdollisia luvan myöntämistä vastaan puhuvia seikkoja.

Suojelupoliisi katsoo ehdotettavan säännöksen olevan sinänsä asianmukainen, mutta toteaa perusteluiden (sivut 195–196) olevan paikoin sekavat ja niiden koskevan osaksi muuta asiaa kuin sitä, joka tulisi perustella. Momentin perusteluita on syytä täsmentää jatkovalmistelussa.

Tietosuojavaltuutetun toimisto toteaa, että perustelujen mukaan ”tiedustelumenetelmien käytön edellytykset olisivat porrasteiset”. Perusteluista käy myös ilmi, että jokaiselle tiedustelumenetelmän käyttönotolle on olemassa omat edellytyksensä.

Tämän lisäksi tiedustelumenetelmän käytön on perustuttava 13 §:ssä säädettyyn tiedustelutehtävään. Näin ollen tiedustelumenetelmien käytön edellytykset ovat huomattavasti 10 §:ssä säädettyä edellytyksiä yksityiskohtaisemmat, kun 10 §:n rinnalle nostetaan muut menetelmien käytön kannalta merkitykselliset säännökset. Kun säädetään tiedustelumenetelmien käytön edellytyksistä, asiasta tulisi säätää siten, että säännöksen perusteella on saatavissa selkeä kokonaiskuva käytön edellytyksistä sekä eri säännösten välisistä suhteista. Ehdotetun 10 §:n teksti antaa hyvin yleisen ja epämääräisen kuvan sotilastiedustelun edellytyksistä. Näiltä osin sääntelyä on tarkennettava.

5.2 Sotilastiedustelun viranomaiset sekä ohjaus ja seuranta (2 luku)

5.2.1 Sotilastiedustelun ohjaus ja johtaminen (11 §)

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue toteaa, että UTVA-menettelyssä on varmistettava, että tiedustelun suuntaviivoja ei missään yhteiskunnallisessa tilanteessa voida käyttää poliittisiin tarkoituksiin tai profiloimaan tiettyjä ryhmiä tai tietyllä ei-toivotulla mutta laillisella tavalla toimivia yksilöitä. Jos poliittiseen ohjaukseen ja linjaamiseen mennään, pitäisi silloin vahvistaa myös eduskuntaan mahdollisesti perustettavan valiokunnan päätöksentekovoimaa näissä asioissa.

Tasavallan presidentin kanslia toteaa, että tiedusteluviranomaisten on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, että tieto, jolla voi olla merkitystä Suomen ulkopoliittikan hoitamiseksi tai kansainvälisille suhteille, tuodaan viipymättä yhteisen kokouksen tietoon.

Valtioneuvoston kanslia pitää hyvänä ehdotettua UTVA-menettelyä.

Tietosuojavaltuutetun toimisto toteaa, että tässä yhteydessä tulisi avata, mikä on 11 §:n, 16 §:n, 4 §:n ja 3 §:n välinen suhde, kun määritellään sitä, miten sotilastiedustelua kohdennetaan.

Professori Martin Scheinin toteaa, että Puolustusvoimien sotilastiedusteluhenkilöstölle annettaisiin erittäin laajat itsenäiset toimivaltuudet. Sen paremmin kohteita kuin uhkia ei siis tarvitsisi 11 §:n mukaan käsitellä poliittisella tasolla, kunhan yleisluonteisesti poliitikkojen kanssa keskustellaan ”painopistealueista” (ks. myös 14 §:n 1 mom.). Uhat ja kohteet olisivat sotilasviranomaisen itsenäisen harkinnan ja itsenäisen toiminnan asia.

5.2.2 Sotilastiedusteluviranomaiset (12 §)

Oikeusministeriö toteaa, että kun jo lakiehdotuksen 1 luvussa on säädetty tiedustelutoiminnan tarkoituksesta, kohteista ja edellytyksistä, voidaan ilmaista ”siten kuin jäljempänä säädetään” pitää ongelmallisena.

Pääesikunta ja rajavartiolaitos toteavat säännöksen olevan selkeä, mutta se ei kuitenkaan ota huomioon esimerkiksi rajavartiolaitosta, joka on myös osa mm. maavoimien suorituskykyä.

5.2.3 Tiedustelutehtävä (13 §)

Eduskunnan oikeusasiamies toteaa, että epäselväksi jää, minkälainen harkintavalta pääesikunnan tiedustelupäälliköllä olisi 16 §:ssä tarkoitetun tietopyynnön toimeenpanossa.

Oikeusministeriö huomauttaa, että tiedustelutehtävän käsite esiintyy jo 12 §:ssä. Määritelmän paikkaa lakiehdotuksessa tulisi siten pohtia; se voisi sijoittua myös 9 §:ään.

Yksityiskohtaisissa perusteluissa esitettyjä viittauksia tiedustelutoiminnan pitkäkestoisuuteen voidaan pitää jossakin määrin ongelmallisina (s. 199). On tärkeää, että viitasta pitkäaikaisuuteen täsmennetään maininnalla siitä, että pääsääntöisesti eri tiedustelumenetelmien kohdalla säädettäisiin erikseen päätöksen voimassaoloajasta.

Suojelupoliisi toteaa, että tiedustelutehtävää koskeva sääntely muodostaa osan erittäin monipolvista kokonaisuutta, johon kuuluvat muun muassa 11,16,13 ja 4 § sekä eri tiedustelumenetelmiä koskevat säännökset. Tämä saattaa muodostua ongelmaksi etenkin silloin, kun tiedustelumenetelmän käytöstä päättävä taho arvioi, täytyvätkö tiedustelumenetelmän käytön lakisääteiset edellytykset.

Kaiken kaikkiaan tiedustelutehtävän kuvausta, sellaisena kuin se asiaa koskevan säännöksen perusteluissa esitetään (sivu 199), on pidettävä varsin ylimalkaisena. Ylimalkaisesta määrittelystä näyttäisi seuraavan, että soveltamistilanteessa on erittäin vaikea arvioida, täytyvätkö edellytyskynnykset. Ilmaisuu ”tiedustelutehtävän kannalta” liittyy ylipäätään tulkinnanvaraisuutta.

Suojelupoliisi pitäisi parempana, että eri tiedustelumenetelmien edellytykseksi säädettäisiin se, että tiedustelumenetelmän käytöllä on erittäin tärkeä merkitys tai että se on välttämätöntä tiedon saamiseksi 4 §:ssä tarkoitetusta toiminnasta.

Poliisihallitus toteaa, että tiedustelutehtävää ei ole määritelty mietinnön perusteluissa kestäväällä tavalla. Kun tähän lisätään se, että tiedustelumenetelmiä voitaisiin käyttää 10 §:n mukaan jo "voidaan olettaa" -tasolla, ollaan kaukana tarkkarajaisesta sääntelystä ja epäselvällä alueella. Haasteellisuus korostuu, kun kyseessä ovat salaiset perusoikeusympäristöön pureutuvat keinot.

Pääesikunta huomauttaa, että tämän perusteella pääesikunnan tiedustelupäällikkö ei voisi antaa tiedustelutehtäviä suoraan puolustushaaran sotilastiedustelulle, koska se ei olisi ehdotuksen mukainen sotilastiedusteluviranomainen. Tämä saattaisi erityisesti normaaliolojen häiriötilanteissa aiheuttaa tarpeettomia viivästyksiä tehtävien toimeenpanossa. Mikäli tilanne kiristyisi nopeasti, saattaisi edellä mainitulla tavalla määritellyt sotilastiedustelun viranomaistahot ja sen edellyttämä tehtävänantotapa merkittävästi viivästyttää puolustushaarojen tiedustelun toimeenpanoa. Puolustushaaran sotilastiedustelun rooli, tehtävät ja suorituskykyjen käyttö erityisesti nopeassa tilannekehityksessä tulisi pyrkiä varmistamaan myös lainsäädännön tasolla.

Pääesikunta lisäksi huomauttaa, että ehdotuksen 12 §:n 2 momentissa on ainoa maininta sotilastiedustelutoiminnasta puolustushaaroissa. Pääesikunnan näkemyksen mukaan sääntely edellä kaltaisena saattaa muodostaa haasteen sotilastiedustelun toteuttamiselle puolustushaaroissa.

Rajavartiolaitos toteaa, että vallitsevan käytännön ja rajavartiolaitoksen ja Puolustusvoimien välisen sotilastiedustelun yhteistoimintasopimuksen mukaisesti tietopyynnöt voivat tulla myös rajavartiolaitokselta. Nämä tietopyynnöt koskevat rajavartiolaitoksen tehtäviä alueellisen koskemattomuuden turvaamisessa ja sotilaallisessa maanpuolustuksessa. Tämä tulisi tulla selkeästi esille kyseisen lainkohdan perusteissa.

5.2.4 Sotilastiedustelun seuranta (14 §)

Eduskunnan oikeusasiamies toteaa, että pykälän 2 momentissa säädetään annettavasta selvityksestä. Selvityksen sisällöstä ei itse momentissa mainita mitään; asiaa on käsitelty perusteluissa. Selvityksen sisällön osalta olisi perusteltua säätää joko laissa tai lain antamin valtuuksin annettavassa asetuksessa.

Professori Martin Scheinin toteaa, että puolustusministeriö saisi vain vuosittaisen selvityksen tiedustelun laadusta, laajuudesta ja kohdentumisesta. Uhkat ja kohteet olisivat sotilasviranomaisten itsenäisen harkinnan ja itsenäisen toiminnan asia.

5.3 Yhteistoiminta muiden viranomaisten kanssa ja kansainvälinen yhteistyö (3 luku)

5.3.1 Yhteistyö suojelupoliisin ja muiden viranomaisten kanssa (15 §)

Eduskunnan oikeusasiamiehen mukaan sääntely ehdotetussa muodossaan on epämääräinen. Tietojen antamiselle suojelupoliisille ei ole säädetty mitään edellytyksiä – esimerkiksi punnintaa mahdollisesta vahingosta sille, jonka eduksi salassapito on säädetty – vaikka kysymys olisi muun lainsäädännön perusteella ehdottomasti salassa pidettävästä tiedosta. 2 momentin mukaan muut viranomaiset voisivat avustaa sotilastiedusteluviranomaisia. Epäselväksi jää, onko kysymys virka-avusta vai jostain muusta avun muodosta ja mitä kaikkea avustamiseen kuuluisi. Perustelujen mukaan olisi kuitenkin kysymys yhteistyöstä muiden viranomaisten kanssa.

Oikeusministeriö toteaa, että 3 momentin asetuksenantovaltuutta ei ole perusteltu.

Suojelupoliisi pitää pykälää sinänsä hyvänä, mutta huomiota on kiinnitettävä sen perusteluihin. Suojelupoliisi toteaa jäävän epäselväksi, mitä 1 momentin perusteluiden (sivu 200) viittauksella esitutkinta- ja pakkokeinolakien mukaisten toimivaltuuksien "laajentamiseen" tarkoitetaan. Siviilitiedustelulainsäädäntöä koskevan ehdotuksen mukaan suojelupoliisilta poistettaisiin esitutkintatehtävät ja -valtuudet, eikä se siten vastaisuudessa soveltuisi lainkaan esitutkinta- tai pakkokeinolakia. Sen paremmin siviili- kuin sotilastiedustelulainsäädäntöäkään koskevaan mietintöön ei kuitenkaan näytä sisältyvän ehdotusta sotilaskurinpidosta ja rikostentorjunnasta Puolustusvoimissa annetun lain 86 §:n 3 momentin kumoamisesta tai muuttamisesta.

2 momentin perusteluiden mukaan "sotilastiedustelutoiminta on lähellä rikostorjuntaa ja on muutenkin erittäin salaista toimintaa". Toteamus näyttäisi olevan ristiriidassa mietinnön niiden lukuisten muiden lausumien kanssa, jotka korostavat sotilastiedustelun ja rikostorjunnan välisiä perustavanlaatuisia eroja.

Pääesikunnan mukaan säännöksessä saattaisi olla hyvä mainita tarkemmin ne viranomaiset, joihin siinä erityisesti viitataan.

Rajavartiolaitos toteaa, että 2 momentti ei vastaa siihen säätelyn tarpeeseen, joka koskee rajavartiolaitosta sotilastiedustelua tukevana viranomaisena.

Tietosuojavaltuutetun toimisto toteaa vaikuttavan siltä, että 15 §:n 1 momentti luo veloitteen luovuttaa suojelupoliisille sen tarvitsemia tietoja. Tietojen luovuttamista

edellyttää myös 6 luvussa säädetty ”Tiedustelutietojen ilmoittaminen eräissä tilanteissa” (erityisesti 76 § ja 77 §) sekä 10 luku ”Sotilastiedustelun tietojärjestelmä ja muut henkilökisterit” (mm. 111 §, 112 §, 113 §, 114 §). Jotta tiedustelutoiminnassa kerättävien tietojen tietovirroista ja erityisesti tietojen luovutuksista saataisiin selkeä kokonaiskuva, tulisi luovutuksen mahdollistavat säännökset pyrkiä sijoittamaan yhteen paikkaan. Nyt säännökset on sijoitettu siten, ettei tietovirroista saa selkeää kuvaa. Herää myös kysymys, onko tästä johtuen syntynyt osin päällekkäistä sääntelyä (vrt. 15 § ja 112 §).

5.3.2 Tietopyyntö (16 §)

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue toteaa, että lakiehdotus on laaja ja siinä jää epäselväksi, miten tiedustelutoiminnan linjauksia tai rajausta tehdään. Kohdassa 16 § Tietopyyntö todetaan, että UTVA ”valmistelevasti käsittelee”, mutta sekään ei linjaa tietopyyntöjä. Kaikki ulko- ja turvallisuuspoliittisesti merkittävät tiedustelukysymykset on käsiteltävä ulko- ja turvallisuuspoliittisessa ministerivaliokunnassa.

5.3.3 Tiedustelutoiminnan yhteensovittaminen (17 §)

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue toteaa epäselväksi jäävän, kuka tekee linjauksen ja mikä määritellään ulko- ja turvallisuuspoliittisesti merkittäväksi. Kokemusten valossa tästä on ollut erilaisia näkemyksiä mm. puolustusministeriöllä ja ulkoasiainministeriöllä.

Ulkoasiainministeriö on pitänyt tärkeänä, että ulko- ja turvallisuuspoliittiset ulottuvuudet otetaan huomioon niin tiedustelutoiminnan yhteensovittamisessa kuin tiedustelun ohjaamisessa, valmistelussa ja siitä päättämisessä. Ulkoasiainministeriö on tyytyväinen siihen tapaan, jolla lakiehdotus esittää nämä asiat järjestettäväksi, ja pitää tärkeänä asian huomioon ottamista jatkossakin.

5.3.4 Kansainvälinen yhteistyö ja tietojen luovuttaminen kansainvälisessä yhteistyössä (18 ja 119 §)

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue toteaa, että 119 § antaa mahdollisuuden luovuttaa vieraan vallan edustajille eli ulkomaisille tiedustelu- ja turvallisuuspalveluille Suomen kansalaisten tietoja ilman, että hän itse siitä tietää. Kysymys on isosta periaatteellisesta asiasta. Vähintäänkin ulko- ja turvallisuuspolitiikan näkökulmasta on kyseenalaista, että sotilasviranomaiset saavat yksinään täydet oikeudet kansainväliseen tietojenvaihtoon. Näihin asioihin liittyy poliittista herkkyyttä, joka on otettava myös ulko- ja turvallisuuspolitiikan näkökulmasta huomioon.

Esitystä on täydennettävä ainakin seuraavien kysymysten osalta: Kenelle annetaan päätösvalta siitä, että tietoa voidaan luovuttaa eteenpäin? Millaista tietoa voi luovuttaa? Kuka arvioi, mikä luovutettava tieto on sellaista, mitä ei ole kansallisen edun vastaista luovuttaa?

Vihreän eduskuntaryhmän ja Vasemmistoliitto rp:n mukaan 119 §:n 1 momentti on liian väljästi kirjoitettu ja jättää intressipunninnalle (”välttämätön Suomen turvallisuuden varmistamiseksi” versus yksilön tietosuojaja) kovin epäselvät puitteet – myös lain soveltajan kannalta. Lisäksi kansainväliseen tiedustelu-yhteistyöhön liittyy kysymyksiä siitä, millaisin keinoin saatuja tietoja ollaan valmiita ottamaan vastaan. Miten voidaan esimerkiksi varmistaa, ettei tietoja ole saatu kiduttamalla tai muilla kansainvälisten sopimusten vastaisilla keinoilla tai että Suomen luovuttamia tietoja ei käytetä ihmisoikeusloukkauksiin.

Myös tiedustelun kohteen oikeusturvaan olisi tarpeen kiinnittää huomiota luovutustilanteissa. Pykälän perusteluissa ei edes mainita erikseen henkilötietolain 11 §:n arkaluontoisten henkilötietojen suojaaja ja niiden erityistä suojaamisintressiä, ja josta tässä erityisesti esille nousee tieto henkilön yhteiskunnallisesta, poliittisesta tai uskonnollista vakaumuksesta tai ammattiliittoon kuulumisesta.

Lisäksi Vasemmistoliitto rp toteaa, että sotilastiedustelulain 119 §:n tekstiä ja perusteluja tulisi jatkovalmistelussa täsmentää siten, että tiedon vastaanottajalle olisi mahdollista asettaa ehto, jonka mukaan tietoja saadaan käyttää ainoastaan luovutustarkoitusta varten. Lisäksi tiedon vastaanottajalle voitaisiin asettaa ehtoja tiedon jatko-luovuttamisesta. Henkilötietolain mukaisia arkaluontoisia henkilötietoja Suomessa asuvista ihmisistä ei saisi luovuttaa massaluontoisesti toisen valtion viranomaiselle. Tietoja ei saa käyttää perusteena salaiselle tiedonhankinnalle, joka kohdistuu Suomen maaperällä oleskeleviin henkilöihin. Tiedonluovutustapahtuma tulisi dokumentoida ja tieto tiedon luottamisesta vieraalle valtiolle tulisi ilmoittaa etukäteen tiedustelu-valtuutetulle.

Eduskunnan oikeusasiamies toteaa, että kansainvälistä yhteistyötä koskeva 18 § on täysin avoin ja jättää soveltajalleen harkintavaltaa, kun ainoa edellytys pykälässä tarkoitettuihin toimiin on ”kansallisen turvallisuuden varmistaminen” ilman, että salassa pidettävän tiedon luovuttamisen osalta olisi velvollisuutta esimerkiksi punnita mahdollisia vahinkoseurauksia sen kannalta, jonka eduksi salassapito on säädetty.

Ulkoasiainministeriö huomauttaa, että 18 §:n 3 momentin perustelujen yhteydessä olisi hyvä käydä ilmi, että kansainvälisistä tietoturvasopimuksista annettua lakia sovelletaan kansainvälisten tietoturvasopimusten perusteella suojattaviin ulkomaisiin turvallisuusluokiteltuihin tietoihin. Muutoin etusija suhteessa julkisuuslakiin voi antaa asiasta harhaanjohtavan kuvan.

Suojelupoliisin mukaan 119 §:n 1 momentin perusteluiden valossa jäävän jossain määrin epäselväksi, sovellettaisiinko myös tätä momenttia henkilötietojen luovuttamiseen. Perusteluissa (sivu 203) käsitellään näet Euroopan unionin tietosuojaa koskevia säädöksiä ja Euroopan unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntöä koskien henkilötietojen luovuttamista unionin alueen ulkopuolelle. 119 § ja 18 §:n suhdetta lienee näin ollen syytä tarkentaa jatkovalmistelussa.

Sotilastiedusteluviranomaisen ulkomaisilta kumppaneiltaan vastaanottamien tietojen käsittelyn osalta 119 §:n 1 momentin perusteluissa (sivu 204) mainitaan, että jos saatu tieto on epätarkkaa, ei sotilastiedusteluviranomainen saisi sitä käyttää tai sen olisi hävitettävä tieto. Suojelupoliisi toteaa, että tällaiset kiellot ja velvoitteet voivat liittyä ainoastaan henkilöitä koskevien virheellisten tietojen käsittelyyn eivätkä kansainvälisessä yhteistyössä saatujen epätarkkojen tietojen käsittelyyn laajemmin. Tiedustelutiedon perusluonteeseen voidaan katsoa kuuluvan, että siihen sisältyy epävarmuustekijöitä, epätarkkuuksia ja tulkinnanvaraisuutta. Tästä ei kuitenkaan tule seurata, että tietoa ei saisi käyttää, eikä etenäkään, että se olisi hävitettävä.

Suojelupoliisi pitää 18 §:n 2 momentin sääntelyratkaisua ongelmallisena. Sen toteuttamisesta seuraisi, että pääesikunnan tiedustelupäällikkö voisi myöntää ulkovaltojen tiedustelupalveluille luvan käyttää Suomessa sellaisia esimerkiksi telekuuntelun, teknisen kuuntelun ja paikkatiedustelun kaltaisia tiedustelumenetelmiä, joita Suomen sotilastiedusteluviranomaiset eivät itsekään saisi täällä käyttää ilman tuomioistuimen lupaa. Momentin sanamuoto merkitsisi myös, että tiedustelupäälliköllä olisi oikeus myöntää johtamalleen organisaatiolle lupa käyttää muutoin tuomioistuimen päätösvaltaan kuuluvia tiedustelumenetelmiä Suomessa, kunhan käyttö tapahtuisi "kansainvälisessä yhteistyössä".

Suojelupoliisin näkemyksen mukaan pykälässä tulisi erottaa toisistaan kansainvälisen yhteistyön puitteissa tapahtuva tiedustelumenetelmän käyttö yhtäältä Suomessa ja toisaalta ulkomailla. Suomen alueella tapahtuvan kansainvälisen yhteistyön osalta tiedustelupäälliköllä voinee olla valta päättää ainoastaan sellaisista tiedustelumenetelmistä, joiden käytöstä Suomessa hän muutenkin saisi päättää. Pykälään olisi myös aiheellista lisätä säännös, jonka mukaan Suomen alueella toteutettavan tiedustelumenetelmän käytön on tapahduttava Suomen sotilastiedusteluviranomaisen ohjauksessa ja valvonnassa

Pääesikunta toteaa, että kansainvälisen yhteistyön ja siinä käytössä olevien toimivaltuuksien käytön mainitseminen lakitekstissä on ehdottoman välttämätöntä.

Elinkeinoelämän keskusliitto EK, Keskuskauppakamari ja Ohjelmistoyrittäjät ry pitävät hyvänä, että kansainvälistä yhteistyötä koskevan 18 §:n yksityiskohtaisissa perusteluissa todetaan, että Suomen kansallisen edun mukaista ei olisi yrityssalai-

suuksien luovuttaminen ulkomaisille tahoille. Myöskään ylimääräistä tai muuta tietoa, jota tiedusteluviranomaisella ei olisi ollut oikeus hankkia, ei perustelujen mukaan saisi luovuttaa edelleen. Asiaa tulisi jatkovalmistelussa vielä tarkentaa ja pohtia yksityiskohtaisemman yrityssalaisuuksia koskevan tiedonluovutusrajoituksen säätämistä.

Amnesty International - Suomen osasto toteaa, että mikäli tietojenvaihdon kohteena on yksilöitä koskevia tietoja, on tietojenvaihto ongelmallista näiden perus- ja ihmisoikeussuojan kannalta. Tietojenvaihdossa olisikin otettava huomioon myös yksilön yksityisyyteen ja ihmisoikeuksien suojan tasoon kohdemaassa liittyvät näkökohdat.

Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry toteaa, että ehdotetun sotilastiedustelulain 18 §:ssä sallittaisiin tiedustelutietojen vaihtaminen ulkomaisten tiedustelu- ja turvallisuuspalveluiden kanssa salassapitosäännösten estämättä. Tietojen määrää tai laatua ei ole mitenkään säännöksessä rajoitettu. Esityksen perusteluissa (s. 203) todetaan muun muassa että sotilastiedustelun viranomaisen olisi toiminnassaan aina noudatettava lain 1 luvussa säädettyjä suhteellisuusperiaatetta ja vähimmän haitan periaatetta sekä EIS:n, Euroopan unionin sekä Suomen lainsäädäntöä, mukaan lukien henkilötietojen suojaa koskeva lainsäädäntö. Vastaava viittaus tulee lisätä myös säännöstekstiin.

Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry toteaa, että tietojen luovuttamista edelleen ulkovaltojen edustajille tulisi selvittää ja yksilöidä tarkemmin selvittäen erikseen tietojen luovuttaminen Euroopan unionin jäsenvaltioille ja sen ulkopuolisille valtioille. Erityisen tärkeää olisi pohtia, tulisiko tietojen luovuttaminen kytkeä tiukemmin siihen, että se palvelee nimenomaan Suomen omia kansallisia intressejä, sekä saajavaltion ihmisoikeustilanteeseen. Samoin luovuttamisen kirjaamista valvonnan tarpeiden selvittämiseksi sekä tietojen käyttöä ainoastaan luovutustarkoitukseen ja mahdollisten jatkoluovutusten ehtoja pitäisi vielä selvittää. Niin ikään Tuomariliitto pitää perusteltuna, että tietojen luovuttamisen rajoitukset kirjataan selkeästi säännöstekstiin. Ehdotuksessa itse kansainvälistä yhteistyötä ja siinä tapahtuvaa tiedustelutietojen vaihtamista koskevan 18 §:n säännösteksti on kirjoitettu tältä osin huomattavan avoimeksi ja rajoituksia on etsittävä säännöksen yksityiskohtaisista perusteluista (s. 203–204).

Tuomariliitto huomauttaa lisäksi, että ehdotetun 18 §:n yksityiskohtaisten perustelujen mukaan kansainvälisen yhteistyön olisi aina oltava Suomen kansallisten etujen mukaista ja että kansallisen edun käsitettä on lyhyesti selostettu noissa perusteluissa (s. 203), mutta itse säännöstekstissä ei käytetä tätä käsitettä, vaan sidotaan yhteistyö Suomen kansallisen turvallisuuden varmistamiseen, jota puolestaan ei säännöksen yksityiskohtaisissa perusteluissa (s. 203–204) määritellä.

FISC ry toteaa, että viranomaistiedonvaihto on suuri kansainvälinen haaste, johon on suhtauduttava erityisellä huolella. Kansainvälinen viranomaisyhteistyö on laajaa. Usein kansainvälinen rikollistorjunta edellyttää tiedonvaihtoa. Tiedosta on muodostunut tiedusteluviranomaisille, sekä poliisille globaalisti jopa kauppatavaraa, jossa pätee vaihdannan lait. Tiedonvaihto voi olla välttämätöntä.

Tähän liittyy kuitenkin huomattava riski. Useat valtiot toimivat tiedustelussa laajemmin tarkoituserin kuin Suomi. Näissä valtioissa kyberturvallisuuteen liittyy tiiviisti myös kansallisen hyvinvoinnin kehittäminen. Tiedonvaihdolla nämä maat voivat haalia merkittäviä yrityssalaisuuksia haltuunsa. Suomalaiset viranomaiset ja heidän tarkoituserät ovat tässä asiassa selkeät, mutta tiedonvaihdossa tulee olemaan näitä uudenlaisia riskejä. Vaikka esitetystä lainsäädännössä pyritään suojelemaan kansallisesti merkittäviä yrityksiä ja niiden yrityssalaisuuksia, on niiden tunnistaminen todellisuudessa yhä vaikeampaa.

Viranomaisia suositellaan jatkovalmistelussa käyttämään tässä riittävästi ulkopuolista asiantuntemusta sekä varaamaan riittävästi resursseja näiden arkaluonteisten ja kauskantoisten asioiden varmistamiseksi. Erityisesti ”raakadatan” eli tiedon, jonka sisältöä viranomaisen ei tunne tai ei tunne riittävästi, luovutettavaksi muiden maiden tiedusteluviranomaisille.

Suomen Internet-yhdistys, SIY ry toteaa, että tiedustelutietojen vaihtamista ei ole rajattu ulkomaisiin viranomaisiin joten niitä voitaisiin käyttää myös yksityisen sektorin toimijoiden kanssa. Kansainvälisen käytön ja luovuttamisen voisi tarkemmin rajata tai asettaa poliittisen ohjauksen alle (UTVA?). Käyttö ja luovutus sisältävät aina poliittisen riskin jossa tarkoitus voi kääntyä Suomen valtion tai kansan intressiä vastaan.

Effi ry huomauttaa, ettei esitys näytä sisältävän sääntelyä siitä, missä määrin suomalaiset viranomaiset voivat hyödyntää ulkomailta saatuja tietoja. Voivatko esimerkiksi Suomen tiedusteluviranomaiset kiertää tiedustelulainsäädännön asettamia rajoituksia tilaamalla tietoja sellaisista maista, joissa laki sallii huomattavasti laajemmat tiedusteluoikeudet. Mikäli tiedustelutietojen pyytäminen ulkomailta ja niiden käyttäminen on rajoituksetta sallittua, heikentää tämä Suomen tiedustelulainsäädännön rajoitusten merkitystä olennaisesti.

Esitetty lainkohta ei sisällä minkäänlaista säännöstä tilanteista, joissa tietojen luovuttaminen voi olla vastoin tärkeää yksityistä etua. Tietoja voitaisiin ilmeisesti luovuttaa esimerkiksi diktatuuristen tai muutoin ihmisoikeuksia laajasti rikkovien maiden viranomaisille.

Lisäksi on otettava huomioon, että osa länsimaidenkin turvallisuusviranomaisista on viime vuosina sekaantunut muun muassa vangitsemisiin ilman oikeudenkäyntiä ja kidutukseen. Suomen viranomaisten ei pitäisi saada luovuttaa toisen maan viranomaisille sellaisia tietoja, jotka voivat johtaa henkilön joutumiseen kidutuksen, kuolemanrangaistuksen tai muun epäinhimillisen kohtelun tai kohtuuttoman rangaistuksen uhriksi. Tällaisten tietojen luovuttamista koskevat rajoitukset on ehdottomasti sisällytettävä lainsäädäntöön.

Professori Martin Scheinin toteaa 18 §:n antavan sotilasviranomaisille (pääesikunnan tiedustelupäällikkö) avoimet valtuudet kansainväliseen tietojenvaihtoon ”salassapitosäännösten estämättä”. Kyseessä on laaja-alainen poikkeus yksityisyyden suojasta ja henkilötietojen suojasta, vaikka säännöstä ei ole edes mainittu sivun 313 luettelossa nykyisen perustuslain 10 §:n kannalta ongelmallisista lakiehdotuksen kohdista.

5.4 Tiedonhankintatoimivaltuudet (4 luku)

5.4.1 Tarkkailu ja suunnitelmallinen tarkkailu (19 §)

Oikeusministeriö toteaa, että tarkkailun määritelmä poikkeaa poliisilain 5 luvun 13 §:n 1 momentista. Poliisilaissa olevan määritelmän mukaan tarkkailu ei kohdistu esineeseen, aineeseen, omaisuuteen, tilaan tai alueeseen. Tällä eroavaisuudella ei sinällään ole suurta käytännön merkitystä, koska tarkkailu ei ole itsenäinen tiedonhankintakeino. Epäselväksi kuitenkin jää, mihin laajennuksella pyritään.

Pykälän 2 momentissa käytetään suunnitelmallisen tarkkailun määritelmässä ilmausta ”voidaan perustellusti olettaa”, kun puolestaan 10 §:ssä on ilmaustapa ”voidaan olettaa saatavan”. 3 momentissa puolestaan käytetään muotoa ”voidaan olettaa olevan”. Suunnitelmallista tarkkailua koskevassa poliisilain 5 luvun 13 §:n 2 momentissa käytetään ”voidaan perustellusti olettaa” -kriteeriä. Näitä valintoja ei ole perusteltu. Sama seikka esiintyy myös eräissä muissa pykälissä (esim. 29 §:n 2 momentissa) verrattuna poliisilain 5 luvun vastaavaan sääntelyyn. Jatkovalmistelussa lakiehdotus olisi syytä käydä tältä osin kauttaaltaan läpi ja laatia valinnoista tarvittavat perustelut.

Pykälän 3 momentissa todetaan, että tarkkailua ja suunnitelmallista tarkkailua ei saa kohdistaa vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan. Poliisilain 5 luvun 13 §:n 4 momentin mukaisesti ”Teknistä laitetta ei saa käyttää rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettuun kotirauhan suojaamaan paikkaan kohdistuvassa tarkkailussa tai suunnitelmallisessa tarkkailussa.” Vastaavaa säännöstä ei ole otettu sotilastiedustelulakiin. Tätä valintaa ei perustella.

5.4.2 Suunnitelmallisesta tarkkailusta päättäminen (20 §)

Suojelupoliisi toteaa, että pykälän 1 momentin perusteluiden (sivu 209) mukaan suunnitelmallista tarkkailua koskeva päätös "olisi tehtävä jokaisen havainnoinnin kohteen osalta erikseen ja siinä olisi yksilöitävä jokainen havainnoinnin kohteeksi joutuva henkilö". Kuitenkin pykälän 2 momentin 2 kohdan mukaan päätöksessä olisi mainittava toimenpiteen kohteena oleva henkilö tai henkilöryhmä. Suojelupoliisi toteaa, että 2 momentin 2 kohdan tarkoittaisi nimenomaan sitä, että päätöksessä ei tarvitse "yksilöidä jokaista havainnoinnin kohteeksi joutuvaa henkilöä".

5.4.3 Tekninen kuuntelu (23 §)

Suojelupoliisi toteaa, että pykälän perusteluissa (sivu 213) todetaan vapautensa menettäneeseen henkilöön kohdistuvan teknisen kuuntelun osalta, että "sotilastiedustelutoiminnassa erotuksena poliisilain 5 luvun 17 §:n käyttötilanteisiin olisi huomioitava myös se, ettei Puolustusvoimilla ole oikeutta ottaa henkilöä kiinni. Tästä johtuen sotilastiedustelutoiminnassa ei olisi tarvetta vapautensa menettäneen henkilön kuunteluun normaalioloissa."

Suojelupoliisi toteaa, että Puolustusvoimien kiinniotto-oikeuksista säädetään laissa sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta Puolustusvoimissa. Lisäksi suojelupoliisi toteaa, että siinä missä edellä mainitussa lainauksessa näytetään todettavan vapautensa menettäneen henkilön tekninen kuuntelu tarpeettomaksi toimivaltuudeksi sotilastiedustelutoiminnassa, tuon saman toimivaltuuden välttämättömyyttä perustellaan sekä aiemmin mietinnön sivulla 213 että jäljempänä mietinnön sivulla 215.

5.4.4 Teknisestä kuuntelusta päättäminen (24 §)

Eduskunnan oikeusasiamies toteaa, että ehdotuksen mukaan tuomioistuin päättäisi, jos menetelmät kohdistuisivat vapautensa menettäneeseen. Muusta teknisestä kuuntelusta ja teknisestä katselusta päättäisi tiedustelumenetelmien käyttöön erityisesti perehtynyt sotilaslakimies tai muu virkamies. Sääntely eroaa siitä, mitä voimassa olevassa pakkokeinolain 10 luvussa ja poliisilain 5 luvussa em. kohdin on säädetty, jotka tosin teknisen kuuntelun ja teknisen katselun kohdalla jossain määrin eroavat toisistaan.

Lakeja säädettyäessä korostettiin kotirauhan suojaamia tiloja annettaessa päätöksenteon teknisen katselun kohdalla näiltä osin tuomioistuimelle. Teknisen kuuntelun ja teknisen katselun päätöstoimivallan kohdalla tulee voimassa olevien lakien tavoin erottaa päätöstoimivalta siltä osin kuin toimenpiteet kohdistuvat kotirauhan suoja-

massa paikassa oleskelemaan tai vapautensa menettäneeseen. Selkeintä olisi, jos sotilastiedustelussa sekä teknisen kuuntelun että teknisen katselun osalta päätösvalta olisi tuomioistuimella, kun kuuntelu tai katselu kohdistuu rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettuun kotirauhan suojaamaan tilaan tai muuhun paikkaan taikka vapautensa menettäneeseen henkilöön.

Oikeuskanslerinvirasto toteaa, että 24 §:n 4 momentissa ja 26 §:n 4 momentissa säädettäisiin siitä, mitä teknistä kuuntelua ja teknistä katselua koskevassa ”päätöksessä” olisi mainittava. Sen sijaan esimerkiksi ehdotetun lain 28 §:n 4 momentissa ja 30 §:n 4 momentissa säädettäisiin siitä, mitä teknistä seuranta ja teknistä laitetarkailua koskevassa ”vaatimuksessa ja päätöksessä” olisi mainittava.

Mietinnön perusteluosiosta ei ilmene, minkä vuoksi teknistä kuuntelua ja teknistä katselua koskevien vaatimusten osalta ei laissa lainkaan säädettäisi siitä, mitä kyseisiä tiedonhankintakeinoja koskevissa vaatimuksissa tulisi mainita. Tarkkaan ottaen 24 §:n 4 momentin perustelujen eri kohdissa lausutaan ristiriitaisesti, että kyse olisi osin ”päätöksestä” tai ”vaatimuksesta ja/tai päätöksestä”. Virheellinen viittaus on niin ikään 28 §:n 4 momentin ja 30 §:n 3 momentin vastaavissa perusteluissa, kun niissä viitataan lain 23 §:n yksityiskohtaisiin perusteluihin, jotka kuitenkin koskevat teknistä kuuntelua sinällään, eikä esimerkiksi sitä koskevaa vaatimusta tai päätöstä.

Suojelupoliisi toteaa, että pykälän perusteluissa (sivu 215) esitetään esimerkki, joka koskee tilannetta, jossa kaksi Suomessa olevaa vieraan valtion tiedustelupalvelun edustajaa tapaavat, jolloin sotilastiedusteluviranomaiselle voi syntyä kiireellinen tarve nauhoittaa keskustelu esimerkiksi älypuhelimella. Suojelupoliisi toteaa olevan epätoimennäköistä, että kyseiset vieraan valtion tiedustelu-upseerit olisivat vapautensa menettäneitä henkilöitä.

Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry toteaa, että pykälä yhdessä 26 §:n kanssa poikkeavat pakkokeinolain 10 luvussa ja poliisilain 5 luvussa omaksutusta sääntelystä, jonka mukaan kotirauhan suojaamia tiloja koskevasta teknisestä kuuntelusta ja teknisestä katselusta päättää – sikäli kuin se ei ole kokonaan kiellettyä – lähtökohtaisesti aina tuomioistuin. Mietinnössä ei ole perusteltu edellä mainitusta sääntelystä poikkeavaa ratkaisua.

5.4.5 Tekninen seuranta (27 §)

Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry toteaa, että tiedonhankintamenetelmän käytön edellytyksistä ei ole 2 momentin osalta lausuttu, vaikka säännöksen yksityiskohtaisissa perusteluissa tällaisia perustellaan sen tuossa momentissa olevan (s. 219).

5.4.6 Teknisestä seurannasta päättäminen (28 §)

Tietosuojavaltuutetun toimisto toteaa epäselvää olevan, mikä on 2 momentin muu seuranta, kun tuomioistuimen oikeutta päättää seurannasta ei ole muilla tavoin rajattu (vrt. esim. 24 § ja 26 § sekä toisaalta 30 §).

5.4.7 Tekninen laitetarkkailu (29 §)

Suojelupoliisi toteaa, että pykälän 1 momentin perusteluissa (sivu 220) käsitellään teknisen laitetarkkailun, teknisen kuuntelun ja telekuuntelun välistä rajanvetoa. 2 momentin perusteluiden mukaan momentti "selkeyttäisi linjanvetoa eri tiedustelumenetelmien välillä". Pykälään ehdotettu 2 momentti ei selkeyttäisi, vaan 1 momentin epäselvien perustelujen johdosta pikemminkin entisestään hämärtäisi eri toimivaltuuksien välistä rajanvetoa.

Teknistä laitetarkkailua koskevan pykäläehdotuksen 2 momentin tulkintaa vaikeuttaa vielä mietinnön sivun 221 perustelut. Perusteluissa näytetään mielletyn osaksi väärin luottamuksellisen viestin salaisuuden suojan ja toimivaltuuslainsäädännön välinen suhde. 2 momentin kielto ei sanamuotonsa puolesta ottaisi kantaa siihen, nauttiiko viestivä henkilö luottamuksellisen viestin salaisuuden suojaa vai ei, sillä sen tarkoituksena olisi ainoastaan selkeyttää linjanvetoa eri tiedustelumenetelmien määritelmien ja käyttöalojen välillä. Siitä seikasta, että tietyn henkilön viesti ei kuulu luottamuksellisen viestin salaisuuden suojan piiriin, ei seuranne, että kyseisellä viestillä ei lainkaan olisi sisältöä eikä välitystietoja. Tämän lisäksi on syytä muistaa, että luottamuksellisen viestin salaisuutta koskeva perustuslain 10 §:n 2 momentin säännös ei suojaa vain viestin lähettäjä, vaan kysymyksessä on viestinnän molempien osapuolten perusoikeus. Jotta perusteluissa mainitun "teknistä laitetta käyttävän tunnistetun vieraan valan sotilasviranomaisen" viestintään voitaisiin edes periaatteessa kohdistaa tiedustelumenetelmän käyttöä vapaammin edellytyksin kuin jonkun toisen henkilön viestintään, edellyttäisi se ilmeisesti jokseenkin varmaa ennakkotietoa siitä, että myöskään viestinnän toinen osapuoli ei nauti luottamuksellisen viestin salaisuuden suojaa.

5.4.8 Laitteen, menetelmän tai ohjelmiston asentaminen ja poisottaminen (31 §)

Eduskunnan oikeusasiamies toteaa, että mikäli laitteen asentaminen edellyttää menemistä vakituiseseen asumiseen käytettävään tilaan (vaikka itse tiedustelua ei tällaiseen tilaan saakaan kohdistaa), tulisi säätää, kuten vastaavassa pakkokeinolain ja poliisilain 5 luvun säännöksessä, että toimenpiteen saa suorittaa vain tuomioistuimen luvalla.

Oikeusministeriö toteaa, että sotilastiedustelulain 4 luvussa tiedonhankintakeinoista säädettäisiin eri järjestyksessä kuin jo vakiintuneessa sääntelyssä pakkokeinolain 10 luvussa ja poliisilain 5 luvussa sekä ehdotetussa poliisilain 5 a luvussa. Tälle ei esitetä mitään syytä. Säännösten järjestys aiheuttaa 32 § kannalta ongelmia. Mainitussa pykälässä luetellaan sellaisia keinoja (esimerkiksi televalvonta), joita koskeva sääntely tulee vasta pykälän jälkeen. Asentamista ja poisottamista koskeva säännös on muutenkin sellainen, että johdonmukainen paikka on vasta sen kattamia keinoja koskevien säännösten jälkeen.

Pykälää olisi perusteltua täydentää siten, että tiedustelumenetelmän käyttöä koskevassa tuomioistuinluvussa tulisi erikseen päättää kyseessä olevan laitteen, menetelmän tai ohjelmiston asentamisesta. Lisäksi pykälään tulisi lisätä säännös kotirauhan suojaan liittyvästä rajauksesta.

Helsingin käräjäoikeus tuo esiin, että telekuuntelua ja muita 31 §:ssä tarkoitettuja tiedustelumenetelmiä koskevissa säännöksissä todetaan, että vaatimuksessa ja päätöksessä on mainittava myös tietojen hankkimisen rajoitukset ja ehdot. Sanottujen säännösten perusteluissa ei kuitenkaan mainita, että ehdoilla tarkoitettaisiin esimerkiksi laitteen, menetelmän tai ohjelmiston sijoittamista koskevan luvan antamista. Käräjäoikeus jättää harkittavaksi, onko riittävää, että tuomioistuimen lupaa koskeva edellytys asetetaan edellä kerrotulla tavalla ainoastaan 31 §:n perusteluissa.

CSC-Tieteen tietotekniikan keskus Oy toteaa, että Puolustusvoimien tai turvallisuusviranomaisten henkilöstöllä ei missään olosuhteissa tule voida omatoimisesti manipuloida yritysten palvelutuotantoon liittyvää tietoliikennettä tai tietojärjestelmiä, vaan mahdollisesta seurannasta ja muutoksista tulee aina sopia yrityksen johdon kanssa etukäteen laillisin perustein. Tämä edellyttää jatkovalmistelussa tiedusteluviranomaisten avustamistehtävissä yritykseltä vaadittavien osaamisen, valmiuksien ja velvollisuuksien tarkempaa määrittelemistä. Lisäksi jatkovalmistelussa on selkeästi rajattava, mitä toimia yritys on velvollinen tekemään osana tiedusteluviranomaisten avustamista. Selkeä tiedustelulainsäädäntö on tärkeä myös yrityksille ja tarkasti määritellyt velvoitteet takaavat viranomaisyhteistyön toimivuuden.

Suomen Internet-yhdistys, SIY ry toteaa, että perusteissa tulisi määritellä miltä tahoilta toimenpide voidaan salata jotta tuomioistuin kykenee arvioimaan luvan perusteet. Salaa tietojärjestelmään asetettu ohjelmisto sisältää aina riskin järjestelmän toiminnalle ja on omiaan heikentämään sen turvallisuutta. Toimenpidelupa-anomuksen tulisi sisältää analyysi mitä vahinkoa tarkkailuohjelma voi aiheuttaa tietojärjestelmälle tai sen ohjaamalle prosessille, sekä myös uskottava kuvaus miten ohjelmisto poistetaan vaaraa aiheuttamatta. Tietojärjestelmän toimimattomuus tällaisen toimenpiteen seurauksena voi johtaa tilanteeseen jossa keskeisiä yhteiskunnan palveluita keskeytyy, esimerkiksi lentoliikenne tai keskeinen elintarvike- tai energiantuotanto.

Oikeuteen asettaa valvontaohjelmistoja tietojärjestelmiin tulisi asettaa myös korvausvelvollisuus vahingon varalta. Asiattomien ohjelmistojen poisto ja turvallisuusjärjestelmien tarkistus aiheuttavat kustannuksia ja liiketoiminnan haittaa. Olisi kohtuutonta edellyttää, että näiden aiheuttaja ei olisi korvausvelvollinen johtuen virka-asemastaan.

5.4.9 Telekuuntelu (32 §)

Eduskunnan oikeusasiamies toteaa, että telekuuntelua ja televalvontaa koskevien 34 ja 36 §:ien mukaan toimenpiteen kohteena voisi olla pakkokeinolaista ja poliisilain 5 luvusta poiketen teleosoitteen tai telepäätelaitteen lisäksi myös henkilö. Eduskunnan oikeusasiamies pitää tätä sinänsä ymmärrettävänä, mutta hän pitää ongelmallisena, miten toimenpiteen oikea kohdentaminen varmistetaan. Kun tuomioistuin on myöntänyt luvan esimerkiksi henkilöön kohdistuvaan telekuunteluun, etenee prosessi ilmeisesti niin, että tiedusteluviranomainen ilmoittaa operaattorille henkilöön kohdistuvasta luvasta ja tiedossaan olevat teleosoitteet ja/tai – päätelaitteet. Kun henkilö ottaa käyttöönsä tai hänen oletetaan ottaneen käyttöönsä uusia laitteita tai liittymiä, tiedusteluviranomainen ilmoittanee tästä operaattorille voidakseen kohdistaa toimenpiteen näihin. Tällaisessa menettelyssä teleosoitteen ja telepäätelaitteen liityntä tiedonhankinnan kohteena olevaan henkilöön jää tuomioistuinkontrollin ulkopuolelle. Eduskunnan oikeusasiamies pitää tätä hyvin ongelmallisena.

Suojelupoliisi toteaa, että lakiehdotuksen 10 §:n 1 momentin mukaan tiedustelumenetelmän käytön edellytyksenä olisi, että sillä voidaan olettaa saatavan tietoa tiedustelutehtävän kannalta. Tämä ns. tuloksellisuusodotus olisi telekuuntelun käytön ainoa edellytys silloin, kun kyse on valtiolliseen toimijaan kohdistuvasta telekuuntelusta.

Lakiehdotuksen 32 §:n 2 momentin perusteluiden (sivu 223) mukaan sääntelyratkaisun taustalla olisi se, että "esimerkiksi lain 4 §:n 1 kohdan tarkoittama sotilaallinen toiminta ei nauti perustuslain 10 §:n 3 momentin [pitäisi olla: 2 momentin] suojaa, joten tällaiseen toimijaan kohdistetulla telekuuntelulla ei puututtaisi perusoikeussuojaan. Telekuuntelulla voitaisiin näin ollen hankkia tietoa sotilaallisen toimijan palveluksessa olevasta henkilöstä tämän edustaessa sotilaallista toimijaa."

Suojelupoliisi viittaa siihen, mitä se edellä totesi lausueessaan teknistä laitetarkkailua koskevasta pykäläehdotuksesta. Luottamuksellisen viestin salaisuutta koskeva perusoikeussäännös on viestinnän molempien osapuolten perusoikeus, mikä näytetään ainakin osaksi tunnustetun perusteluissa (sivu 223). Jotta sotilaallisen toimijan palveluksessa olevan henkilön tai muun valtiollisen toimijan viestintään voitaisiin kohdistaa telekuuntelua tavanomaista matalammalla kynnyksellä, tulisi ilmeisesti edellyttää, että myöskään viestinnän toinen osapuoli ei nauti luottamuksellisen viestin salaisuuden suojaa. Telekuuntelun osalta tämä ei liene yleensä mahdollista, koska varmaa ennakkotietoa siitä, kenen kanssa kuuntelun kohteena oleva henkilö tulee viestimään, ei

voine olla olemassa. Perusteluista ei myöskään ilmene, kuinka tämä olisi mahdollista. Välillisesti niistä käy ilmi, ettei tämä ole mahdollista, sillä niissä todetaan, että "kaikki muu viestintä olisi hävitettävä siten kuin jäljempänä tässä esityksessä säädetään".

Suojelupoliisi toteaa, että tietojen hävittämisvelvollisuutta koskevalla sääntelyllä ei voida jälkikäteen muuttaa sitä seikkaa, että luottamuksellisen viestin salaisuuden suojaan puututtiin sillä hetkellä, kun suojan piiriin kuuluvat tiedot saatiin haltuun. Päinvastainen tulkinta merkitsisi sitä, että poliisi- ja pakkokeinolaeissakin säädetyllä telekuuntelulla puututaan vain vähäisessä määrin luottamuksellisen viestin salaisuuden piiriin. Lisäksi suojelupoliisi toteaa, ettei 83 §:n hävittämissäännös sanamuotonsa puolesta edes näyttäisi edellyttävän, että sotilastiedusteluviranomainen hävittää luottamuksellisen viestin salaisuuden piiriin kuuluvan viestin kun se on sen sellaiseksi todennut. Säännöksen säätämä velvollisuus koskisi irrelevanssiperusteista hävittämistä, jossa on kyse muusta asiasta.

Tietosuojavaltuutetun toimiston mukaan käytännön toiminnan kannalta olisi selkeämpää, jos säännöksessä kävisi ilmi myös se, mikä lupa on kyseessä ja keneltä se haetaan. Myöskään perustelut eivät tätä asiaa avaa yksiselitteisesti.

5.4.10 Tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta (33 §)

Oikeusministeriö toteaa, että lakiehdotuksen 33 §:n 2 momentista tulisi poistaa pilkku sanojen "selvittämiseksi" ja "telepäätelaitteeseen" väliltä, mikäli säännökselle halutaan antaa samanlainen sisältö kuin poliisilain 5 luvun 6 §:n 2 momentille.

5.4.11 Televalvonta (35 §)

Oikeusministeriö huomauttaa, että muualla lakiehdotuksessa ei käytetä välitystiedon käsitettä. Poliisilain 5 luvun 8 §:n 1 momentissa televalvonnan määritelmä kytketään tunnistamistietojen käsitteeseen. Sotilastiedustelulain useissa muissa säännöksissä viitattaisiin tunnistamistietoihin, ja tämä käsite myös määriteltäisiin 9 §:ssä. Lakiehdotuksessa lienee tarkoituksenmukaista viitata "tunnistamistietoihin".

Televalvonnan sääntely 35 §:n 3 momentissa poikkeaisi siviilitiedustelua koskevasta lakiehdotuksesta. Poliisilain 5 a luvun 2 §:n 2 momentin mukaan televalvonnalta ei edellytettäisi erittäin tärkeää merkitystä tietojen saamisen kannalta. Sääntelyn yhteensovittamista on jatkovalmistelussa harkittava.

Suojelupoliisi toteaa, että pykälän 1 momentin perusteluissa (sivu 227) täsmennetään, että määritelmän rajoittuminen viestiä koskeviin tietoihin tarkoittaisi sitä, että viestiin liittymätön tietokoneiden välinen ohjausliikenne ei olisi luottamuksellisen vies-

tinnän suojan piirissä. Perustelulausumasta jää epäselväksi, katsotaanko tästä seuraavan, että viestintäsalaisuuden ulkopuolelle jäävät tiedot olisivat vapaasti hankittavissa. Suojelupoliisi toteaa, että ilmeisesti myös tällaisten tietojen hankkimisen olisi perustuttava laissa säädettyyn toimivaltuuteen.

Pykälän 2 momentti sisältäisi valtiolliseen toimijaan kohdistuvan televalvonnan edellytyksiä koskevan sääntelyn. Suojelupoliisi viittaa siihen, mitä se on telekuuntelua koskevan pykäläehdotuksen yhteydessä edellä lausunut.

Tietosuojavaltuutetun toimisto toteaa, että käytännön toiminnan kannalta olisi selkeämpää, jos säännöksessä kävisi ilmi myös se, mikä lupa on kyseessä ja keneltä se haetaan. Myöskään perustelut eivät tätä asiaa avaa yksiselitteisesti.

5.4.12 Televalvonnasta päättäminen (36 §)

Oikeusministeriön mukaan televalvonnasta päättämistä koskeva 36 §:n 2 momentti vaikuttaa olevan sisällöltään puutteellinen ja sen takia epäselvä ("tietojen hankkimiseksi tiedustelutehtävän kannalta henkilön suostumuksella").

5.4.13 Teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkiminen (39 §)

Eduskunnan oikeusasiamies ja suojelupoliisi toteavat vastaavanlaisesta laitteesta säädettävän voimassaolevan pakkokeinolain 10 luvun 25 §:ssä ja poliisilain 5 luvun 25 §:ssä. Näissä edellytetään, että laitteen on oltava sellainen, jota voidaan käyttää vain teleosoitteen ja telepäätelaitteen yksilöimiseen. Laitteen on oltava Viestintäviraston tarkastama. Tarkastuksen tarkoitus on varmistaa, että laite on lain vaatimuksen mukainen eikä laite aiheuta haitallista häiriötä yleisen viestintäverkon laitteille tai palveluille.

Ehdotetussa 39 §:ssä ei tällaista vaatimusta ole ja ehdotuksen perusteluissa todetaan, että sotilastiedustelun kohdalla ei olisi tarvetta ulkopuoliselle tarkastukselle. Perustelujen mukaan tarkastukset suorittaisi hallinnonalan yleistä valvontaa suorittava puolustusministeriö sekä tiedustelun ulkopuolista valvontaa suorittava taho. Tästä ei kuitenkaan ole ehdotettu säädettäväksi.

Poliisilain muuttamista koskevaan hallitukseen esitykseen (HE 266/2004 vp) antamassaan lausunnossa perustuslakivaliokunta (PeVL 11/2005 vp) totesi olevan ongelmallista mainitusta laitteesta: "Ongelmallista kuitenkin on, että ehdotuksessa on kysymys sellaisesta teknisestä laitteesta, jolla voidaan esityksen perustelujen mukaan lisäksi siepata viestiliikennettä muutenkin, purkaa salauksia, kuunnella viestien sisäl-

töä ja saada viestiyhteyksien tunnistamistietoja. Tarkoitus on teknisin ja valvonnallisin keinoin varmistua siitä, että laitetta käytetään vain yhteys- ja yksilöintitietojen hankkimiseen.

Tällaisista perustuslain 10 §:ssä turvatus luottamuksellisen viestin salaisuuden suojaamisen kannalta olennaisista seikoista on valiokunnan mielestä välttämätöntä säätää laissa riittävän täsmällisesti esimerkiksi rajaamalla poliisin oikeus koskemaan ainoastaan sellaista laitetta, jota on teknisesti mahdollista käyttää siten, että vain ehdotetussa säännöksessä tarkoitetut yhteys- ja yksilöintitiedot tulevat hankituiksi. Tämä on edellytys lakiehdotuksen käsittelemiselle tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.” On vaikea nähdä, miksi sotilastiedustelun yhteydessä ei olisi tarvetta samanlaiseen, perustuslakivaliokunnan edellyttämään laitetta koskevaan tarkastukseen.

Suojelupoliisi lisäksi huomauttaa, että pykälän perusteluissa (s. 230) todetaan, että sotilastiedusteluviranomainen saisi käyttää tietojen hankkimiseksi ainoastaan sellaista teknistä laitetta, jota voidaan käyttää vain teleosoitteen ja telepäätelaitteen yksilöimiseen. Suojelupoliisi toteaa, että jos asiasta nähdään tarpeelliseksi säätää, tulisi sen todennäköisesti tapahtua laissa.

5.4.14 Peitetoiminta (40 §)

Oikeusministeriön mukaan peitetoiminnan määritelmää olisi aiheellista täydentää niin, että määritelmä kattaa myös henkilöryhmän toiminnan. Tällöin määritelmä olisi johdonmukainen poliisilain 5 luvun 28 §:n 1 momentissa olevan ja siviilitiedustelussa sovellettavaksi sitä koskevan ehdotuksen mukaan tulevan peitetoiminnan määritelmän kanssa. Edellytyksenä määritelmän täydentämiselle edellä ehdotetulla tavalla on kuitenkin se, että myös sotilastiedustelun puolella näin laajalle kohdepiirille on löydettävissä asialliset perustelut.

Peitetoimintaa tiedustelutoiminnassa harjoitettaessa saatetaan joutua tilanteisiin, joissa on rikoksen tekemisen mahdollisuus tai joissa peitetoimintaa suorittava joutuu menettelemään rikoksen tunnusmerkistön toteuttavalla tavalla saadakseen tietoa kansallista turvallisuutta vakavasti uhkaavasta toiminnasta. Näissä tilanteissa tulisi johdonmukaisuussyistä soveltaa poliisilain 5 luvun 29 ja 30 §:n säännöksiä, joista vastaavat on aihetta sisällyttää sotilastiedustelua koskeviin säännöksiin tai joihin on vähintäänkin sääntelyssä viitattava.

Sääntelyn täydentämistä poliisilain 5 luvun 29 ja 30 §:ää vastaavilla säännöksillä ei voida kuitenkaan pitää riittävänä, kun otetaan huomioon peitetoiminnan suorittaminen soluttautumalla ja tiedustelutoiminnan erityispiirteet. Oikeuskäytännön varaan ei voida jättää sitä, miten tiedustelutoiminnassa käytettävä peitetoiminta suhtautuu rikoslain 12 luvun säännöksiin. Selvyyden vuoksi rajanveto rikoslain 12 luvussa rangaistavaksi

säädettyjen tekojen ja tiedustelumenetelmien käyttämisen välillä on syytä tehdä lisäämällä mainitun luvun loppuun rajanvetoa koskeva säännös. Sen sisältö voidaan muotoilla vaihtoehtoisilla tavoilla, esimerkiksi ”Siviilitiedustelusta ja sotilastiedustelusta säädetään erikseen lailla” tai ”Tässä luvussa tarkoitettuna rikoksena ei pidetä poliisilain (872/2011) 5 a luvun, tietoliikennetiedustelusta siviilitiedustelussa annetun lain (/) tai sotilastiedustelusta annetun lain (/) mukaista tiedustelumenetelmien käyttämistä”. Säännöksen merkitys olisi siinä, että toimiessaan tiedustelulainsäädännön mukaisesti menetelmää käyttävä virkamies ja tiedustelun kohteena oleva henkilö eivät syylisty rikoslain 12 luvussa tarkoitettuun tekoon. Koska tarve rikoslain 12 luvun muuttamiseen liittyy sekä sotilas- että siviilitiedusteluun, niitä koskevien hankkeiden jatkossa tapahtuvassa yhteensovittamisessa on ratkaistava se, kumpaa hanketta koskevaan hallituksen esitykseen täsmentävä säännös otetaan.

Oikeusministeriö kiinnittää lisäksi huomiota siihen, että vuonna 2010 antamissaan lausunnoissa pakkokeinolain ja poliisilain muutosehdotuksista perustuslakivaliokunta on esittänyt harkittavaksi, että peitetoimintaa ja valeostoa koskeva ratkaisutoimivalta osoitettaisiin tuomioistuimille (PeVL 66/2010 vp, s. 9; PeVL 67/2010 vp, s. 5).

Suojelupoliisi toteaa, että 3 momentista ja sen esitöistä (sivu 232) jää jossain määrin epäselväksi, onko tarkoituksena ollut rajata peitetoimintavaltuuden käytön ulkopuolelle perustuslain 10 §:ssä vai rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettu kotirauhan suojan piiri. Esimerkiksi perusteluissa mainittujen asuintalojen porrashuoneiden ja yksityis-alueita olevien pihojen ei ole katsottu kuuluvan perustuslain sisältämän kotirauhan suojasäännöksen piiriin.

Suomen Internet-yhdistys, SIY ry toteaa, että peitetoiminta (kuten myös tietolähde 43 §:ssä) on rajattu henkilöihin kohdistuvaksi toiminnaksi, toisin kuin lakiehdotuksessa siviilitiedustelusta. Lakien olisi hyvä olla näiltä osin yhteneväiset jottei toimeenpanovallan käyttöoikeuksista synny tulkintaerimielisyyttä.

5.4.15 Peitetoimintaa koskeva esitys ja suunnitelma (41 §)

Oikeusministeriö huomauttaa, että yksityiskohtaiset perustelut kohdistuvat vain pykälän 1 momenttiin, jonka sisältö tyydytään vain toistamaan perusteluissa.

5.4.16 Peitetoiminnasta päättäminen (42 §)

Helsingin käräjäoikeus toteaa, että koska tuomioistuimen roolista ei ehdotetussa säännöksessä tai esityksen perusteluissa lausuta, epäselväksi jää, lähdetäänkö mie-tinnössä siitä, että kun peitetoimintaa käytetään sotilastiedustelun tarkoitusten toteut-

tamiseksi, sillä saatu tieto ei missään olosuhteissa päädy rikosoikeudenkäyntiin eikä tuomioistuimen sen vuoksi tarvitse arvioida peitetoiminnan edellytysten olemassaoloa.

Lakiesityksen 76 §:stä kuitenkin ilmenee pidettävän mahdollisena, että tiedustelumenetelmän käytön yhteydessä selviää seikkoja, joiden perusteella on syytä epäillä rikoslain 15 luvun 10 §:ssä tarkoitettua rikosta. Se, millä perusteella tiedustelutarkoituksessa käytetty peitetoiminta on rajattu pois tuomioistuimen toimivallan piiristä, olisi käräjäoikeuden käsityksen mukaan joka tapauksessa syytä tuoda esiin säännöksen perusteluissa.

Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry toteaa, että lakiehdotuksen 76 §:n mukaan on mahdollista, että peitetoiminnan yhteydessä selviää seikkoja, joiden perusteella on syytä epäillä rikosta, Tuomariliitto esittää vielä selvitetäväksi, olisiko yhdenmukaisuuden vuoksi perusteltua säätää, että myös tällaisen peitetoiminnan edellytykset on pakkokeinolain 10 luvun 32 §:ssä ja poliisilain 5 luvun 33 §:ssä tarkoitetuissa tilanteissa saatettava riippumattoman tuomioistuimen arvioitavaksi. Mietinnön perusteluista ei ilmene, millä perusteella peitetoiminta on rajattu kokonaan pois tuomioistuinkontrollin piiristä, joten 42 §:n perusteluja olisi joka tapauksessa syytä tältä osin täydentää.

5.4.17 Tietolähdetoiminta (43 §)

Eduskunnan oikeusasiamies toteaa, että epäilemättä myös suomalaisilta virkamiehiltä saadaan tai on saatavissa tiedustelutietoa. Epäselväksi jää, mitä tällainen tieto olisi ja miten siihen olisi lainsäädännön ja toimivaltuuksien näkökulmasta suhtauduttava. Ylipäätään on epäselvää tämän ehdotuksen peruste, koska perusteluja ei ole kirjoitettu.

Perustelujen mukaan tietolähdetoiminnasta erotetaan tilanteet, joissa henkilö vapaaehtoisesti suostumukseen perustuen avustaisi sotilastiedustelua. Laillisuusvalvonnassa on perinteisesti suhtauduttu varsin varovaisesti siihen, että viranomaisen toimivaltuuden tai toimivaltuutta lähellä olevan toimen käyttö perustuu suostumukseen. Esimerkiksi pakkokeinolain mukaisten toimenpiteiden osalta on pääsääntöisesti todettu, että suostumuksesta huolimatta laissa säädettyjen edellytysten on oltava olemassa. Maallikon voi olla varsin vaikea ymmärtää suostuvansa johonkin vapaaehtoisesti viranomaisen tiedustellessa suostumusta.

5.4.18 Tietolähdettä koskevien tietojen käsittely ja palkkion maksu (44 §)

Valtiovarainministeriö toteaa, että pykälässä tarkoitettu palkkio voisi olla saajalleen verovapaata tuloa tuloverolain 92 b §:n 2 kohdan nojalla ainoastaan niissä tapauksissa, joissa palkkio maksettaisiin rikoksen estämistä, rikoksen selvittämistä, rikoksentehtäjän kiinni saamista tai rikoksella saadun hyödyn takaisin saamista edesauttaneesta tiedosta. Muissa tapauksissa palkkio olisi saajansa veronalaista ansiotuloa tuloverolain yleissäännöksen nojalla.

Tietosuojavaltuutetun toimiston mukaan tulisi määritellä, mihin henkilökisteriin tiedot on ajatus tallentaa ja miksi tästä on tässä yhteydessä tarpeen säätää erikseen? Perustetta ei avata tai tarkenneta myöskään perusteluissa. Näiltä osin säännöstä on selkeytettävä.

Verohallinto toteaa, että palkkion veronalaisuuden arvioinnissa pitää ottaa huomioon myös mahdollisuus suojata tietolähteen henkilöllisyyttä verotuksen toimittamisessa.

5.4.19 Tietolähteen turvaaminen (46 §)

Oikeusministeriö huomauttaa, että 46 §:n 2 momenttia vastaavaa säännöstä ei ole siviilitiedustelumietinnössä (poliisilain 5 a luvun 23 §). Erilaisen sääntelyn käyttäminen ei näytä olevan selvää syytä. Tietolähteen turvaamisen kannalta olennaista on se, onko siihen tarvetta, mistä puolestaan säädettäisiin 46 §:n 1 momentissa. Nyt kysymyksessä olevan säännöksen perusteluissa kiinnitetään huomiota tietolähteen haluan tulla turvatuksi, mikä ei ole merkityksetön näkökohta, mutta ei välttämättä väliä säännöksen sanamuodosta.

5.4.20 Paikkatiedustelu (51 §)

Eduskunnan oikeusasiamies toteaa, että mikäli tarkoitus on, että paikkaan saadaan mennä voima- tai muita keinoja käyttäen esimerkiksi lukitus murtaen, olisi asiasta tulkintaepäselvyyksien välttämiseksi syytä säätää (vrt. PoL 5:7 ja PKL 8:6,2 ja 8:14).

Oikeusministeriö ja suojelupoliisi toteavat, että pykälän sisältö ei puolla sitä, että paikkatiedustelun kohteena oleva paikka vastaisi pakkokeinolain 8 luvun 1 §:n 4 momentin mukaista paikkaa eli muuta kuin yleisen tai erityisen kotietsinnän kohteena olevaa paikkaa. Pykälän 3 momentissa viitattu vakituiseen asumiseen käytettävä tila ei tarkoita samaa kuin pakkokeinolain 8 luvun 1 §:n 2 momentissa mainittu kotirauhan suojaama paikka, vaan viimeksi mainittu käsite on laajempi. Näin ollen 3 momentti mahdollistaisi paikkatiedustelun suorittamisen sellaisissa kotirauhan suojaamissa

paikoissa, jotka eivät ole vakituiseen asumiseen käytettyjä tiloja (esimerkiksi yksityisten henkilöiden piha-alueet ja varastorakennukset ja satunnaiseen asumiseen käytetyt tilat). Pykälän 2 momentti ei sisällöltään vastaa sitä sääntelyä, jota erityisestä kotietsinnästä on pakkokeinolain 8 luvun 1 §:n 3 momentissa.

Suojelupoliisi lisäksi huomauttaa pykälän ja sen perustelujen vaikuttavan ristiriitaisilta ja että 2 momenttiin sisältyvät viittaukset eräisiin oikeudenkäymiskaaren säännöksiin ovat virheellisiä.

Suojelupoliisi ei pidä paikkatiedustelukiellosta poikkeamiseen oikeuttavaa ehdotettua 2 momentin toisen virkkeen säännöstä asianmukaisena tai perusteltuna. Koska poikkeamisen mahdollisuus olisi sidottu vakavaa rikosasiaa koskevan oikeudenkäynnin vireilläoloon, seuraisi sen toteuttamisesta, että sotilastiedusteluviranomainen paikkatiedustelun suorittaessaan toimisi rikosta selvittävänä tai rikosprosessia avustavana viranomaisena. Tiedustelun tarkoituksena ei ole selvittää rikoksia. Paikkatiedustelukiellojen tulisi suojelupoliisin näkemyksen mukaan olla luonteeltaan ehdottomia.

Pykälän 2 momentin perusteluissa (sivu 239) esitetään epäonnistuneeksi katsottava esimerkki siitä, kuinka ehdotettua sääntelyä sovellettaisiin. Suojelupoliisi toteaa, että esimerkkitilanne ei menisi paikkatiedustelun alaan, vaan siihen liittyisi – kuten asianmukaista onkin – kaksinkertainen tiedustelukiello. Ensinnäkin, jos kyseessä olevassa asianajajan asunnossa tiedusteluviranomaisen tietten säilytettäisiin hänen työhönsä liittyviä asiakirjoja, voidaan paikkatiedustelun ilman muuta katsoa kohdistuvan tilaan, jossa tiedustelun kohteeksi on syytä olettaa joutuvan kiellon alaista tietoa. Toiseksi pykälän 3 momentissa säädettäisiin kiellosta kohdistaa paikkatiedustelua vakinaiseen asumiseen käytettävään tilaan, jollaiseksi asianajajankin asunto kaiketi on katsottava.

Suomen Journalistiliitto ry toteaa, että paikkatiedustelun kohdentamiskiello on esitettyssä säännöstekstissä muotoiltu viittauksena OK 17:23 ja 24:iin. Selkeää viittauksista lähdesuojaan (OK 17:20) ei säännöstekstissä ole. Perusteluissa kuitenkin mainitaan, ettei esim. toimituksiin saa kohdentaa paikkatiedustelua. Säännöstekstin tulee tällaisen asian osalta olla ehdottoman täsmällinen.

5.4.21 Paikkatiedustelusta päättäminen (52 §)

Suojelupoliisi toteaa, että 7 momentissa viitatussa pakkokeinolain 8 luvun 1 §:n 3 momentissa säädetään, kuten edellä on todettu, erityisestä kotietsinnästä. Erityisen kotietsinnän ala määräytyy suurin piirtein samoin kuin paikkatiedustelua koskevan ehdotetun 51 §:n 2 momentin sisältämät oikeudenkäymiskaareen liitännäiset paikkatiedustelukiellot. Kun nyt kyseessä oleva momentti säätäisi ehdottomasta velvollisuudesta lopettaa paikkatiedustelu ja hävittää sillä hankitut tiedot, jää epäselväksi, kuinka paikkatiedustelukiellosta poikkeamista koskevaa sääntelyä (51 §:n 2 momentin jäl-

kimmäinen virke) voitaisiin soveltaa. Kyseisen poikkeussäätelyn mukaanhan paikka-tiedustelu saataisiin suorittaa, jos tiedonhankinnan kohteeksi on syytä olettaa joutuvan kiellon alaista tietoa, joka liittyy vireillä olevaan rikosprosessiin.

Suomen Journalistiliitto ry tuo esiin, että säännöksessä todetaan, ettei tiedonhankintaa saa kohdentaa pakkokeinolain 8:1.3:ssä tarkoitettuun tietoon. Ko. säännöksessä puolestaan on mainittu oikeudenkäymiskaari 17 luvun 20 §. Säännöskokonaisuuden viittausrakenne on erittäin epäselvä.

Koska kategorista journalisteihin kohdistuvaa tiedustelukieltoa ei ole esitetty, saattaa lähdesuojan piiriin kuuluvaa tietoa päätyä tiedustelutehtävää hoitavan viranomaisen käsiin. Esityksessä edellytetään tiedustelun lopettamista ja tietojen hävittämistä, mikäli tiedustelussa ilmenisi, että tiedustelu on kohdentunut lähdesuojan piiriin kuuluvaan tietoon. On kuitenkin syytä huomata, että käytännössä viranomaisen voi olla mahdollonta tietää, mikä tieto on sellaista, josta journalistilla olisi oikeus olla todistamatta.

5.4.22 Jäljentäminen ja jäljentämisestä päättäminen (53 ja 58 §)

Eduskunnan oikeusasiamies toteaa, että perustelujen mukaan asiakirja tai muu esine tulisi pääsääntöisesti jäljentää ilman haltuun ottamista tiedusteluoperaation paljastumisriskin takia. Jos kuitenkin haltuun ottaminen ja ilmeisesti myös poiskuljetaminen jäljentämisen suorittamiseksi katsotaan joissain tapauksissa mahdolliseksi, jää epäselväksi, mistä toimivaltuus tähän saadaan.

Tulkinnanvaraiseksi jää, koskeeko 58 § myös 56 §:ssä tarkoitettua lähetyksen jäljentämistä. Asiasta tulee säätää niin, ettei epäselvyyttä jää.

Oikeusministeriö toteaa, että perustelujen mukaan (s. 241) tiedonhankinta ei ole luontevaa, jos virkamies joutuisi muistinvaraisesti kirjaamaan esimerkiksi paikka-tiedustelussa tiedustelutehtävän kannalta merkityksellisten asiakirjojen sisällön paikkatiedustelun jälkeen. Vastaavaa rajausta ei ole siviilitiedustelulakityöryhmän ehdotuksessa. Poliisilain 5 a luvun 26 §:n perustelujen mukaan (s. 208) muistiinpanojen kirjoittaminen tietokoneen auki jääneeltä näytöltä voitaisiin vielä tehdä jäljentämistoimivaltuutta käyttäen. On varmaankin pääsääntöisesti niin, että muistinvaraisten seikkojen kirjaaminen paikkatiedustelun jälkeen, erityisesti pidemmän ajan kuluttua, ei ole hyödyllistä. Tilanne voi kuitenkin olla toinen siviilitiedustelulakityöryhmän mietinnössä kuvatussa tilanteessa. Asiaa saattaa olla syytä vielä harkita ottaen huomioon se, että toimivaltuudet on tarpeen rajata niin täsmällisesti ja tarkkarajaisesti, että niitä koskevista säännöksistä selkeästi ilmenevät soveltamisalaan kuuluvat tapaukset. 53 §:ää on myös tarkasteltava 56 §:ää vasten. Viimeksi mainitussa, muun ohessa kirjeen jäl-

jentämistä koskevassa pykälässä ei mainittaisi sitä, että jäljentämisen on tapahduttava teknistä laitetta käyttäen. Vaikuttaa jossakin määrin epäjohdonmukaiselta, että asiakirjaan kohdistuvan jäljentämisen osalta toisessa säännöksessä edellytettäisiin teknisen laitteen käyttämistä ja toisessa ei. Mitään perusteltua syytä tällaiselle erolle ei vaikuta olevan eikä sellaista myöskään esitetä.

Lakiehdotuksen 58 §:n mukaan jäljentämisestä päättäisi tiedustelumenetelmän käyttöön perehtynyt sotilaslakimies tai muu virkamies. Vastaavanlainen ratkaisu on omaksuttu poliisilain 5 a luvun 31 §:ään. Ehdotettu jäljentämisen sääntely palautuu pakkokeinolain (806/2011) 7 lukuun. Jäljentämisessä on kyse luottamuksellisen viestin ydinalueeseen ulottuvasta puuttumisesta. Muiden luottamuksellisen viestin suojan kannalta merkittävien tiedustelumenetelmien osalta päätöksen tekee tuomioistuin. On aiheellista kysyä, onko tällainen poikkeama päätöksentekotasossa perusteltu ja onko ylipäänsä asianmukaista ottaa jo olemassa olevien tiedonhankintakeinojen sääntelymalli pitkälle menevien uusien toimivaltuuksien lähtökohdaksi. Yksityiskohtaisissa perusteluissa pitäisi tehdä sääntely- ja päätöksentekomallista selkeä, kattava ja perusteltu selostus.

5.4.23 Jäljentämiskiellot (54 §)

Medialiitto ry toteaa, että potilastiedustelulakia koskevassa ehdotuksessa lähdesuoja on huomioitu jäljentämiskiellon (54 §) ja hävittämisvelvollisuuden (74 §) yhdistelmänä. Ratkaisua voidaan pitää varsin onnistuneena, sillä tiedustelua ei käytännössä voida toteuttaa siten, ettekö lähdesuojan alaista materiaalia voisi päätyä viranomaisten haltuun silloinkin, kun tiedustelutoimintaa ei siihen erityisesti kohdenneta. Vastaavan kaltainen sääntelyratkaisu sisältyy myös sisäministeriön ehdotukseen siviilitiedustelulainsäädännöksi.

Suomen Journalistiliitto ry toteaa, että pykälän mukaan tiedon pitäisi olla lähdesuojan turvaaman henkilön (toimittaja tai ”lähde”) hallussa, jotta siihen kohdistuisi jäljentämiskiello. Kun esitys sisältää myös oikeuden lähetyksen jäljentämiseen (56 §), on hallussapitoehto lähdesuojan kannalta kestävä ratkaisu. Säännöstekstiin tulisi kirjata selkeämmin se, ettei paikkatiedustelua tai jäljentämistä saa tehdä tiloissa, joissa toimittajien voidaan olettaa työskentelevän (mukaan lukien tilapäiset asumukset).

5.4.24 Lähetyksen pysäyttäminen jäljentämistä varten (57 §)

Valtioneuvoston kanslia toteaa, että pykälässä käytetään käsitettä postitoimisto. Selkeyden vuoksi olisi perusteltua käyttää postilain (415/2011) mukaista käsitettä postin toimipiste.

5.4.25 Jäljentämisen kirjaaminen ja jäljennöksen hävittäminen (59 §)

Oikeusministeriö toteaa, että muista sotilastiedustelun menetelmistä ei ole ehdotettu tällaista erillistä kirjaamissäännöstä, vaan niiden käytön kirjaamisvelvoite palautuu 130 §:ksi ehdotettuun yleiseen säännökseen pöytäkirjanpitovelvollisuudesta. Näiden säännösten perusteluja tulisi jatkossa kehittää siten, että toisiinsa liittyvien säännösten välinen suhde ja valitun sääntelytavan tarpeellisuus ja tarkoituksenmukaisuus kävisivät selkeästi ilmi.

5.4.26 Ulkomaan tietojärjestelmätiedustelu (62 §)

Eduskunnan oikeusasiamies toteaa, että pykälä on epäselvä ja liian avoin. Näyttää siltä, että kohteena voisi olla esimerkiksi ulkomailla olevan suomalaisen matkapuhelimeen tallennettu muu kuin luottamuksellisen viestinnän piiriin kuuluva tiedosto.

Kun lisäksi 64 §:ssä valtuutetaan ohittamaan eräät varsin tärkeät perusoikeuksien kunnioittamiseen ja oikeusturvaan liittyvät seikat, muodostaa ulkomaan tiedustelu varsin laajan kokonaisuuden, jonka arvioimiseksi mietinnön perustelut ovat vaatimatomat.

Oikeuskanslerinvirasto toteaa, että huomion arvoista on, että ehdotetussa sotilastiedustelulaisissa on ehdotetusta siviilitiedustelulainsäädännöstä poiketen erillinen säännös ulkomaan tietojärjestelmätiedustelusta. Ehdotetussa siviilitiedustelulainsäädännössä sen sijaan ei laissa lainkaan ylipäätään käytetä käsitettä ”tietojärjestelmätiedustelu”, vaan todetaan, että tietojärjestelmätiedustelu käsittäisi teknistä kuuntelua ja teknistä laitetarkailua koskevat toimivaltuudet. Tällaista mainintaa ei sisälly käsillä olevaan mietintöön.

Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry toteaa, että 3 momentissa on huomioitu luottamuksellisen viestinnän suoja, mutta tietojärjestelmätiedustelulla on merkitystä myös muiden yksityiselämän suojaan kuuluvien elementtien kannalta. Koska tietojärjestelmän käyttäjä voi tallettaa tietojärjestelmään mitä tahansa itseään koskevia tietoja, tiedustelulla voidaan saada selville esimerkiksi henkilön elämään ja ihmissuhteisiin liittyviä arkaluonteisia tietoja. Tällaisiin tietoihin tutustuminen tai niiden kopioiminen on jo itsessään puuttumista yksityiselämän suojaan, mutta säännöksessä asiaa ei ole mitenkään rajoitettu. Lisäksi säännöksestä puuttuu kaikki henkilötietojen suojan turvaamiseen liittyvä sääntely. Säännöstä tulee täydentää näiltä osin. Lisäksi säännöksen 3 momenttia on syytä täsmentää siten, että on selvää, että kielto koskisi sekä viestintää sen tapahtuessa että järjestelmään tallentuneita viestejä.

Suomen Internet-yhdistys, SIY ry toteaa, että ulkomaan tietojärjestelmätiedustelusta mainitaan, ettei toiminta saa kohdistua henkilöiden väliseen luottamukselliseen viestintään. Koska lakiehdotuksessa on useasti mainittu, että ulkomainen liikenne ei nauti luottamuksen suojaa, niin rajaus henkilöiden väliseen viestinnän jättämisestä tiedustelun ulkopuolelle on outo.

5.4.27 Ulkomailla tapahtuva sotilastiedustelusta päättäminen (64 §)

Eduskunnan oikeusasiamies ja Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry kaipaivat perusteluja ehdotetun pykälän 3 momentille, joka valtuuttaa ohittamaan eräitä varsin perustavaa laatua olevia perusoikeuksien/ihmisoikeuksien huomioon ottamiseen velvoittavia säännöksiä silloin, kun menetelmiä käytetään muualla kuin Suomessa. Tällaisia ovat muun muassa kotirauhan suoja ja yksityiselämän suojaan liittyvät kiellot tai menetelmien käytöstä ilmoittamista koskevat säännökset.

Eduskunnan oikeusasiamies kysyy, miksi tällainen suoja ei ole tarpeen Suomen ulkopuolella menetelmiä käytettäessä. Miksi suomalaisen tiedustelutehtävää hoitavan virkamiehen ei ulkomailla toimiessa olisi kunnioitettava esimerkiksi asianajajan ja hänen päämiehensä välisiin keskusteluihin kuuluvaa asianajosalaisuutta. Demla ry lisäksi toteaa, että perustuslain 2 §:n 3 momentista yhdessä 22 §:n kanssa seuraa, että suomalainen virkamies ei voi ulkomailla ollessaan toimia tavalla, joka loukkaa perus- ja ihmisoikeuksia.

Pääesikunta toteaa, että tämän säännöksen perusteella kriisinhallintaoperaatioissa toteutettavasta sotilastiedustelusta ei voida päättää operaatiota johtavassa esikunnassa, vaan päätöksen tekee aina pääesikunnan tiedustelupäällikkö. Pääesikunta huomauttaa, että tämä tulee jatkossa ottaa huomioon kriisinhallintaoperaatioiden suorituskykyjä määritettäessä ja edellyttää kiinteää yhteistoimintaa operaatioita valmisteltaessa operaatiota johtavan esikunnan ja pääesikunnan välillä.

Rajavartiolaitos toteaa, että lakiehdotuksen 64 § mukaan ulkomailla tapahtuneen tiedustelun osalta ei ehdotuksen 76 ja 77 §:n säännöksiä ilmoitusvelvollisuudesta ja -oikeudesta sovellettaisi. On kuitenkin mahdollista, että tässä toiminnassa voidaan saada tietoa erittäin vakavasta rajat ylittävästä rikoksesta, josta tieto olisi saatettava esitutkintaviranomaiselle. Säännöstä ei kuitenkaan perustella yksityiskohtaisissa perusteluissa millään tavalla. Rajavartiolaitoksen näkemyksen mukaan asia tulee arvioida uudelleen ja vähintäänkin estettävissä olevasta vakavasta rikoksesta olisi tietoa luovutettava esitutkintaviranomaiselle.

5.5 Tiedonhankinta tietoliikenteestä (5 luku)

5.5.1 Soveltamisala (65 §)

Suojelupoliisi kiinnittää huomiota pykälän perusteluiden (sivu 246) osalta siihen, että jos sotilastietoliikennetiedustelun käytön edellytyksenä on, että viestinnän molemmat osapuolet ovat Suomen ulkopuolella viestintätapahtuman aikaan, määrittäytymisen menetelmän käyttöala toisin kuin siviilitietoliikennetiedustelussa. Tämä ei kuitenkaan liene tarkoituksena, sillä sotilastiedustelulain 74 §:ssä ehdotetaan säädettäväksi, että tietoliikennetiedustelulla saadut tiedot olisi hävitettävä, jos käy ilmi, että viestinnän molemmat osapuolet – ei siis jompikumpi osapuolista – oli Suomessa viestintätapahtuman hetkellä. Pykälän perusteluita on näin ollen syytä korjata ehdotettua sääntelyä vastaaviksi.

Tässä yhteydessä suojelupoliisi myös toteaa, että sotilastiedustelulakiehdotuksen tietoliikennetiedustelua koskevasta luvusta puuttuu sellainen kielto kohdistaa tietoliikennetiedustelua kotimaiseen viestintään, josta ehdotetaan säädettäväksi siviilitiedustelulain 12 §:ssä. Sotilastiedustelulakiehdotukseen sisältyy ainoastaan edellä mainittu hävittämisvelvollisuutta koskeva säännös.

5.5.2 Teknisten tietojen käsittely ja teknisten tietojen käsittelystä päättäminen (66 ja 67 §)

Suomen Asianajajaliiton mukaan ehdotukseen sisältyy kaksi ongelmaa: toisaalta kyseessä on massavalvonta ilman mitään uhan edellytystä ja toisaalta käytännössä tuomioistuimella ei ole mitään harkintavaltaa tai päätösmahdollisuutta asiassa. Ilman tehtävän ja hyödyn kuvausta tuomioistuimella ei olisi myöskään mahdollisuutta valvoa tehtävän tarkoituksen suhteellisuutta (ehdotetun lain 5 §), vähintään haittaa (6 §), tarkoitussidonnaisuutta (7 §) tai muita ehdotetun lain yleisiä periaatteita. Näin ehdotettuna asiassa ei olisi lainkaan tarvetta tuomioistuimen päätökselle. Tuomioistuin olisi kumileimasin ja tuomioistuimen resursseja käytettäisiin turhaan.

5.5.3 Valtiollisen toimijan tietoliikenteeseen kohdistuva tiedustelu (68 §)

Suojelupoliisi toteaa, että pykälässä säädettäväksi ehdotettavan valtiolliseen toimijaan kohdistuvan tietoliikennetiedustelun edellytykset eroaisivat muuhun toimijaan kohdistettavan tietoliikennetiedustelun edellytyksistä. Pykälän perustelut vaikuttaisivat kuitenkin osin ristiriitaisilta. Perusteluiden (sivu 251) mukaan valtiolliseen toimijaan kohdistuvaa tietoliikennetiedustelua koskevan pykälän soveltaminen tulisi kyseeseen vain niissä tapauksissa, joissa tiedustelujärjestelmään ohjautuvaan tietoliikennevir-

taan ei ylipäätään voisi päätyä luottamuksellisen viestin salaisuuden suojaa nauttivaa tietoliikennettä. Perusteluiden jo heti seuraavassa kappaleessa kuitenkin mainitaan, että valtiolliseen toimijaan kohdistuvassa tietoliikennetiedustelussa kohteeksi voisi päätyä myös viestintää, jossa vastaanottajana tai lähettäjänä olisi muu kuin valtiollinen toimija, ja että tällainen viestintä siinä tapauksessa olisi välittömästi hävitettävä.

Suojelupoliisi toteaa, että tosiasiallissa laki ei sisällä säännöksiä, jotka velvoittaisivat sotilastiedusteluviranomaisen viipymättä tai muutenkaan hävittämään viestintäsalaisuuden piiriin kuuluvat viestit. Lakiehdotuksen 74 §:n mukainen hävittämisvelvollisuus koskisi ainoastaan ns. kotimaista viestintää ja tiettyjä sellaisia viestejä, jotka liittyvät oikeudenkäymiskaassa säädettyihin todistamiskieltoihin tai oikeuksiin olla todistamatta. Lakiehdotuksen 83 § puolestaan säätäisi ns. irrelevanssiperusteisesta tietojen hävittämisestä, missä on kyse muusta asiasta kuin tietojen hävittämisestä sen johdosta, että ne kuuluvat perusoikeussääntelyn piiriin.

Viestintävirasto toteaa, että ehdotuksessa ei tehdä selkeää rajausta sille, milloin kysymys olisi valtiollisesta tahosta, ja kuinka tiedustelun kohteeksi valittu toimija tunnistettaisiin. Usein valtiollinenkin toimija on johdettavissa lopulta luonnolliseen henkilöön. Viestintävirasto pitää siten tärkeänä, että näihin em. kysymyksiin otettaisiin selkeästi kantaa mahdollista lainsäädäntöä valmisteltaessa.

Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry toteaa, että käytetty valtiollisen toimijan käsite ei ole tarkkarajainen. Esityksen perusteluissa (s. 223) katsotaan, että "Telekuuntelulla voitaisiin hankkia tietoa sotilaallisen toimijan palveluksessa olevasta henkilöstä tämän edustaessa sotilaallista toimijaa." Perustuslaki kuitenkin turvaa kaikkien henkilöiden yksityisyyden suojan vaikka he olisivat sotilaallisen toimijan palveluksessa. Voi toki olla tilanteita, joissa edustamissuhde on niin selvä, että tietyn ajanhetken viestinnän voidaan katsoa jäävän luottamuksellisen viestinnän suojan ulkopuolelle. Lähtökohdaksi ei kuitenkaan voida ottaa, että pelkästään palvelussuhteen perusteella henkilö menettäisi yksityisyyden suojansa. Rajoitusta on siten tulkittava hyvin kapeasti. Epäselväksi jää myös, katsotaanko esimerkiksi vieraan valtion asevoimien palveluksessa oleva varusmies sotilaallisen toimijan edustajaksi.

5.5.4 Muun kuin valtiollisen toimijan tietoliikenteeseen kohdistuva tiedustelu (70 §)

Vasemmistoliitto rp ja Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry toteavat, että esityksessä tiedusteluvaltuuden käyttämisestä muuhun kuin valtiolliseen toimijaan kohdistuvana ja sitä koskeva välttämättömyydedellytyksen tulkinta antaa suuremman harkintavallan sotilastiedustelulle kuin EIT:n linjaus (Szabo & Vissy v. Unkari), koska tietoliikennetiedustelun aloittaminen ei edellytä ehdotonta välttämättö-

myyttä. EIT:n ratkaisun mukaan menetelmän käytön tulee olla yleisellä tasolla ehdottoman välttämätön demokraattisten instituutioiden suojaamiseksi. Toiseksi menetelmän käytön tulee yksittäisen tiedusteluoperaation yhteydessä olla ehdottoman välttämätöntä olennaisen tärkeän tiedon (vital information) saamiseksi.

Vasemmistoliitto lisäksi huomauttaa, että esityksen mukaiseen välttämättömyydedellytykseen ei ole säännösten liitetty vaatimusta, että tietoliikennetiedustelulla saatavan tiedon olisi oltava olennaisen tärkeää. Tällainen linjaus tietoliikennetiedustelulle on hyvin ongelmallinen, koska se kohdistuessaan sivullisiin kaventaa ihmis- ja perusoikeuksien suojaa yli tiedustelun kohteen edellyttämän tarpeen.

Koska valtaosa Suomen sisäisistä viesteistä ylittää Suomen rajan, esityksessä tehty rajausta "Suomen rajat ylittävä viestintä" on keinotekoinen.

Oikeuskanslerinvirasto toteaa, että tietoliikennetiedustelun kohdistaminen jää tämän säännöksen perusteella täsmällisyyden ja tarkkarajaisuuden näkökulmasta jossain määrin väljäksi. Lain sanamuodon ja perusteluissa esitettyjen seikkojen valossa ei ole mahdollista saada kovin tarkkaa kuvaa siitä, mihin ja kuinka laajaan aineistoon tietoliikennetiedustelu kaikinensa voisi kohdistua. Tämä koskee niin automaattiseen kuin manuaaliseen Puolustusvoimien tiedustelulaitoksen käsittelyyn päätyvää aineistoa.

Huomion arvoista on yhtäältä se, että 70 §:stä ilmenevän pääsäännön mukaan tietoliikennetiedustelua koskeva hakuehto ei saisi kuvata viestin (semanttista) sisältöä. Tärkeänä on pidettävä mietinnössä korostettua tarkoitusta, että mahdollisimman pitkälle turvattaisiin sivullisen asemassa olevien henkilöiden nauttiman luottamuksellisen viestin suojan ydinalue. Toisaalta on myös niin, että ehdotetussa 70 §:ssä mainitut hakuethot koskevat rajoitukset voivat käytännössä johtaa yleisluontoisempien seulon-tavaiheen hakuethojen käyttöön, mistä puolestaan voisi seurata laajemman tietoliikenneviestinnän päätyminen lain tarkoittamaan manuaaliseen käsittelyyn. Tätä ei sinällään voida pitää toivottavana, koska juuri jatkokäsittelyssä voidaan puuttua yksittäisten viestien suojan ydinalueeseen, eli saada selvittää viestin sisältö ja muut luottamukselliset tiedot.

Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry toteaa, että säännöksessä ei ole mitenkään rajoitettu sitä, kuinka suuri ihmisjoukko tiedustelun piiriin voi tulla. Koska tietoliikennetiedustelu voisi perustua muun muassa hakuethojen luokkiin, joukko voi olla suurikin, jolloin oltaisiin tekemisissä massavalvonnan kanssa. Kyseiseen pykälään tulee siksi sisällyttää kohdejoukkoa rajoittava ehto: "Vain sellainen hakuethojen ja hakuethojen joukkojen yhdistelmä on sallittu, joka mahdollisimman tarkkaan rajoittaa tiedustelun 1 momentissa tarkoitettujen tietojen saamisen kannalta ehdottoman välttämättömään tietoliikenteeseen."

Effi ry:n mukaan lainkohtaa voisi tiukentaa muotoon "on välttämätöntä", jolloin välttämättömyyttä voitaisiin arvioida konkreettisemmin.

5.5.5 Muun kuin valtiollisen toimijan tietoliikenteeseen kohdistuva tiedustelusta päättäminen (71 §)

Oikeuskanslerinvirasto toteaa, että tuomioistuin on varsin haasteellisen tehtävän edessä arvioidessaan tietoliikennetiedusteluluvalle asetettujen edellytysten täyttymistä. Tuomioistuin on tässä arviossaan käytännössä yksinomaan sotilastiedusteluviranomaisen tuomioistuimelle ilmoittamien tietojen varassa. Tiedustelutoiminnan luonteen ja monessa tapauksessa mahdollisesti varsin täsmentämättömien tosiseikkojen johdosta vaarana on ns. vakiofraasien käyttö sen sijasta, että päätöksen perusteluista aidosti ilmenisi luvan myöntämiseen johtaneet seikat ja oikeudellinen päättely.

5.5.6 Tietoliikennetiedustelun edellyttämän kytkennän toteuttaminen (72 §)

Valtioneuvoston kanslia toteaa, että selkeyden vuoksi olisi perusteltua, että 9 §:n määrittelyyn viittauksen sijaan kytkennän suorittaja määriteltäisiin suoraan lain 72 §:ssä.

Selkeyden vuoksi perusteluja voisi harkita täydennettäväksi johtopäätöksellä, että esitetyn perusteella estettä tehtävän antamiseksi muulle kuin viranomaiselle ei ole. Lisäksi perusteluista tulisi käydä ilmi, että yhtiö hoitaa julkista tehtävää ja se on tiedustelutoiminnan valvonnan piirissä. Perusteluissa olisi hyvä sopivassa yhteydessä tuoda ilmi myös ne virkavastuuseen ja henkilöstöturvallisuuteen liittyvät säännökset, joita Suomen Erillisverkot Oy:n henkilöstöön sovelletaan jo julkisen hallinnon turvallisuusverkkotoiminnasta annetun lain nojalla.

Viestintävirasto pitää tarpeellisena, että ehdotuksen mukainen tiedustelun mahdollinen kytkentä suunniteltaisiin yhteistyössä viestintäverkkojen omistavien tai hallinnoivien tahojen kanssa siten, että niille sekä viestintäverkkojen toiminnalle koituvat haitat voitaisiin minimoida.

Effi ry toteaa, että tietoliikennetiedustelun edellyttämän kytkennän suorittajaa ei mainita esitetyssä lainkohdassa. Kytkennän suorittaja määritellään esitetyssä 9 §:ssä, jonka perusteella suorittaja olisi käytännössä Suomen Erillisverkot Oy.

On ymmärrettävää, että esimerkiksi viestintävirastolle ei annettaisi roolia kytkennän suorittamisessa. Kuten esityksessä mainitaan (s. 148–149), viestintäviraston olisi

aiempaa vaikeampaa toimia kansainvälisessä CERT-organisaatioiden yhteistyössä, jos sillä olisi tällainen tiedusteluviranomaisten avustamistehtävä.

Kytkenän suorittamisen jättäminen yrityksen tehtäväksi on kuitenkin kyseenalainen ratkaisu, vaikka Suomen Erillisverkot Oy onkin tällä hetkellä täysin valtio-omisteinen. Suomessa voitaisiin säätää, että kytkentä tehdään tiedusteluvaltuutetun valvonnassa, ja että tiedusteluvaltuutettu voi nimetä kytkennän teknisen suorittajan, joka voisi edelleen olla Suomen Erillisverkot Oy. Tällöin vastuu kytkennän suorittamisen asianmukaisuudesta säilyisi viranomaistaholla.

5.5.7 Tietoliikennetiedustelun tekninen toteuttaminen suojelupoliisin puolesta (73 §)

Valtakunnansyyttäjänvirasto toteaa, että Puolustusvoimat käyttäisi tosiasiasa poliisin toimivaltakeinoa siviilitiedustelussa. Koska kyse ei ole rikostorjunnasta, ei toimintaan sotilaskurinpidoista ja rikostorjunnasta Puolustusvoimissa annetun lain (255/2014) 1 § ja 2 §:n nojalla sovellettaisi tätä lakia, poliisilakia, esitutkintalakia eikä pakkokeinolakia. Ehdotettavaa sotilastiedustelua koskevaa lakia taas sovellettaisiin vain sotilastiedusteluun. Puolustusvoimien toimintaa siviilitiedustelussa ei siten olisi säännelty, eivätkä esimerkiksi poliisilain 1 luvussa tarkoitettut oikeusturvatakeet tulisi noudatettaviksi, vaikka kyseessä ovat perusoikeuksien kannalta erityisen arkaluontoiset asiat.

Pääesikunta toteaa, että 1 momentin 2 kohta vaikuttaisi sanamuodon mukaan tarkoittavan tietoliikenteen tietojen edelleen luovuttamista prosessoimattomana ja siihen näyttäisi viittaavan myös pykälän perustelutekstin sanamuoto: "...luovuttaisi sen edelleen käsittelemättömänä...".

Tietoliikennetiedustelua siviilitiedustelussa koskevan lakiehdotuksen 10 §:n perustelutekstissä käytetyt esimerkit vaatisivat kuitenkin pääesikunnan tiedusteluosaston näkemyksen mukaan tosiasiallisesti erimäärän käsittelyä kuin mitä lakiehdotuksessa näyttäisi tarkoitetun. Liikenteen käsittely vaatisi hallituksen esityksen esimerkkitapauksissa vielä jatkoprosessointia, joka toteutuakseen edellyttäisi, että myös suojelupoliisille olisi osin rakennettava tietoliikenteen prosessointiin ja käsittelyyn soveltuva järjestelmä. Tämä merkitsisi pääesikunnan näkemyksen mukaan osin päällekkäisten tietoliikennetiedustelujärjestelmien kehittämistä, joka ei liene lainsäätäjän alkuperäinen tarkoitus.

Suomen Internet-yhdistys, SIY ry tuo esiin, että pykälässä todetaan, että Puolustusvoimat luovuttaa "teknisen analyysin" toimeksiannon perusteella. Jäljempänä mainitaan, että "kyse olisi ainoastaan tietoliikenteen hankinnasta ja sen luovuttamisesta

sellaisenaan suojelupoliisille.” Toimet ovat keskenään ristiriidassa. Mikäli liikenne luovutetaan sellaisenaan eteenpäin, ei siitä tarvinne tehdä erikseen analyysiä.

5.5.8 Tietojen hävittäminen (74 §)

Oikeusministeriö toteaa, että lakiehdotuksen 74 §:stä ei ilmene, kuka on velvollinen hävittämään tiedot. Asiaa ei myöskään selvennetä säännöksen yksityiskohtaisissa perusteluissa.

Tietosuojavaltuutetun toimiston mukaan epäselväksi jää, mihin henkilörekisteriin tieto on silloin tallennettu, kuin 74 §:ssä tarkoitettu analyysi on tarkoitus tehdä. Säännöksessä tai sen perusteluissa ei muutoinkaan avata sitä, kuinka hävittämisprosessi on käytännön tasolla organisoitu, kun huomioidaan se, että tarkistusten tekeminen edellyttää tiedon tallentamista ainakin jonkin aikaa. Säännöksestä tai sen perusteluista ei myöskään käy ilmi, kuka on vastuussa hävittämisestä. Lisäksi olisi selkeämpää, jos tallennettujen tietojen poistamista hävittämistä ja poistamista koskevat säännöt olisivat yhdessä paikassa. Näiltä osin on myös tarkistettava, ettei sääntelyssä ole päällekkäisyyttä.

Amnesty International - Suomen osasto pitää pykälän tarkoittamaa poikkeusta ongelmallisena. Poikkeukset ilmoittamisvelvollisuuteen merkitsevät, että tiedustelutoiminnan kohteeksi aiheettomasti joutuneet sivulliset eivät välttämättä koskaan saa tietää, että virkamies on päässyt lukemaan heidän viestintäänsä. Todennäköistä on, että tietoliikennetiedustelussa viestin luonne useissa tapauksissa selviää vasta viestin avaamisen ja ihmissilmin tapahtuneen sisällön lukemisen jälkeen. Vaikka tällöin velvollisuus viestin hävittämiseen on selkeä, on väärinkäytösten riski ilmeinen.

Effi ry toteaa, että monissa tapauksissa viestinnän osapuolen tunnistaminen ulkomaalaiseksi olosuhteiden perusteella varmaankin pitää paikkansa, mutta kokonaisuutena perustelu ei ole kovin uskottava. Lisäksi on huomioitava, että monilla suomalaisilla on ihmissuhteiden, työn ja harrastusten kautta paljon yhteyksiä ulkomaille.

Tietoliikennetiedustelun hyväksyttävyyttä arvioitaessa tällaista tiedustelukieltoa ei pidä käyttää ikään kuin lieventävänä asianhaarana. Esityksessä on pystyttävä perustelemaan tiedustelun hyväksyttävyyttä siitä huolimatta, että se keskeiseltä osin kohdistuu myös Suomeen ja suomalaisiin. Tältä osin perusteluja ja mahdollisesti johtopäätöksiä on arvioitava uudelleen.

Suomen Journalistiliitto ry toteaa, että tietoliikennetiedustelussa saatu tieto, joka koskee lähdesuojan piiriin kuuluvaa tietoa, on hävitettävä välittömästi (74§).

5.5.9 Haitallista tietokoneohjelmaa koskevien tietojen luovuttaminen yrityksille ja yhteisöille (75 §)

Viestintävirasto pitää kohtaa toimintansa kannalta hyvänä, sillä se parantaisi Kyberturvallisuuskeskuksen muodostamaa tilannekuvaa ja auttaisi osaltaan niin huoltovarmuuskriittisiä kuin muitakin elinkeinoelämän toimijoita huolehtimaan riittävästä tietoturvan tasosta.

Elinkeinoelämän keskusliitto EK, Ohjelmistoyrittäjät ry ja F-Secure Oyj toteavat, että tietojen luovutusoikeus olisi perusteltua nähdä haittaohjelmia laajempänä selkeästi säänneltynä tiedonvaihdon mahdollisuutena.

F-Secure Oyj ehdottaa, että pykälä kirjoitetaan uudestaan seuraavaan muotoon: ”Sotilastiedusteluviranomainen saa salassapitosäännösten estämättä luovuttaa tietoliikennetiedustelun avulla hankittuja *tietoturvaloukkauksen paljastamista edesauttavia* tietoja yritykselle, yhteisölle tai viranomaiselle, jos tietojen luovuttaminen on tarpeen maanpuolustuksen turvaamiseksi, kansallisen turvallisuuden suojaamiseksi tai yrityksen tai yhteisön etujen turvaamiseksi.”

Ehdotetun muokkauksen jälkeen pykälä olisi hengeltään vastaavanlainen 113 §:ään kirjatun luovutusoikeuden kanssa, mahdollistaen käytännön suojautumisen todellisilta tietoturvaloukkauksilta.

Teknologiateollisuus ry ehdottaa muotoilua ”Sotilastiedusteluviranomainen saa salassapitosäännösten estämättä luovuttaa tietoliikennetiedustelun avulla hankittuja tietoturvaloukkauksen paljastamista edesauttavia tietoja yritykselle, yhteisölle tai viranomaiselle, jos tietojen luovuttaminen on tarpeen maanpuolustuksen turvaamiseksi, kansallisen turvallisuuden suojaamiseksi tai yrityksen tai yhteisön etujen turvaamiseksi.”

5.6 Tiedustelutietojen ilmoittaminen eräissä tilanteissa (6 luku)

5.6.1 Ilmoitus rikosepäilystä (76 §)

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue toteaa, että jatkotyöstämisessä on tarkemmin selvitettävä, voiko tiedustelun tuloksena saatua tietoa käyttää muiden rikosten selvittämiseksi.

Eduskunnan oikeusasiamies toteaa, että 76 §:n perustelujen mukaan sotilastiedusteluviranomaisten olisi luovutettava havaintotiedot, joilla voidaan olettaa olevan merkitystä esitutinnan käynnistämisen kannalta, mutta mahdollisuutta luovuttaa tiedustelu-tehtävän aikana syntynyttä aineistoa tai materiaalia ei olisi. Perustelujen perusteella jää jossain määrin epäselväksi, miksi näin on.

Lisäksi esitutkintaviranomaiselle ilmoittamisen osalta eduskunnan oikeusasiamies on lausunut yleiset huomiot -kappaleessa.

Oikeuskanslerinviraston mukaan 1 momentissa huomio kiinnittyy siihen, että kyseisessä lainkohdassa sotilastiedusteluviranomaiselle asetettu ”kynnys” ilmoittaa momentissa mainitusta asiasta esitutkintaviranomaiselle olisi sama kuin esitutkintalaissa säädetty esitutinnan toimittamista koskeva näyttökynnys ”on syytä epäillä, että rikos on tehty”.

Kyseisen esitutkintakynnyksen ylittymisen ja sen myötä esitutinnan aloittamisen arvioiminen kuuluu esitutkintaviranomaiselle. Sotilastiedusteluviranomainen ei ole esitutkintaviranomainen.

2 momentti jättää jossain määrin avoimeksi sen, viitataanko tässä pykälän 1 momentissa säädettyyn näyttökynnykseen ”syytä epäillä”, vai johonkin muuhun mahdolliseen näyttökynnykseen. Mietinnön perusteluosiossa asiaa ei ole enemmälti avattu.

Ehdotetusta laista tai sen perusteluista ei kerrotun ohella myöskään tarkemmin ilmene, tarkoitetaanko edellä mainituissa momenteissa säädetyllä sotilastiedusteluviranomaisen ilmoitusvelvollisuudella yksinomaan sotilastiedusteluviranomaisen tiedustelumenetelmän käytön aikana itse havaitsemia seikkoja vai myös esimerkiksi esitutkintaviranomaisen sotilastiedusteluviranomaiselta pyytämiä tietoja. Tarkemmin ei siis ilmene, mihin toimenpiteisiin sotilastiedusteluviranomaisen olisi ryhdyttävä esitutkintaviranomaisen tekemän mahdollisen tietopyynnön johdosta ja mikä merkitys ennen kaikkea tiedon harkinnanvaraisessa ilmoittamisessa ylipäätään olisi sillä, että esitutkintaviranomainen tietoja pyytäisi.

Huomio kiinnittyy lisäksi siihen, että sekä ehdotetussa 76 §:n 1 momentissa että 77 §:n 1 momentissa käytetään määritelmää rikoslain 15 luvun 10 §:ssä ”tarkoitettu rikos” (”tarkoitettua rikosta” / ”tarkoitettu vielä estettävissä oleva rikos”). Mietinnön perusteluosiossa (s. 266) selvennetään, että kyse on näiltä osin ns. ylitörkeistä rikoksista eli rikoksista, joista säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta. Sanamuotonsa mukaan ”rikoslain 15 luvun 10 §:ssä tarkoitettu rikos” on kuitenkin pykälän otsikon mukainen ”törkeä rikoksen ilmoittamatta jättäminen” (jonka rangaistusasteikko on sakko tai vankeutta enintään kuusi kuukautta).

Merkille pantavaa vielä on, että sotilastiedusteluviranomaisen olisi ehdotetun 76 §:n 1 momentin ja 77 §:n 1 momentin mukaan tehtävä lainkohdissa mainittu ilmoitus ”ilman aiheetonta viivytystä”. Perusteluosiossa (s. 266–267) käytetään mainittujen momenttien osalta tässä yhteydessä myös määritteitä ”viivytyksettä” ja ”viipymättä”. Oikeuskanslerinviraston mukaan määritteillä on oikeudellista merkityseroa, minkä vuoksi niitä ei voine rinnastaa toisiinsa tällä tavalla.

Valtakunnansyyttäjänvirasto huomauttaa, että esitutinnan aloittamisesta päättää syyttäjä silloin, kun kyseessä on ulkomailla tehdyksi epäilty rikos ja sen tutkiminen Suomessa edellyttää valtakunnansyyttäjän syytemääräystä (esitutkintalain 3 luvun 8 §), ja pääsääntöisesti myös silloin, kun poliisimiehen epäillään tehneen rikoksen (esitutkintalain 2 luku 4 §). Esitutkintalain 2 luvun 1 §:n mukaan syyttäjä ei ole esitutkintaviranomainen.

Valtakunnansyyttäjänviraston mielestä on epätarkoituksenmukaista, että edellä mainitut rikosepäilyt ilmoitettaisiin ensin esitutkintaviranomaiselle, joka sitten siirtäisi asiat syyttäjälle. Tämän vuoksi Valtakunnansyyttäjänvirasto esittää, että ilmaisu ”esitutkintaviranomainen” korvattaisiin esimerkiksi ilmaisulla ”esitutinnan toimittamisesta päättävä viranomainen”, jolloin ilmoitus voitaisiin tehdä suoraan myös syyttäjälle.

Poliisin korostettu julkisen luotettavuuden ja uskottavuuden vaatimus edellyttää Valtakunnansyyttäjänviraston mielestä lisäksi sitä, että tiedustelutoiminnassa havaitut poliisimiehiä koskevat rikosepäilyt olisi aina ilmoitettava syyttäjälle riippumatta siitä, mikä mahdollisen rikoksen rangaistusasteikko tai nimike on.

Oikeusministeriö toteaa, että 2 momentin sisältö poikkeaa vastaavasta siviilitiedustelulakityöryhmän ehdottamasta säännöksestä siinä, että ensiksi mainitusta puuttuu tietojen luovutus oikeutta koskeva kohta (poliisilaki 5 a luvun 43 §:n 2 momentti).

Suojelupoliisi toteaa, että pykälä ei sisältäisi sääntelyä, joka velvoittaisi sotilastiedusteluviranomaisen ilmoituksen tekemisen lisäksi luovuttamaan esitutkintaviranomaiselle rikosta koskevat tarpeelliset tiedot. Suojelupoliisin näkemyksen mukaan ratkaisu voi olla sinänsä asianmukainen, mutta sitä ei ainakaan poikkeuksesta voitane perustella sillä, että sotilastiedustelutoiminnassa havaittuja rikoksia koskevat tiedot olisi epäolennaisuusperusteella hävitetty sotilastiedusteluviranomaisen hallusta. Lakiehdotuksen 4 §:n mukaan sotilastiedustelun kohdeuhkia olisivat muun muassa ulkomainen tiedustelutoiminta ja joukkotuhoaseet. Suojelupoliisi pitää jokseenkin luultavana, että näitä kohteita koskevassa tiedustelussa voi tulla ilmi esimerkiksi rikoslain 12 luvun 6 §:ssä rangaistavaksi säädetty törkeä vakoilurikos tai 11 luvun 8 §:ssä rangaistavaksi säädetty kemiallisen aseiden kiellon rikkomisen. Ei voitane pitää tarkoituksenmukaisena, että tiedusteluviranomainen hävittäisi hallustaan sellaisia rikoksia koskevat tiedot, jotka suoraan liittyvät tiedusteltavana olevaan uhkaan.

Poliisihallitus toteaa, että 76 § ei aseta velvollisuutta luovuttaa esitutkintaviranomaiselle rikosta koskevia tarpeellisia tietoja. Poliisihallitus oudoksuu kohdan perusteluja ja toteaa olevan haasteellista, että Puolustusvoimat olisi saanut tietoonsa esimerkiksi tapahtuneen henkirikoksen tai terrorismia valmistelevan rikoksen, mutta olisi oikeutettu hävittämään niitä koskevan todistelun. Tätä ei voida pitää hyväksyttävänä.

Lisäksi huomautetaan, että vaikka Puolustusvoimien esitutkintaoikeudet ovat rajattuja, se kuitenkin on esitutkintaviranomainen esitutkintalain 2 luvun 1 §:n mukaisesti. Mietinnössä tätä asiantilaa ei ehdoteta muutettavan. Esitutkintaviranomaisella taas on tiettyjä velvollisuuksia liittyen tietoonsa tulleisiin rikoksiin. Näiden seikkojen perusteella havaitaan, että Puolustusvoimien tulisi esitutkintaviranomaisena ilmoittaa heti ja käytännössä kaikki tietoonsa tulleet ja toimintavastuulleen kuulumattomat rikokset aineistoinen asianomaiselle esitutkintaviranomaiselle. Mainittu saattaa muodostaa perustavanlaatuisen ongelman mietinnön taustalle.

Lisäksi Poliisihallitus ei pidä hyväksyttävänä, eikä esitutkintalain 3 luvun 2 §:n 2 momentin sanamuodon mukaisena sitä, että pakottavan ilmoitusvelvollisuuden perustavissa pykälissä (76 § ja 77 §) ilmoituksen aikavelvoitetta on myöhennetty "heti" tai toissijaisesti "viipymättä" muotoilun sijaan muotoon "ilman aiheetonta viivästystä". Poliisi tarvitsee tiedon välittömästi erityisesti vielä estettävissä olevissa rikoksissa, jotta se voi käynnistää toimintavastuulleen kuuluvan operoinnin.

Poliisihallitus huomauttaa 4 §:n mukaisten kohteiden olevan yleisiä ja että erityisesti pykälän kohtien 3, 4 ja 6 kohdalla lienee pääsäännön mukaan kyse varsin alhaisella kynnyksellä myös tilanteesta, jossa on syytä epäillä rikosta. Olisi perin ongelmallista, että rikostorjuntaa ja mainittujen tiedustelun perusteuhkien sisällä ilmenneiden rikosten tutkintaa suorittava poliisi ei saisi kategorisesti tietoa *Suomessa* toteutetusta kyseisten uhkien tiedustelusta. Näin siksi, että poliisi on substanssiviranomaisena käytännössä ainoa taho arvioimaan sitä, onko asiassa syytä epäillä rikosta.

Herkkä tiedonanto turvaisi myös Puolustusvoimien oikeusturvaa, eikä jälkikäteen tarvitsisi monastikaan arvioida sitä, olisiko syytä epäillä -kynnys ylittynyt jo ennen tiedon saattamista poliisille ja toisaalta sitä, mikä olisi viivästyksen suhde virkavelvollisuuksien hoitamiseen. Samalla tulisi turvatuksi poliisin mahdollisuudet otto-oikeuden käyttöön.

Keskusrikospoliisi toteaa, että sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta Puolustusvoimissa annetun lain 5 luvun 40 § velvoittaa informoimaan ja 39 § antaa mahdollisuuden poliisille siirtää tehtävän itselleen. Tällaiset vastaavat säännökset tulisi ehdottomasti ottaa mukaan valmisteilla olevaan lakiin. Käytännössä poliisin koordinoinnista huolehtii vakavissa rikoksissa keskusrikospoliisi, mikä tulisi erikseen huomioida ky-

seistä lakia valmisteltaessa. Huomionarvoista on, että mainitussa laissa tiedon antamisvelvoite koskee myös salaisia pakkokeinoja.

Muiden ilmoitettavien rikosten osalta asiassa voitaisiin muodostaa myös ehdotetusta poikkeava konstruktio, jossa poliisille ilmoitettaisiin matalalla kynnyksellä ja perusoi-keudet turvattaisiin poliisille asetettavilla käyttörajoituksilla.

Rajavartiolaitos esittää, että ehdotetun lain 76 ja 77 §:iin tehdään muutos, jonka perusteella sotilastiedusteluviranomaisen olisi ilmoitettava ilman aiheutonta viivytystä rajavartiolaitokselle tiedoista, joiden perusteella on aiheutta epäillä rikoslain 17 luvun 8 a §:n mukaista törkeää laittoman maahantulon järjestämistä. Tätä rikosta ei mainita rikoslain 15 luvun 10 §:ssä vaikka maksimirangaistus siitä on kuusi vuotta vankeutta.

Tulli ehdottaa 2 momentin ilmoittamisoikeutta koskevaa kynnystä alennettavaksi esimerkiksi rikoksiin, joista ankarimmaksi rangaistukseksi on säädetty vähintään kaksi vuotta vankeutta. Tullirikosten osalta tämä sisältäisi huumausainerikokset, dopingri-koiset, salakuljetuksen ja veropetoksen. Tällöin epäilystä rikoksesta ilmoittaminen olisi mahdollista samoin edellytyksin joiden mukaan vielä estettävissä olevista rikok-sista voitaisiin ilmoittaa 77 §:n nojalla.

Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry toteaa, että 76 §:ssä ja 77 §:ssä säädettäväksi ehdotetun ilmoitusvelvollisuuden osalta pelättävissä, että jat-kossa syntyy paineita käyttää tietoliikennetiedustelun kautta saatuja tietoja myös yhä lievempien, tavanomaisina pidettävien rikosten ennaltaehkäisyssä ja tutkinnassa. Vastaava kehitys on ollut havaittavissa pakkokeinolain osalta.

Suomen Asianajajaliiton näkemyksen mukaan lähtökohtana tulisi olla tiedon luovut-tamisvelvollisuus ainakin syyttömyyttä tukevaksi selvitykseksi. Lisäksi luovuttamisen osalta tehty harkinta – erityisesti tilanteissa, joissa tietoa ei luovuteta – tulisi kirjata ja siten mahdollistaa jälkikäteinen kontrolli. Ylimääräisen tiedon käytöstä säättämisen tarpeellisuutta myös sotilastiedustelutiedon osalta tulisi Asianajajaliiton mukaan eh-dottomasti vielä jatkovalmistelussa harkita.

5.6.2 Ilmoittaminen eräissä tapauksissa (77 §)

Sisäministeriön mukaan siviili- ja sotilastiedustelulakien palomuurisääntelyn eroa-vuudelle ei ole perustetta.

Oikeuskanslerinvirasto toteaa, että esitutinnan toimittamisesta ja sen aloittamisesta/käynnistämisestä päättäminen sekä tutkintatoimenpiteisiin tosiasiallisesti ryhtymi-nen voi tapauskohtaisesti olla hyvinkin samanaikaista, ja päättämisen ja toimenpitee-

seen ryhtymisen tulisi olla mahdollista välittömästi ilmoituksen tai tiedon saannin jälkeen, joten määritelmä ”riittävän ajoissa ennen” ei tässä mielessä vaikuta täysin toimivalta.

Keskusrikospoliisin saaman käsityksen mukaan ehdotus ei tunnista tiedon luovuttamista poliisitoiminnan suuntaamiseksi, vaikka mietinnössä on todettu, että asiaan ei liity perusoikeuskysymyksiä.

Luovuttamista pitäisi arvioida myös yksittäistä rikosta yleisemmällä tasolla, jolloin kyse voisi olla vakavan ja uhkaavan ilmiön tai rikosoikeudellisesti yksilöimättömän teon torjumiseen liittyvistä ilmoittamistoimista.

Ehdotetun 77 §:n 3 momentin osalta voi perustellusti asettaa esimerkiksi kysymyksen, miten määritelty Puolustusvoimien tiedustelupäällikkö voi tietää, mikä tieto tukee syyttömyyttä jossakin poliisin tutkimassa rikosasiassa. Keskusrikospoliisin käsityksen mukaan peruseriaatteenä tulee olla tiedon luovuttaminen matalalla kynnyksellä, kun taas tiedon käyttöä esim. rikosprosessissa rajoitettaisiin. Näin sääntely vastaisi muutakin nykykehitystä.

Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry ja Effi ry toteavat, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan yksityiselämän suojan rajoitus on rajattava ehdottoman välttämättömään. Rajaksi ehdotettu kahden vuoden rangaistusuhka tuo käyttöoikeuden piiriin hyvin merkittävän määrän rikoksia. Ei vaikuta ehdottoman välttämättömältä, että muun muassa tietoliikennetiedustelulla saatua tietoa käytettäisiin esimerkiksi edellä mainittujen sananvapauden käyttöön perustuvien tekojen ennakkolliseen estämiseen. Lupa ylimääräisen tiedon luovuttamiseen avaa lakiin porsaanreiän, jonka kautta mahdollistetaan rikostiedustelu lievienkin rikosten tapauksessa.

Lisäksi Effi ry:n mukaan tällaisenaan ehdotus vaikuttaa vahvasti siltä, että sen tarkoituksena on kiertää poliisi- ja pakkokeinolaieissa olevia säännöksiä, jotka rajaavat yksityisyyteen eniten puuttuvat pakkokeinot vain vakavien rikosten tutkintaan ja estämiseen. Tällaisenaan esitys ei ole mitenkään hyväksyttävissä. Kaksi vuotta vankeutta on mahdollisesti rajana sen vuoksi, että siten saadaan rikostutkintaan saattamisen piiriin sellaisia törkeiden rikosten valmistelurikoksia, joiden rangaistusasteikko ei ole kovin korkea. Tämä ei kuitenkaan ole riittävä peruste ottaa mukaan kaikkia lieviä enintään kahden vuoden vankeudella rangaistavia rikoksia. Effi ry:n mukaan esitystä pitää muuttaa siten, että rikoslain 15 luvun 10 §:ssä tarkoitettuja rikoksia koskevan ilmoitusvelvollisuuden lisäksi tietoja saisi luovuttaa esitutkintaan ainoastaan 15 luvun 10 §:ssä tarkoitettujen rikosten rangaistavaksi säädetyistä valmistelusta. Muita rikoksia koskevia tietoja ei pidä saada luovuttaa esitutkintaviranomaisille.

5.6.3 Ilmoitus esitutkinnan tai rikostorjunnan aloittamisesta (78 §)

Oikeusministeriö toteaa, että sotilastiedustelulakiehdotuksen 78 § on sisällöltään laajempi kuin tiedon luovuttamista rikostutkintaan koskeva poliisilain 5 a luvun 43 §:n 4 momentti. Sotilastiedusteluviranomaiselle olisi ilmoitettava esitutkintatoimenpiteen käyttämiseen ryhtymisestä tai rikoksen estämiseen tähtäävän toimenpiteen käynnistämisestä, joista puolestaan ei tarvitsisi ilmoittaa suojelupoliisille. Mietinnöstä ei ilmene, onko tältä osin epäyhtenäinen sääntely tietoinen ratkaisu.

5.6.4 Tuomioistuimen luvasta ilmoittaminen (79 §)

Eduskunnan oikeusasiamiehen mukaan vielä tärkeämpää olisi, että valvontaviranomainen saisi tiedon muista kuin tuomioistuimen myöntämistä luvista. Valvonta tällaisissa asioissa on tosiasiallisesti erittäin tärkeää, koska niissä ei ole tehty ulkopuolista objektiivista arviota ennen menetelmän käyttöön ottoa – toisin kuin tuomioistuimen ollessa luvan myöntäjänä. Tästä tulee säätää.

Valtakunnansyyttäjänviraston mukaan ilmoitus tulisi tehdä myös silloin, kun tuomioistuin ei myönnä lupaa sen jälkeen, kun tiedustelumenetelmän käytöstä on jo tehty kiireellinen päätös (esim. televalvonta). Tällaisessa tapauksessa kiireellinen päätös on siis ilmeisesti virheellinen, ja tiedustelutoiminta on sen perusteella aloitettu.

Olisi tarkoituksenmukaista, että ilmoitusvelvollisuuden piiriin kuuluvista päätöksistä ilmoitaisi valvontaviranomaiselle aina tuomioistuin itse. Näin välttyttäisiin siltä, että sotilastiedusteluviranomaisen pitäisi ilmoittaa omasta virheellisestä menettelystään.

Oikeusministeriön mukaan jatkovalmistelussa ilmaus ”tiedustelun valvontaviranomainen” tulisi korvata termillä ”tiedusteluvaltuutettu”.

5.7 Sotilastiedustelun suojaaminen ja turvaaminen, tietojen hävittäminen sekä tiedustelusta ilmoittaminen (7 luku)

5.7.1 Sotilastiedustelun suojaaminen (80 §)

Eduskunnan oikeusasiamies ja suojelupoliisi toteavat, että tietolähteelle luotavan vääran henkilöllisyyden käyttäminen on tosiasiallisesti peitetoimintaa, jota voi suorit-

taa vain virkamies muun muassa vastuukysymysten johdosta. Miten esimerkiksi estettäisiin ja kenen vastuulle kuuluisi ne mahdolliset väärinkäytökset ja rikokset, joita ilman virkavastuuta toimiva ”siviili-peitehenkilö” tekisi väärin asiakirjojen ja väärän henkilöllisyytensä turvin? Ehdotus ei ole tältä osin hyväksyttävä.

Eduskunnan oikeusasiamies kyseenalaistaa, mihin tätä menetelmää sotilastiedustelussa edes tarvitaan, kun siviilitiedustelussa tätä ei ehdoteta. Ehdotus on tältä osin myös ristiriidassa ehdotetun 43 §:n kanssa, jossa kielletään tietojen hankkiminen sellaisella tavalla, joka edellyttäisi viranomaiselle kuuluvien toimivaltuuksien käyttöä tai joka vaarantaisi tietolähteen tai muun henkilön hengen tai terveyden. Suojelupoliisin näkemyksen mukaan puolestaan tietolähteen suojaaminen edellä kuvatulla olisi sinänsä tarkoituksenmukaista, mutta synnyttää huomattavan vaaran, että tietolähdetoiminnan ja peitetoiminnan välinen rajanveto hämärtyy. Suojelupoliisin mukaan epäselväksi myös jää, kuinka sotilastiedusteluviranomainen voisi lakiehdotuksen 81 §:n 3 momentissa edellytetyllä tavalla tehokkaasti valvoa väärin suojausten käyttöä, jos käyttäjänä olisi yksityinen henkilö.

Oikeusministeriö toteaa, että vastaava säännös on poliisilain 5 a luvun 35 §:n 2 momentissa. Viittausta sotilastiedustelun suojaamistarpeesta voidaan lähtökohtaisesti pitää väljänä, mutta toisaalta on otettava huomioon se, että säännöksen malli on omaksuttu poliisilain 5 luvun 46 §:n 2 momentissa säädetystä salaisen tiedonhankinnan suojaamisesta. Näiden säännösten välisenä keskeisenä eroavuutena on se, että poliisilain 5 luvussa tiedonhankinnan suojaaminen kytketään välttämättömyyteen, kun taas sotilastiedustelulaissa viitattaisiin tarpeellisuuteen. Perusteluissa tulisi tehdä selkoa siitä, mikä on tämän eroavuuden merkitys.

Viestintävirasto toteaa, että pykälän yksityiskohtaisissa perusteluissa kerrotaan, että vahva sähköinen tunniste voisi edellyttää väärin, harhauttavien tai peiteltyjen tietojen käyttöä tunnisteen saamiseksi. Luottamuksen varmistamiseksi ja säilymiseksi tällaisissa tilanteissa vahvan sähköisen tunnistusvälineen tarjoajan olisi hyvä olla tietoinen väärillä tiedoilla annetuista vahvoista tunnistusvälineistä.

5.7.2 Tiedustelutietojen hävittäminen ja tiedustelutehtävään liittymättömän tiedon käyttäminen (83–84 §)

Suomen Sosiaalidemokraattinen Puolue pohtii, missä vaiheessa ja kenen toimesta tarkistetaan, onko kerätty epäolennaista tietoa, joka on välittömästi hävitettävä.

Eduskunnan oikeusasiamies toteaa olevan varsin vaikea ymmärtää, mikä on 83 §:ssä säädetyn velvollisuuden hävittää tiedustelutieto viipymättä sen jälkeen, kun

on käynyt ilmi, ettei tietoa tarvita, suhde 84 §:ssä säädettyyn oikeuteen käyttää tietoa tulevan tiedustelutehtävän suorittamisessa. Kuinka kauas tulevaisuuteen tulevaa tiedustelutietoa voidaan odottaa tietoa säilyttäen 84 §:n perusteella, kun toisaalta tieto on 83 §:n mukaan hävitettävä viipymättä, kun on käynyt ilmi, ettei tietoa tarvita. Kuka päättää tiedon hävittämisestä tai säilyttämisestä?

Oikeusministeriö ja suojelupoliisi toteavat, että sääntely 84 §:ssä muistuttaisi poliisilain 5 luvun säännöksiä niin sanotun ylimääräisen tiedon käyttämisestä, jossa on kysymys käyttämisestä rikoksen selvittämiseen. Vastaavaa sääntelyä ei ole kuitenkaan otettu siviilitiedustelulakityöryhmän ehdottamaan poliisilain 5 a lukuun. Onkin aihetta epäillä, onko tiedustelutehtävään liittymättömän tiedon käyttämisestä aihetta säätää tässäkin tai ainakaan tällä tavalla. Epäselvää ensinnäkin on, mikä tarve tällaiseen sääntelyyn on nimenomaan sotilastiedustelun yhteydessä. Vaikuttaa myös siltä, että sääntelyn sitominen siihen, olisiko tieto saatu hankkia samalla tiedustelumenetelmällä, ei toimi tässä poliisilain 5 luvun tavoin. Suojelupoliisi huomauttaa, että sotilastiedustelulaissa tiedustelumenetelmien käyttö ei ole samalla tavalla porrasteista, sillä tiedustelumenetelmien käyttökohteet (lain 4 §) olisivat menetelmään katsomatta samat.

Oikeusministeriön mukaan lisäksi 84 §:ssä luonnosteltu päätöksentekomalli on puutteellinen vaikkakin tuomioistuimen osallistumisen osalta oikeansuuntainen. Pykälä jättää avoimeksi päätöksentekijän niissä tilanteissa, joissa se ei olisi tuomioistuin. Suojelupoliisi puolestaan huomauttaa, että ehdotettavan pykälän mukaan tiedustelutehtävään liittymätöntä tietoa saisi käyttää "tiedustelutehtävän suorittamisessa", eikä ilmaisun epämääräisyydestä johtuen ole kovin ilmeistä, mitä tällainen käyttö voisi pitää sisällään.

Tietosuojavaltuutetun toimisto toteaa, että 84 § varaa käytännössä oikeuden käyttää tiedustelutietoa muussa tehtävässä, kuin alkuperäisessä 13 §:n mukaisessa tiedustelutehtävässä. Säännös on myös kyseenalainen siitä näkökulmasta, että sotilastiedustelulaissa tiedustelumenetelmillä saadun tiedon lainmukaisuus on sidottu osin käyttötarkoitukseen, mutta keskeiseltä osin nimenomaan määrätyn tiedustelutehtävän suorittamiseen. Epäselväksi jää, mikä olisi käsittelyperuste siltä osin, kuin tietoa säilytetään mahdollista tulevaa tarvetta varten. Käytännössä tiedustelutehtävään liittymättömän tiedon kerääminen mahdollistaa myös muunlaisen, kuin suunnitellun ja ennalta määritellyn käyttötarkoituksen kannalta tarpeellisen tiedon käsittelyn. Pykälästä tai sen perusteluista ei käy ilmi, missä tämä tieto säilytetään.

Esityksen perusteluissa ei käytännön tasolla avaa sitä, kuka ja kuinka tietojen käsittelyn lainmukaisuus varmistetaan tosiasiallisesti käytännön tasolla. Säännöksen suhde myös tietojen hävittämistä koskeviin säännöksiin on edellä esitettyä taustaa vasten epäselvä. Henkilötietojen käsittelyn sekä yksityisyyden suojan näkökulmasta 84 § ei

ole tarpeeksi tarkkarajainen ja on osin ristiriidassa myös rekisterinpitäjää velvoittavien tietosuojaperiaatteiden kanssa.

5.7.3 Tiedustelumenetelmän käytön lopettaminen kiiretilanteessa ja sillä saadun tiedon hävittäminen (85 §)

Valtakunnansyyttäjänvirasto toteaa, että mikäli myös tuomioistuimen antamasta kielteisestä päätöksestä pitäisi ilmoittaa tiedustelun valvontaviranomaiselle, kuten valtakunnansyyttäjä on ehdottanut 79 §:n osalta, voisi tiedusteluvaltuutettu myös näissä tapauksissa tutkia menettelyn lainmukaisuuden ja esimerkiksi ilmoittaa asian esitutkintaan. Jatkokäsittelyn kannalta olisi silloin tärkeää, että tietoja ei tuomioistuimen päätöksen jälkeen hävitettäisi. Valtakunnansyyttäjänvirasto esittää, että kiiretilanteessa saatua tietoa ei näissä tapauksissa hävitettäisi.

Suojelupoliisi toteaa, että pykälän otsikkoa tulisi ilmeisesti muuttaa, sillä pykälä ei sääntele kiiretilanteessa tapahtuvaa tiedustelumenetelmän käytön lopettamista vaan kiiremenettelyssä päätetyn tiedustelumenetelmän käytön lopettamista.

5.7.4 Tiedonhankinnasta ilmoittaminen (86 §)

Eduskunnan oikeusasiamies kysyy, kuinka 86 §:n perusteella on suhtauduttava tiedon ilmoittamiseen, jos tiedonhankinta on luvan mukaan kohdistettu henkilöryhmään, mutta toimenpidettä suoritettaessa on saatu tietoa tuohon henkilöryhmään kuuluvilta yksittäisiltä henkilöiltä. Entä jos tiedonhankinnan tarkoitusta ei ole saavutettu.

Ei ole hyväksyttävää, että tällaisissa tilanteissa tiedonhankinnasta ei tarvitsisi ilmoittaa lainkaan. Esimerkiksi voimassa olevassa pakkokeinolain 10 luvussa ja poliisilain 5 luvussa keinojen käytön ilmoittamista koskevan pääsäännön mukaan keinon käytöstä on ilmoitettava viimeistään vuoden kuluttua keinon käytön lopettamisesta. Ei ole myöskään hyväksyttävää, että tietoliikennetiedustelusta ei tarvitsisi ilmoittaa, jos tieto on hävitetty.

Oikeusministeriö toteaa, että mahdollisuuksien mukaan tulisi olla yhdenmukainen pykäläotsikko poliisilain 5 a luvun 46 §:n kanssa. 1 momentin voisi muotoilla samaan tapaan kuin siviilitiedustelua koskevassa mietinnössä olevassa poliisilain 5 a luvun 46 §:n 1 momentissa: ”on viipymättä ilmoitettava tiedonhankinnan kohteena olleelle henkilölle kirjallisesti sen jälkeen, kun tiedonhankinnan tarkoitus on saavutettu.” Viimeksi mainitussa säännöksessä myös edellytetään, että kohteelle ilmoittamisesta on samalla annettava kirjallisesti tieto luvan myöntäneelle tuomioistuimelle. Ilmoittamista

koskevan 86 §:n 5 momentissa niiden keinojen piiri, joista ei ole velvollisuutta ilmoittaa, on muotoiltu toisin kuin siviilitiedustelulakityöryhmän mietinnön mukaisen poliisilain 5 a luvun 46 §:n 5 momentissa. Yhdenmukaiseen sääntelyyn on jatkovalmistelussa syytä kiinnittää huomiota. Jos poikkeamiseen on syytä, se on ainakin perusteltava.

Suojelupoliisi toteaa 6 momentin osalta jäävän epäselväksi, miten säännökseen sisältyvää vaatimusta paikkatiedustelusta ilmoittamisesta tulisi tulkita. Pakkokeinolain 60 §:ssä säädetään salaisten pakkokeinojen ilmoittamisesta pakkokeinoakohtaisesti. Kun pakkokeinolaki (eikä siten myöskään pakkokeinolain 10 luvun 60 §) ei tunne salaista pakkokeinoa nimeltä paikkatiedustelu, on vaikea tietää, miten ja miltä osin kyseistä 10 luvun 60 §:ää tulisi soveltaa paikkatiedustelusta ilmoittamiseen. Paikkatiedustelusta ilmoittamisen osalta nyt kyseessä olevan pykälän 7 momentissa olisi syytä viitata pakkokeinolain 10 luvun 60 §:n 2–7 momenttiin, mistä seuraisi, että paikkatiedustelusta esitutinnan aloittamisen jälkeen ilmoitettaisiin samojen perusteiden mukaan kuin peitetoiminnasta, valeostosta ja tietolähteen ohjatusta käytöstä.

Tietosuojavaltuutetun toimiston mukaan on syytä harkita, tulisiko tiedonhankinnasta ilmoittaminen siirtää niiden pykäläenlähisyyteen, joissa säädetään rekisteröidyn (tiedustelun kohde) oikeuksista (esim. 118 §). Ilmoittamismenettelyllä on nähtävissä joitakin yhtymäkohtia rekisteröidyn informointiin, koska ilmoitusmenettelyn yhteydessä annetaan henkilölle nimenomaan tiedoksi se, että häntä koskevia henkilötietoja on kerätty sotilastiedustelumenetelmillä ja käsitelty tässä laissa säädettyihin tarkoituksiin.

Helsingin käräjäoikeus toteaa, että säännöksessä ei – toisin kuin poliisilain 5 luvun 58 §:ssä – määritellä sitä, milloin ilmoitus on viimeistään tehtävä.

Esityksen perusteluissa ei – toisin kuin siviilitiedustelulakityöryhmän esittämän poliisilain 5 a luvun 46 §:n 2 momentin perusteluissa – oteta kantaa siihen, milloin lykkäämistä ja uudelleen lykkäämistä koskeva hakemus olisi tehtävä.

Tuomioistuimella ei ole edellytyksiä arvioida, onko lykkäämistä tai ilmoittamatta jättämisestä koskeva hakemus tehty ajoissa, ellei säännökseen sisälly ajankohtaa, jolloin ilmoitus on viimeistään tehtävä. Asian jatkovalmistelussa on syytä harkita, onko säännöstä tältä osin syytä täydentää.

Effi ry toteaa, että viranomaisen ei siis tarvitse ilmoittaa virheestään, jonka vuoksi tavallisen kansalaisen yksityisyyden suoja on murrettu tarpeettomasti. Ehdotus on tältä osin täysin käsittämätön. Jos henkilö ei saa jälkikäteen tietoa, että häneen on kohdistettu tiedustelutoimia, hänellä ei ole tosiasiallista mahdollisuutta puuttua asiaan.

Tiedonhankinnan kohteen kannalta ei ole merkitystä sillä, että hänen yksityistä viestintäänsä koskevat tiedot hävitetään tällaisessa tapauksessa välittömästi ehdotetun 74 §:n perusteella. Hänen yksityiselämänsä suojaan on joka tapauksessa puututtu, ja hänellä on oltava lähtökohtainen oikeus saada siitä tieto jälkikäteen. Tämä oikeus on erityisen tärkeä tilanteessa, jossa viranomaisen on lukenut epähuomiossa tiedustelu-kiellon alaista viestintää.

Lisäksi lakiesityksen mukaan esimerkiksi yksityishenkilön käytössä olevaan ajoneuvoon tai vaikkapa jonkin yrityksen tiloihin tehdystä paikkaetsinnästä ei tarvitsisi ilmoittaa jälkikäteen, mikäli asiassa ei aloiteta esitutkintaa. Kyse olisi siis täysin salaisesta etsinnästä. Näin laajaa mahdollisuutta tiedonhankinnasta ilmoittamatta jättämiseen ei voi pitää hyväksyttävänä.

5.8 Puolustusvoimien muun virkamiehen ja asevelvollisten osallistuminen sotilastiedusteluun sekä kansainvälinen toiminta (8 luku)

5.8.1 Puolustusvoimien muun virkamiehen osallistuminen sotilastiedusteluun (87 §)

Rajavartiolaitos ja pääesikunta toteavat, että säännöstä tulisi täydentää siten, että se kattaisi myös rajavartiolaitoksen riittävän koulutuksen saaneet ja tehtäviin määrätyt virkamiehet valmiutta tehostettaessa. Lisäksi tulisi harkita onko tarvetta sääntelylle, jossa rajavartiolaitoksen virkamies yksittäistapauksessa toteuttaisi sotilastiedusteluviranomaisen ohjauksessa tehtävän, jossa tarvittaisiin 4 luvussa määriteltyjä toimivaltuuksia esimerkiksi tarkkailua.

Tietosuojavaltuutetun toimisto toteaa, että tiedustelumenetelmien käyttöön liittyvässä koulutuksessa on korostettava tietosuojasaamista, joka osaltaan turvaa sitä, että tiedustelumenetelmien yhteydessä tapahtuva henkilötietojen käsittely tapahtuu tämän lain ja muun henkilötietojen käsittelyyn soveltuvan lain mukaisesti. Tämä on välttämätön vaatimus ottaen huomioon sotilastiedustelun vaikutukset tarkkailun kohteena olevien henkilöiden yksityisyyden suojaan.

5.8.2 Asevelvollisuuslain mukaisessa palveluksessa olevan reserviläisen toimivaltuudet (88 §)

Pääesikunta toteaa, että pykälässä säädetty rajoite reserviläisten käytössä voi olla puolustushaarojen tiedustelun kannalta ongelmallinen, sillä niissä ei ole sotilastiedusteluviranomaista, jolloin ei ole mahdollista itsenäisesti käyttää sotilastiedusteluun kuuluvissa tehtävissä sen paremmin reserviläisiä kuin varusmiehiä.

5.8.3 Reserviläisen osallistuminen kansainväliseen toimintaan (89 §)

Suojelupoliisi toteaa, että 1 momentti näyttäisi säätävän päätöstoimivallasta tyhjentävästi, mikä ei liene ollut tarkoituksena. Momentin sanamuodon mukaan momentissa tarkoitettujen päätösten tiedustelumenetelmien käytöstä voisi tehdä ainoastaan Puolustusvoimien palveluksesta eronnut ja sittemmin uudelleen palvelussuhteeseen otettu henkilö, ei sen sijaan Puolustusvoimien kantahenkilökuntaan kuuluva virkamies. Säännös näyttäisi myös olevan ristiriidassa pykälän ehdotetun 3 momentin kanssa. Kyseisen 3 momentin mukaan pääesikunnan tiedustelupäällikkö tekisi päätöksen pykälän tarkoittamassa kansainvälisessä toiminnassa käytettävistä tiedustelumenetelmistä.

Pääesikunta toteaa, että säännöksen perusteella päätöstä ei voida tehdä operaatiota johtavassa esikunnassa, vaan päätöksen tekee aina pääesikunnan tiedustelupäällikkö. Pääesikunta huomauttaa, että tämä tulee jatkossa ottaa huomioon suorituskykyjä määritettäessä ja edellyttää kiinteää yhteistoimintaa operaatioita valmisteltaessa operaatiota johtavan esikunnan ja pääesikunnan välillä.

5.9 Ilmaisukielto, teleyrityksiä ja tiedonsiirtäjää koskevat velvollisuudet ja oikeudet sekä tietojen saanti eräiltä tahoilta (9 luku)

5.9.1 Ilmaisukielto (92 §)

Oikeusministeriö toteaa, että ilmaisukielto siviilitiedustelussa edellyttäisi tärkeää kansalliseen turvallisuuteen liittyvää syytä. Poliisilain 5 luvussa ilmaisukielto on puolestaan kytketty rikoksen estämiseen tai paljastamiseen ja ilmaisukiellon määrääminen on säädetty pidättämiseen oikeutetun poliisimiehen oikeudeksi. Siviilitiedustelua

koskeva pykälä rakentuisi sille, että sivulliselle voidaan antaa tiedustelumenetelmää koskeva ilmaisukielto. Sotilastiedustelulain lähtökohtana puolestaan on, että sivullinen tai asevelvollisuuslain mukaisessa palveluksessa oleva ei saa ilmaista tiedustelutehtävää koskevaa tietoa tai seikkaa. Jatkovalmistelussa on vielä aihetta pohtia sitä, kumpi sääntelymalli on perustellumpi. Sotilastiedustelua koskevan mallin ongelma on se, että ilmaisukiellon sitoma ei välttämättä tiedä kiellosta ilman, että siitä hänelle ilmoitetaan. Lisäksi voidaan kysyä, onko automaattiselle ilmaisukiellolle rakentuva järjestelmä perusteltu, vai pitäisikö kiello kuitenkin sitoa tapauskohtaiseen harkintaan ja tärkeään syyhyn.

Tietosuojavaltuutetun toimiston mukaan ilmaisukiellon yhteyteen tulisi asettaa velvoite tiedustelutehtävän toimeksiantajalle informoida avustavaa henkilöä ilmaisukiellon olemassa olost ja sen rikkomisen seuraamuksista. Tämä korostuu etenkin tilanteissa, joissa avustava henkilö on siviili, jolla ei syvällisempää tuntemusta sotilastiedusteluun liittyvästä lainsäädännöstä. Olisi syytä myös tarkistaa sisältävätkö 92 § ja 131 § päällekkäisyyttä. Olisi myös suotavaa, että tiedustelutehtävää avustavan henkilön osalta häntä koskevat velvoitteet löytyisivät helposti yhdestä kohtaa.

Effi ry:n mukaan lainkohtaan tulisi lisätä 3 momentti, jonka mukaan jokainen saa ilmaisukiellon estämättä ilmaista tiedusteluvaltuutetulle tai muulle toimivaltaiselle viranomaiselle epäilyksensä siitä, että tiedustelulainsäädäntöä on rikottu, taikka muusta tiedusteluviranomaisen väärinkäytöksestä (whistleblower-suoja). On perusteltua merkitä samaan pykälään sekä ilmaisukiellon kohteen velvollisuudet että oikeudet.

5.9.2 Tiedonsiirtäjän avustamisvelvollisuus (94 §)

Suomen Sosialidemokraattinen Puolu toteaa, että ICT-alan toimijoille esitetään melko laajaa ”avustamisen” roolia. Edellytämme, että valvontalinjausten ja selkeästi rajattujen tietopyyntöjen on tultava yksiselitteisesti viranomaisilta. Tiedonsiirtäjinä toimivien operaattorien tulee saada olla puhtaasti teknisessä roolissa. Operaattorien on voitava säilyttää luotettavuutensa asiakkaisiinsa nähden.

Liikenne- ja viestintäministeriö toteaa, että ehdotettu yleinen tiedonantovelvollisuus olisi verrattain laaja. Liikenne- ja viestintäministeriö pitää suotavana, että veloitteen vaikutuksia teleyritysten toimintaan arvioitaisiin ehdotuksen jatkovalmistelussa erityisen tarkasti.

Tietoliikenteen ja tietotekniikan keskusliitto, FiCom ry toteaa, että tietojenantovelvollisuuksia on syytä täsmentää viranomaisten ja teleyritysten toimivan yhteistyön takaamiseksi (93 § ja 94 §).

Ensi sijassa tiedustelun kohdentamistiedon tulisi tulla tiedusteluviranomaisilta itseltään, ottaen huomioon ehdotetut tiedonhankintaoikeudet. Tiedonantovelvoitteeseen tulisi myös kytkeä tuomioistuinprosessi, jotta pyyntöjen sisältö tulisi riippumattoman tahon arvioitavaksi ja prosessi olisi läpinäkyvä. Viestinnän välittäjien tulee ottaa toiminnassaan huomioon viestinnän luottamuksellisuuden loukkaamisesta seuraava rangaistusuhka. Tästä syystä tarkoituksenmukaisin tapa toteuttaa tietojenantovelvollisuus on kytkeä siihen tuomioistuinprosessi.

Jos tuomioistuimen lupaa pidettäisiin ylimitoitettuna, on säännöksiä joka tapauksessa syytä täsmentää siten, että tietojen antamisvelvoite koskee ainoastaan liikenteen teknistä reitittymistä eivätkä yksittäistä asiakasta tai asiakasorganisaatiota. Vaihtoehtoinen tapa ensisijaiselle tuomioistuinmenettelylle olisi se, että tiedonsiirtäjät velvoitettaisiin luovuttamaan Viestintävirastolle puolivuositain tiedot liikenteen reitittymisestä ja säädettäisiin sotilastiedusteluviranomaisten oikeudesta saada tiedot Viestintävirastolta.

Ehdotetuissa säännöksissä on tärkeää nimenomaisesti todeta, että tiedonsiirtäjän verkkoihin toteutetusta kytkennästä tiedusteluviranomaisille siirtyvien tietojen osalta vastuu tiedoista on yksinomaan tiedusteluviranomaisella. Lisäksi ehdotukseen tulee ottaa yleinen vastuusäännös, jossa todetaan, että tiedustelumenetelmien käytöstä tai kytkennästä tiedonsiirtäjälle tai teleyritykselle mahdollisesti aiheutuvasta vahingosta vastaa täysimääräisesti valtio. Vastuiden oikean kohdentumisen vuoksi on välttämätöntä, että tiedusteluviranomaisilla ei ole mahdollisuutta kohdistaa salaisia tiedustelumenetelmiä yleisiin viestintäverkkoihin tai tietoyhteiskunnan palveluihin.

Mahdollisten häiriöiden tai katkosten seuraukset ja niistä teleyrityksille aiheutuvat vastuut ovat asiakassopimusten sekä kuluttajasuhteisiin sovellettavan tietoyhteiskuntakaaren 15 luvussa tarkoitettujen hyvityksen ja vahingonkorvausvelvollisuuden vuoksi erittäin merkittävät. Lisäksi ehdotusta tulisi täydentää erityisellä säännöksellä siitä, että teleyrityksellä ja tiedonsiirtäjällä on aina oikeus huolehtia verkkojen ja palvelujen tietoturvasta ja ryhtyä välittömästi toimiin häiriön korjaamiseksi tietoyhteiskuntakaaren 272 ja 273 § tarkoitetulla tavalla tiedustelutoimenpiteistä huolimatta.

5.9.3 Korvaus teleyritykselle ja tiedonsiirtäjälle (95 § ja 96 §)

Valtioneuvoston kanslia toteaa, että yksityiskohtaisissa perusteluissa mainitaan tiedonsiirtäjän osalta korvattavina kustannuksina pääasiassa työvoimakustannukset. Teleyrityksiä koskevassa säännöksessä viitataan tietoyhteiskuntakaaren 299 §:än. Sääntelyä ei tältä osin voida pitää symmetrisenä, koska tietoyhteiskuntakaareissa teleyritysten oikeus saada korvausta on rajattu viranomaistarpeita palvelevien järjes-

telmien investointikustannuksiin. Korvausta ei ole mahdollista saada siitä työstä, joka aiheutuu viranomaisten avustamisesta tarvittavien järjestelmien käytöstä ja tietojen luovuttamisesta viranomaisille.

Valtiovarainministeriö toteaa, että korvaussäännösten budjetti- ja muita taloudellisia vaikutuksia ei ole ehdotuksessa avattu. Ne tulee selvittää ennen esityksen antamista. Tulisi harkita lakiin sisällytettäväksi säännöstä, että Puolustusvoimien tiedustelulaitos voi käyttää tiedonsiirtäjiä ja teleyrityksiä toiminnassaan vain siinä määrin kuin valtion talousarviossa myönnettyt resurssit sen mahdollistavat (esimerkiksi momentin päätösosan enintään -erän puitteissa). Lakiesityksessä tulisi täsmentää rahasuorituksen luonne (ostopalvelu, korvaus tms.), mahdollisuuksien mukaan yhdessä oikeusministeriön kanssa.

Korvaussäännöksistä ja perusteluista tulisi täsmällisesti ilmetä mm., mitä toimia korvaus koskee ja mitä välittömiin kustannuksiin luetaan missäkin tapauksessa sekä mistä näistä valtio on korvausvelvollinen. Tulisi myös tarvittaessa harkita alemman asteisten säännösten antamista täsmentämään korvaussäännöksiä.

Monivuotisiin sitoumuksiin tai sopimuksiin tiedonsiirtäjien ja muiden kanssa valtion tulisi voida ryhtyä vain poikkeustapauksissa ja vain yleisten säännösten ja menettelyjen puitteissa. On harkittava, tulisiko tällaiset sopimukset käsitellä myös valtioneuvostotasolla, tarvittaessa valtioneuvoston talouspoliittisessa ministerivaliokunnassa tai raha-asiainvaliokunnassa.

Tietoliikenteen ja tietotekniikan keskusliitto, FiCom ry toteaa, että tiedustelumenetelmien tai -toimenpiteiden kokonaismäärä ei ole teleyritysten eikä tiedonsiirtäjien ennakoitavissa eikä kontrolloitavissa. Esityksen perusteella ei liioin pysty ennakoimaan, minkälaisiksi tiedustelutoimenpiteistä johtuvat kustannukset tulisivat teleyrityksille tai tiedonsiirtäjille muodostumaan. Joka tapauksessa on selvää, että teleyrityksiin ja tiedonsiirtäjiin tulisi ehdotuksen perusteella olemaan yhteydessä sellaisia uusia tahoja, joille nykyiset viranomaisyhteistyön käytännöt eivät ole niiden päivittäisessä toiminnassa tuttuja. Käytäntöihin liittyvät asiat on tarve käydä perusteellisesti läpi ja ohjeistaa, jotta käsittely on mahdollisimman sujuvaa ja tehokasta.

Pykälää on syytä täsmentää siten, että on selvää että teleyrityksillä ja tiedonsiirtäjillä on oikeus täyteen korvaukseen 72 § tarkoitetun kytkennän avustamisesta aiheutuvista kustannuksista.

Ehdotettu malli, jossa korvauksen suuruuden päättäisi tiedusteluviranomainen, ei ole toimiva, koska käytännössä tiedusteluviranomaiselle annettu oikeus määrittää korvauksen suuruus johtaa tilanteeseen, jossa joitakin teleyritykselle tai tiedonsiirtäjälle

aiheutuneita kustannuksia korvattaisiin sotilastiedusteluviranomaisten vapaan harkinnan mukaan. Jos korvauksen määrittäjäksi tarvitaan jokin viranomaistaho, tulee sen olla riippumaton, jolloin luonteva valinta olisi Viestintävirasto, samalla tavoin kun tietoyhteiskuntakaaren 299 §:ssä on tehty. Ehdotettu sääntely lisäisi myös tarpeettomasti muutoksenhakuviranomaisten työtaakkaa.

Suomen Internet-yhdistys SIY ry toteaa, että teleyrityksen ja tiedonsiirtäjän avustamisvelvollisuus ja toimista aiheutuvien korvausten (93–96 §) tulisi kattaa myös sellaisia välillisiä kustannuksia joilla tiedonsiirtoverkon vaatimustenmukaisuus voidaan ylläpitää myös tapauksissa joissa tämän lain mukaisia järjestelmiä kytketään samaan infrastruktuuriin itse telejärjestelmien kanssa. Tästä esimerkkinä varavoimalaitteet joiden suorituskykyyn viranomaisten laitteet voivat tukeutua ja joiden kuormitusta ei ole otettu huomioon laittilan varsinaisen käyttötarkoituksen mukaista toimintaa suunniteltaessa.

5.9.4 Muutoksenhaku korvauspäätökseen (97 §)

Oikeusministeriö huomauttaa, että yksityiskohtaisista perusteluista puuttuu viittaus 1 momenttiin ja hallintolakia koskevan sääntelyn avaaminen.

Itä-Suomen hallinto-oikeus toteaa, että ottaen huomioon hallintolainkäyttölain 12 §:n 2 momentin säännös toimivaltaisesta hallinto-oikeudesta, ohjautuisivat muutoksenhaut korvauspäätöksistä hallinto-oikeuden näkemyksen mukaan mitä ilmeisimmin pelkästään Helsingin hallinto-oikeuteen.

Ahvenanmaan hallintotuomioistuin toteaa, että hallinto-oikeuden velvollisuutta kuulla Viestintävirastoa ei ole perusteltu esityksessä. Kun otetaan huomioon muutoksenhaun sääntelyn taustalla oleva tarkoitus tehdä oikaisuvaatimusmenettelystä niin tehokasta kuin mahdollista, ja siis ehkäistä tarpeettomia riitoja tuomioistuimessa, voidaan kysyä, olisiko tarkoituksenmukaisempaa hankkia Viestintäviraston kanta jo oikaisuvaatimuksen yhteydessä. Käräjäoikeus huomauttaa myös, että siviilitiedustelua koskeva ehdotus ei sisällä vaatimusta kuulla Viestintävirastoa.

Suojelupoliisi kiinnittää huomiota siihen, että siviilitiedustelulainsäädäntöä koskevan ehdotuksen mukaan Viestintävirastolle olisi annettava tilaisuus tulla kuulluksi teleyritykselle maksettavaa korvausta koskevassa muutoksenhaussa (poliisilain 5 a luvun 51 §), mutta ei tiedonsiirtäjälle maksettavaa korvausta koskevassa muutoksenhaussa (tietoliikennetiedustelusta siviilitiedustelussa annettavan lain 23 §). Siviili- ja sotilastiedustelulainsäädännöissä omaksuttavat ratkaisut on syytä sovittaa yhteen jatkovalmistelussa.

Tietoliikenteen ja tietotekniikan keskusliitto, FiCom ry toteaa, että ehdotettu valitustie hallinto-oikeuteen ei takaa teleyritysten eikä tiedonsiirtäjän asemaa, koska hallinto-oikeuksien tuntuma siviilioikeudelliseen vahingonkorvausoikeuden käytäntöön on väistämättä ohut.

5.9.5 Teleyrityksen säilyttämien tietojen käyttäminen (99 §)

Oikeusministeriö toteaa, että sotilastiedustelulain 99 §:n yksityiskohtaisissa perusteluissa on vain toistettu säännöksen sanamuoto. Perusteluissa ei tehdä arviota Data retention -direktiivin (2006/24/EY) kumoamiseen johtaneen ja sen jälkeen annetun relevantin EU-tuomioistuimen oikeuskäytännön (Digital Rights Ireland, C-293/12, C-594/12, ja Tele2 Sverige, C-203/15, C-698/15) merkityksestä tällaisen kansallisen säännöksen kannalta. EU-tuomioistuimen tähänastisessa oikeuskäytännössä tietojen käyttö on rajattu vakavan rikollisuuden estämiseen ja tutkimiseen. Lakiehdotuksen perusteluissa tulisi avata sitä, että nyt näiden tarkoitusten rinnalle esitetään Suomessa sotilaallisen toiminnan ja kansallisen turvallisuuden perustetta.

Pelkkä viittaus tietoyhteiskuntakaaren 157 §:n 1 momenttiin näyttää jättävän avoimeksi esimerkiksi sen, kuka tietojen käyttämisestä päättää tällaisessa tilanteessa. Viittauksen perusteella tiettyjä tietoja saadaan käyttää tiettyyn tarkoitukseen. Viittauksesta ei suoraan seuraa, että päätöksentekijä olisi tuomioistuin, kuten tässä tapauksessa tulee olla. Sääntelyä tulisi tältä osin selventää. Voidaan esimerkiksi kysyä, pitäisikö säännös sitoa lakiehdotuksen 36 §:ään, jossa päätöksenteon sidonnaisuus tuomioistuimeen tulee esille. Oikea paikka sääntelylle saattaisi toisaalta olla pikemminkin kyseisessä tietoyhteiskuntakaaren säännöksessä.

Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry toteaa, että ehdotetun 99 §:n sanamuotoa on tarkistettava siten, että on selvää, että myös näiden tietojen käyttöön sovelletaan samoja edellytyksiä, muun muassa tuomioistuinvalvontaa, kuin muihinkin teletunnistietoihin.

5.9.6 Tietojen saanti yksityiseltä yhteisöltä tai henkilöltä (100 §)

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue toteaa, että on selvitettävä tarkasti, mitä 100 § merkitsee niin perusoikeuksien näkökulmasta kuin yksityisten yhteisöjen ja yritysten toiminnalle, jos niille säädetään velvollisuus luovuttaa tietoja esimerkiksi asiakas- tai jäsenrekistereistä, asiakirjoista jne. Kun tässä pykälässä samalla viitataan 4 §:ään, syntyy huolestuttavan laaja toimivaltuus saada tietoja yksittäisen ihmisen toiminnasta minkään salassapitosäännöksen sitä estämättä.

Korkein hallinto-oikeus toteaa, että perustelut on kirjoitettu ikään kuin ensisijaisena tarkoituksena olisi antaa yksityiselle taholle oikeus tiedon luovuttamiseen.

Elinkeinoelämän keskusliitto EK, F-Secure Oyj ja Ohjelmistoyrittäjät toteavat, että hyvällä yritysalaisuuden suojalla on huomattava merkitys yritysten toimintaedellytyksille. Tiedusteluviranomaisen tiedonsaantia yksityiseltä yhteisöltä koskevissa tapauksissa tiedonsaantioikeuksia on siksi ollut perusteltua rajata esitutkintaviranomaisten käyttämiin valtuuksiin nähden.

Ehdotuksen 100 § kattaa siviilitiedustelulaista poiketen tiedonsaantioikeuden myös yksittäistä henkilöä koskien. Tältä osin säännös muodostuu ongelmalliseksi työnantajan asettamien lojaliteetti-, luottamuksellisuus- ja salassapitovelvoitteiden kannalta ja herättää yrityssalaisuuden suojaa koskevia kysymyksiä. Tiedonsaantioikeus on rajattava selkeästi vain yksityisiä yhteisöjä koskevaksi.

5.10 Sotilastiedustelun tietojärjestelmä ja muut henkilörekisterit (10 luku)

5.10.1 Sotilastiedustelun tietojärjestelmä (101 §)

Tietosuojavaltuutetun toimisto pitää tarpeellisena kysyä, onko tarpeen tuoda ilmi tiedustelujärjestelmän teknistä toteuttamistapaa, kun henkilörekisterin käsite kattaa jo itsessään niin sähköiset kuin manuaaliset osat.

5.10.2 Sotilastiedustelun tietojärjestelmän tietosisältö (102 §)

Suojelupoliisi toteaa, että 1 momentin sisältämä viittaus sotilastiedusteluviranomaiselle "tässä laissa säädettyihin tehtäviin" jää epämääräiseksi, sillä lakiehdotus ei sisällä varsinaista säännöstä sotilastiedusteluviranomaisen tehtävistä.

2 momentin perusteluiden mukaan luettelo olisi luonteeltaan "tyhjentävä". Suojelupoliisi suhtautuu varauksellisesti tähän luonnehdintaan. Momentin 1–7 kohdat ja 9 kohta sisältäisivät varsin yksityiskohtaista sääntelyä tallennettaviksi sallituista henkilötiedoista, mutta momentin 8 ja 10 kohdat näyttäisivät antavan melko avoimen valtuuden tallentaa tietojärjestelmään mitä tahansa muutakin tarpeelliseksi katsottavaa henkilötietoa ja henkilöä koskevaa tietoa.

Maahanmuuttovirasto toteaa, että lakiehdotus sivuaa Maahanmuuttoviraston toimialaa lähinnä 102 §:n ja 108 §:n osalta. Viraston käsityksen mukaan kyseiset sotilas-

tiedustelun tietojärjestelmään talletettavia tietoja sekä tietojenluovutusta koskevat säännökset olisivat niiden tavoitteisiin nähden perusteltuja.

Tietojenluovutuksen osalta olisi kuitenkin aiheellista sopia käytännön menettelyistä etukäteen, jotta tarvittaessa tietojen luovutus tapahtuisi sujuvasti. Jos tietotarpeen arvioidaan Maahanmuuttoviraston osalta jäävän vähäiseksi, tietojen luovuttaminen voisi olla mahdollista toteuttaa yksittäisten pyyntöjen ja niihin annettavien vastausten muodossa.

Mikäli tietotarve olisi säännöllisempi, olisi syytä arvioida teknisen käyttöyhteyden tarvetta. Tällöin harkittavaksi voisi tulla käyttöoikeuksien myöntäminen ulkomaalaisasioiden asiankäsitteilyjärjestelmän (UMA-järjestelmä) suorakäyttöä varten tai tietojenvaihtoliittymän rakentaminen UMA-järjestelmän ja sotilastiedustelun tietojärjestelmän välille. Varsinkin jälkimmäisen vaihtoehdon kohdalla olisi kiinnitettävä huomiota myös merkittäviin taloudellisiin vaikutuksiin, joita liittymän rakentamisella väistämättä olisi.

5.10.3 Sotilastiedustelun tietojärjestelmän käyttöoikeus (103 §)

Rajavartiolaitos toteaa, että rajavartiolaitoksessa on huomattava määrä virkamiehiä, joilla on tietojärjestelmän käyttöoikeus. Tämä tulee huomioida lain 103 §:ssä, jonka nykyinen muotoilu ei kata rajavartiolaitoksen kyseisiin tehtäviin määrättyjä virkamiehiä.

Tietosuojavaltuutetun toimisto toteaa, että tiedustelumenetelmien käyttöön liittyvässä koulutuksessa on korostettava tietosuojaosamista, joka osaltaan turvaa sitä, että tiedustelumenetelmien yhteydessä tapahtuva henkilötietojen käsittely tapahtuu tämän lain ja muun henkilötietojen käsittelyyn soveltuvan lain mukaisesti.

5.10.4 Tilapäiset henkilörekisterit (104 §)

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue toteaa, että yksi ongelma on, kuinka kauan ja kuinka laajasti saatuja tietoja tallennetaan tai puskuroidaan. Lain tasolla pitää varmistaa, että viranomaiselle ei synny oikeutta luoda ihmisten profiilien perusteella tietopankkeja tai kortistoja, joihin voitaisiin tehdä indeksihakuja. 104 § sallisi koko valtakunnan kattavien rekisterien perustamisen ja henkilöiden ”luotettavuuden” kirjaamisen.

Tarkemmin on myös linjattava, kuinka kauan tiedustelu voi kestää suhteessa realistiseen tekniseen toteutukseen. Miten esimerkiksi voisi olla mahdollista seurata ihmistä 6 kuukauden ajan ilman, että tietoa joudutaan varastoimaan pitkäksi aikaa? Oletettavasti kaiken tiedon läpikäyminen ja sen analysoiminen, mikä on oleellista ja mikä

epäoleellista, ei tapahdu käden käänteessä. Varastointiin voi liittyä perustuslaillisia ongelmia ja siksi näiden linjausten tulee olla erityisen selkeitä. Lisäksi on tarkennettava, kuinka suurta joukkoa yksi tiedustelupyyntö voi koskea ja onko rajoitusta sille, montaako kohdetta voidaan samanaikaisesti tiedustella (tähän liittyy jälleen tiedon varastointi).

Tietosuojavaltuutetun toimisto toteaa, että ottaen huomioon tilapäisten henkilörekisterien tiedonhallintaan liittyvät erityiset riskit, myös paikallisten rekisterien perustamisen edellytykseksi tulisi säätää ilmoitusvelvollisuus valvontaviranomaiselle. Tällöin henkilötietojen käsittelyn edellytyksiä voitaisiin objektiivisesti arvioida jo ennakkolisesti.

Ilmoitusvelvollisuus osaltaan turvaisi myös sitä, että tilapäisten henkilörekisterien

osalta olisi olemassa selkeä kokonaiskuva. Myös sisäisen laillisuusvalvonnan osalta olisi tärkeää, että tilapäisten henkilörekisterien osalta olisi kokonaiskuva myös pääesikunnalla. Näiltä osin voidaan harkita esimerkiksi sitä, että paikallisten tilapäisten henkilörekisterien osalta rekisterinpitäjyys olisi jaettu aina toiminnasta vastaavan hallintoyksikön ja pääesikunnan kesken. Tilapäisten rekisterien osalta tulee myös korostaa elinkaarimallin mukaista tietojen hallintaa.

Osin epäselvää on, mitä "olennaisella muuttamisella" tarkoitetaan. Todettakoon, että muutoksen ei kuitenkaan tulisi olla luonteeltaan sellainen, joka on olennaisesti ristiriidassa keskeisten tietosuojaperiaatteiden kanssa. Ilmoitukset tilapäisistä henkilörekistereistä tulisi toimittaa 121 §:ssä tarkoitetulle tiedustelun valvontaviranomaiselle, ei tietosuojavaltuutetulle.

5.10.5 Arkaluonteisten tietojen käsittely (105 §)

Effi ry toteaa, että esityksessä annetaan varsin laajat valtuudet kerätä äärimmäisen arkaluonteisia tietoja mistä tahansa rekistereistä ilman mitään lupamenettelyä tai tarvetta muutoinkaan perustella tiedonkeruuta (ks. myös 109 ja 111 §:t). Tällöin tulisi ainakin säätää rekisteröidyn oikeudesta saada jälkikäteen tietää mitä häntä koskevia tietoja mistäkin rekistereistä on päätynyt tiedusteluviranomaisille.

Esityksessä ei perustella miksi seksuaalista suuntautumista tai käyttäytymistä koskevia tietoja pitäisi saada rekisteröidä. Mikä voi olla eettisesti hyväksyttävä syy tällaisten tietojen keräämiselle tiedustelutoiminnassa?

5.10.6 Henkilön fyysisiin ominaisuuksiin perustuvien tunnistetietojen tietoturva (106 §)

Tietosuojavaltuutetun toimisto toteaa, että pykälän tarpeellisuutta ja sisältöä on tarpeen arvioida jatkovalmistelussa, kun selviää, mitä lakia noudetaan muilta osin henkilötietojen käsittelyn osalta. On arvioitava, mitä lisäsuojaa nyt kysymyksessä oleva säännös tuo suhteessa yleisesti noudatettavaan tietoturvasäännöksiin. Nyky muodossaan säännöstä ei ole kirjoitettu siten, että olisi selkeästi havaittavissa, kuinka se nostaa fyysisiin ominaisuuksiin perustuvien tunnistetietojen tietoturvaa suhteessa henkilötietojen käsittelyyn sovellettaviin yleisiin tietoturva vaatimuksiin nähden.

5.10.7 Yksittäiseen tehtävään liittymättömien henkilötietojen käsittely ja käyttäminen (107 §)

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue toteaa, että tietojen tallentaminen määräämättömäksi ajaksi on yksityiselämän suojan kannalta ongelmallista.

Eduskunnan oikeusasiamies toteaa, että ehdotettu tietojen säilyttäminen todennäköisesti tulevaan muuhun tiedustelutehtävään on varsin avoin. Millä perustein todennäköisyyttä arvioidaan ja kuka arvion tekee?

Tietosuojavaltuutetun toimisto toteaa 84 §:än antamiensa kommenttien koskevan myös 107 §:ä. Tämän lisäksi tietosuojavaltuutettu toteaa, että pykälässä viitatu 101 § ja 104 § eivät sellaisenaan sisällä mitään erityistä arviointikynnystä, joka tällaisen ”todennäköisesti tulevaisuudessa tarpeellisen” tiedon osalta olisi välttämätön. Säännöstä on täsmennettävä ja huomioitava, että tallentamisen ja käsittelyn edellytykset eivät voi olla ”oletettavasti tarpeellisen tiedon” osalta samalla tasolla, kuin sellaisten tietojen osalta, joiden käsittelyperuste voidaan yksiselitteisesti ja selkeästi johtaa laissa säädetystä tehtävästä.

5.10.8 Oikeus saada tietoja rekistereistä ja tietojärjestelmistä (108 §)

Eduskunnan oikeusasiamies ja Korkein hallinto-oikeus toteavat, että säännös on varsin avoin, eikä lakitekstiin ole ehdotettu minkäänlaista välttämättömyyedellytystä, josta perusteluissa tosin on maininta. Selvyyden vuoksi ja sen korostamiseksi, että myös tietojen saamisen kohdalla on huomioitava suhteellisuus- ja tarkoitussidonnaisuuden periaatteet, välttämättömyyedellytyksestä olisi säädettävä laissa.

Sisäministeriö ei puolla ehdotettua 1 momentin 4 kohtaa. Tiedonsaantioikeuden tarvetta ei perustella rekisterikohtaisesti. Sotilastiedusteluviranomaisen oikeus saada

tietoja ainakaan "henkilörekisteriensä ylläpitämistä varten" ei missään olosuhteissa voi toimia perusteena saada rajoittamattomasti tietoja muiden viranomaisten rekistereistä puhumattakaan poliisin erittäin sensitiivistä tietoa sisältävistä rekistereistä. Sotilastiedusteluviranomaisella ei myöskään ole tarvetta sellaiselle sääntelylle, joka mahdollistaisi tiedonsaannin poliisin henkilörekistereistä ylipäätään, koska tämä on pääosin jo huomioitu siviilitiedustelulainsäädännössä suojelupoliisin ja sotilastiedusteluviranomaisen yhteistyön ja tiedonvaihdon mahdollistavalla pykäläehdotuksella. Sotilaslaintiedustelusäädäntöä koskevassa mietinnössä myös nostetaan paikoin esiin sotilastiedustelun ja rikostorjunnan perustavanlaatuisia eroja, joten tämä herättää pohtimaan, miksi sotilastiedusteluviranomaisella on ylipäätään näin laaja tarve saada käyttöönsä kaikki keskeisimmän rikostorjunta- ja sisäisen turvallisuuden viranomaisena toimivan poliisin rekisterit.

Oikeusministeriö toteaa, että sotilastiedusteluviranomaiselle pykälän 1 momentissa ehdotettu tiedonsaantioikeus on muotoiltu melko väljästi ja eri kohdissa eri tavoin. Osassa tiedonsaantiin oikeuttavia kohtia ilmaistaan, mitä tietoja kohta oikeuttaa sotilastiedusteluviranomaisen saamaan, kun taas joissakin kohdin, kuten pykälän 1 momentin 4 kohdassa, tämä jää täysin avoimeksi.

Oikeusministeriö toteaa, että perustuslakivaliokunta on useissa lausunnoissaan (esim. PeVL 62/2010 vp; PeVL 19/2012 vp; PeVL 10/2014 vp; PeVL 38/2016 vp) kiinnittänyt huomiota siihen, mihin ja ketä koskeviin tietoihin tiedonsaantioikeus ulottuu ja miten se sidotaan tietojen välttämättömyyteen. Tiedonsaantioikeus ja tietojen luovuttamismahdollisuus ovat valiokunnan mukaan voineet liittyä jonkin tarkoituksen kannalta "tarpeellisiin" tietoihin, jos tiedonsaannin kohteena olevat tietosisällöt on pyritty luettelemaan laissa tyhjentävästi. Jos tietosisältöjä ei ole samalla tavoin lueteltu, sääntelyyn pitää perustuslakivaliokunnan mukaan sisällyttää vaatimus tietojen "välttämättömydestä" jonkin tarkoituksen kannalta.

Ulkoasiainministeriön mukaan "seuraavasti" sana on turha ja voidaan poistaa.

Suojelupoliisi toteaa, että sen toiminnallinen tietojärjestelmä olisi yksi niistä poliisin tietojärjestelmistä, josta sotilastiedusteluviranomainen 4 kohdan nojalla olisi "salassäätösääntöjen estämättä" oikeutettu saamaan tietoa. Tällainen sääntely ei missään olosuhteissa voi tulla kyseeseen. Edellä mainittu tietojärjestelmä, josta säädetään henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetun lain 5 §:ssä, sisältää sellaisia valtion turvallisuutta vaarantavien hankkeiden tai rikosten estämiseksi tarpeellisia tietoja, jotka eivät millään tavalla liity sotilastiedusteluviranomaisen tehtävälleen ja joihin esimerkiksi liittyy oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 10 §:ssä säädetty ehdoton todistamiskielto. Ehdotettu säännös myös vaarantaisi niin siviili- kuin sotilastiedusteluviranomaisen kansainvälisen yhteistyön, sillä se kaiketi merkitsisi, että kansainvälisissä tietojenluovutuksissa asetetut käyttötarkoituksensuojelut, kiellot ja ehdot syrjäytyisivät.

Suojelupoliisi toteaa, että se pitää sotilastiedusteluviranomaiselle ehdotettua rajoittamatonta oikeutta saada tietoja poliisin henkilörekistereistä myös muilta kuin edellä mainituilta osilta ongelmallisena. Kun mietinnössä näytetään monin paikoin nostettavan esiin sotilastiedustelun ja rikostorjunnan perustavanlaatuiset erot, olisi hyödyllistä tietää, miksi sotilastiedusteluviranomaisella on näin laaja tarve saada käyttöönsä pääasiallisena rikostorjuntaviranomaisena toimivan poliisin henkilörekisterit. Pykälän perusteluissa tätä tarvetta ei motivoida lainkaan.

Poliisihallitus toteaa, että pykälän luettelon 4 kohdan mukaan oikeus saada salassapitosäännösten estämättä tietoja koskisi tiedonsaantia poliisin henkilörekistereistä. Poliisihallitus toteaa, ettei sotilastiedustelu mietinnön perusteluiden mukaan kohdennu rikostorjuntaan. Lisäksi esitutkinnan tiedot ovat täyden salassapidon alaisia ja niiden luovuttamisesta päättää lain mukaan yksittäistapauksissa tutkinnanjohtaja.

Keskusrikospoliisi toteaa, että ehdotetun lain 108 §:n mukaan Puolustusvoimat saisi salassapitosäännösten estämättä tietoja poliisin henkilörekistereistä. Keskusrikospoliisin käsityksen mukaan oikeus ei voi olla ehdoton. Poliisin henkilörekisterien käyttöön liittyy ehdoton käyttötarkoitussidonnaisuus, jonka takia esimerkiksi kaikki poliisit eivät voi käyttää kaikkia rekistereitä edes tiedustelutehtävissä.

Tulli ei näe lähtökohtaista estettä sille, että sotilastiedusteluviranomaisella olisi oikeus saada tietoja henkilötietojen käsittelystä Tullissa annetussa laissa (639/2015) säädettyistä rekistereistä. Tullin valvonnallisiin ja rikostorjunnallisiin rekistereihin voi kuitenkin sisältyä esimerkiksi ulkomaiselta viranomaiselta peräisin olevaa tietoa, jota ei voida luovuttaa edelleen ilman kyseisen valtion suostumusta. Nämä ja muut tietojen luovutuksia rajoittavat seikat olisi huomioitava säädettävässä laissa tarvittaessa yhteistyössä Tullin kanssa.

Verohallinto toteaa, että tiedustelutoiminta on luonteeltaan sellaista, että Verohallinnolla ei ole mahdollista arvioida ovatko pyydetty tiedot tarpeellisia tai välttämättömiä. Verohallinto ehdottaa, että säädöksessä todettaisiin että oikeus koskee rekisterin ylläpidon ja tiedustelutehtävien kannalta välttämättömiä tietoja. Lisäksi olisi hyvä todeta, että välttämättömyyden arvioi sotilastiedusteluviranomainen. Tämä korostaisi tiedusteluviranomaisen vastuuta tietojen käsittelyssä. Tiedusteluviranomaisen ei pitäisi myöskään kertoa tietoja luovuttavalle viranomaiselle minkäläistä tilannetta tai rekisteriä varten tietoja pyydetään.

Suomen Internet-yhdistys, SIY ry toteaa, että oikeus saada tietoja ja sen perusteet tulisi harkita uudelleen, koska mikäli tiedustelu on pääasiallisesti kohdistettu Suomen rajojen ulkopuoliseen toimintaan, ei liene olemassa vahvoja perusteita sille miksi tiedustelua tulisi toteuttaa rekistereistä joissa on pääasiallisesti vain Suomen kansalaisia. Tietoja rekistereistä voidaan pyytää ja saada myös virka-apuna tai tuomioistuimen

päätöksellä tapauskohtaisesti. Yhdistelmä tietoliikenteen tiedustelusta ja teknisestä käyttöyhteydestä kansallisesti kriittisiin rekistereihin muodostavat väärinkäyttö- ja tietovuotoriskin joka on merkittävä ja itse toiminnalle tarpeeton.

5.10.9 Tietojen saanti viranomaiselta (109 §)

Sisäministeriö kiinnittää huomiota siihen, että tietojensaantioikeus vaikuttaisi kattavan myös arkaluonteisia henkilötietoja, jolloin tietojensaantioikeutta koskevan perustuslakivaliokunnan tulkintakäytännön näkökulmasta tulisi kaiketi puhua tehtävien hoitamiseksi välttämättömistä tiedoista.

Oikeusministeriön mukaan ehdotetun säännöksen suhde 108 §:ään jää epäselväksi. Voidaan kysyä, tarkoitetaanko siinä samoja vai muita kuin 108 §:ssä mainittuja viranomaisia ja muita tahoja. Jos kyse on samoista tietojen luovuttajista, tiedonsaannin maksuttomuus ja ulottuminen myös salassa pidettäviin tietoihin tulee jo 108 §:stä. Tällöin uutta ehdotetussa 109 §:ssä olisi vain se sotilastiedusteluviranomaisen tiedonsaantioikeuden rajoitus, että tiedon tai asiakirjan antaminen tälle viranomaiselle tai tietojen käyttö todisteena on laissa kielletty tai sitä on rajoitettu. Myös ehdotetun 109 §:n otsikko lisää epäselvyyttä sen ja 108 §:n suhteesta ja antaa jossain määrin harhaanjohtavan kuvan myös sen sisällöstä. Ehdotetun säännöksen tarvetta ja suhdetta 108 §:ään tulee selventää jatkovalmistelussa.

Verohallinto toteaa, että on syytä arvioida onko tiedonsaantioikeuteen tarpeen liittää tiedonsaantia koskevia rajoituksia kuten ehdotetun 109 §:n viittausta todistamiskieltoon.

Ehdotuksesta jää epäselväksi mikä merkitys 109 §:llä on suhteessa 108 §:ään. Verotustietojen osalta ehdotetun 109 § on tulkinnallinen siltä osin kuin siinä viitataan todistamiskieltoa koskevaan sääntelyyn. Verotustietojen salassapidosta johtuen Verohallinnon virkailija ei voi käytännössä todistaa verotustiedoista. Tästä on säädetty nimenomainen poikkeus verotustietojen julkisuudesta ja salassapidosta annetun lain 19 a §:ssä jonka mukaisesti todistaminen on mahdollista vero- ja muissa rikosasioissa. Verohallinnon kannalta selkeintä olisi, että tiedusteluviranomaisen tiedonsaantioikeus ei olisi tulkinnallinen tältä osin.

5.10.10 Tietojen luovuttaminen sotilasviranomaiselle (111 §)

Rajavartiolaitos toteaa, että pykälän tulisi mahdollistaa tietojen luovuttaminen myös rajavartioviranomaiselle perusteluissa esitetyin tavoin rajavartiolaitokselle säädettyjen aluevalvonta- ja virka-aputehtävien suorittamiseksi.

Tietosuojavaltuutetun toimiston mukaan tietovirtojen selkeyttämiseksi olisi hyvä pyrkiä määrittämään yksilöidymmin, mikäli mahdollista, kehen tahoon rekisterinpitäjä termillä viitataan käytännössä (111, 112 ja 113 §). Olisi myös hyvä, jos selkeästi olisi erotettavissa ne säännökset, jotka koskevat sotilasviranomaisen tiedonsaantioikeutta ja toisaalta ne säännökset, jotka oikeuttavat sotilasviranomaisen luovuttamaan tietoja. Nyt säännöksiä perusteella ei helposti hahmota helposti tietovirtoja, eikä sitä kehen rekisterinpitäjä-termillä kulloinkin viitataan.

5.10.11 Tietojen luovuttaminen vaaran tai vahingon estämiseksi (113 §)

Sisäministeriön näkemyksen mukaan rekisterinpitäjän ao. tietojenluovutus-oikeus voisi koskea ylipäättään tietoja (ei pelkästään henkilötietoja), jotka voivat olla tärkeitä hengelle, terveydelle tai vapaudelle aiheutuvan merkittävän vaaran taikka huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon estämiseksi. Tämä vastaisi myös paremmin esimerkiksi pelastuslain (379/2011) 42 §:n 2 momentissa säädettyä viranomaisten velvollisuutta ilmoittaa salassapitosäännösten estämättä alueen pelastusviranomaiselle havaitsemastaan ilmeisestä palonvaarasta tai muusta onnettomuusriskistä rakennuksessa, asunnossa tai muussa kohteessa.

Keskusrikospoliisin tulkinnan mukaan, koska kyse on uhista, konkreettinen rikosoikeudellinen tunnusmerkistö ei ole edellytyksenä. Ehdotetun mukaan tietoa ei voida luovuttaa poliisille edes toiminnan suuntaamiseksi, mutta tietoja voidaan sitä vastoin luovuttaa yksityiselle sektorille taloudellisten uhkien torjumiseksi. Keskusrikospoliisi korostaa, että asian jatkovalmistelussa on estettävä mainitun kaltainen uhka tiedon siiloutumisesta. Siiloutuminen lienee ainakin yhtenä keskeisenä syynä terrori-iskujen ja muiden vakavien tekojen estämisessä epäonnistumiseen.

5.10.12 Tietojen luovuttamisesta päättäminen (114 §)

Tietosuojavaltuutetun toimisto toteaa, että säännös jättää osin tulkinnanvaraisuutta sen suhteen, onko säännöksellä tarkoitus säätää vain siitä, että pääesikunta tekee päätöksen silloin, kuin edellä mainittuja tietojen luovuttamistapoja halutaan käyttää vai voisiko säännöstä tulkita siten, että se laajentaisi oikeutta luovuttaa tietoja myös muihin tarkoituksiin, kuin tässä laissa aiemmin mainittuihin tarkoituksiin.

5.10.13 Tietojen poistaminen sotilastiedustelun tietojärjestelmästä (115 §)

Eduskunnan oikeusasiamiehen mukaan epäselväksi jää, kuka asiaa arvioi ja kuka tekee päätöksen.

Suojelupoliisi toteaa, että tietojen säilytysaika olisi poikkeuksellisen pitkä, sillä esimerkiksi suojelupoliisin toiminnallisesta tietojärjestelmästä henkilöä koskevat tiedot on poistettava 25 vuoden kuluttua siitä, kun viimeinen tieto merkittiin järjestelmään. Suojelupoliisi toteaa, että sen on vaikea nähdä, miksi sotilaallisia uhkia koskevan analyysin tai ennakkovarointuskyvyn tuottaminen edellyttäisi henkilötietojen säilyttämistä 50 vuoden ajan. Pääsääntöisesti henkilötiedot eivät liene alun alkaenkaan keskiössä sotilasstrategisen tilannekuva-analyysin luomisen tai sotilaallisen ennakkovarointuskyvyn ylläpitämisen kannalta.

Tietosuojavaltuutetun toimisto toteaa, että osin epäselväksi jää, noudatetaanko tietojen poistamisen osalta määräaika vai voidaanko tietoja poistaa tarpeellisuusarvioinnin perusteella. Säilyttämisaikasta tulisi säätää yksityiskohtaisemmin. Olisi selkeästi eroteltava sellainen henkilötietoja sisältävä tietomassa, joka voidaan poistaa tarpeellisuusarvioin perusteella ja toisaalta sellainen henkilötietojen käsittely, jossa tiedustelumenetelmät ovat tuottaneet sellaista tietoa, että sitä on tarpeellista säilyttää pidempi aika.

Suomen Asianajajaliitto toteaa, että tietojen säilytysaika voisi silloin olla merkittävästi pidempi sotilastiedustelun tietojärjestelmässä kuin lähderekisterissä. Esimerkiksi verotuksen tietojärjestelmän tai ulosottorekisterin henkilötietojen säilytysajat ovat rajattuja. Näin ollen, mikäli tämä on rekisterin käyttötarkoituksen kannalta perusteltua, voivat esimerkiksi verohallinnon ja ulosoton tiedot säilyä sotilastiedustelun tietojärjestelmässä merkittävästi pidempään kuin lähderekistereissä.

Suomen Internet-yhdistys SIY ry toteaa, että käytännössä aika vastaa koko ihmisen aktiivista aikuisikää. Määräaika voi olla yksilön näkökulmasta kohtuuton vaikkakin sen tarkoituksenmukaisuudesta on säädetty 5 vuoden tarkastelu-aika. Miten pykälä suhtautuu EU:n GDPR-sääntelyyn ja oikeuteen unohtaa jää epäselväksi.

5.10.14 Tietojen poistaminen tilapäisestä henkilörekisteristä (116 §)

Tietosuojavaltuutetun toimisto toteaa, että tähän säännökseen liittyvää problematiikka on avattu jo 104 §:n kohdalla esitetyn kommentoinnin yhteydessä. Jotta elinkaarimallin toteutumisesta voitaisiin varmistua ja siitä, että pääesikunnalla on ajantasainen kuva käytössä olevista tilapäisistä henkilörekistereistä, tarpeellisuusarvioinnin tekeminen tulisi vastuuttaa pääesikunnalle. Osin epäselvää on, miksi arkistoinnista on tässä säädetty erikseen, koska arkistolaki soveltuisi muutoinkin sotilastiedustelulain sisältämään henkilötietojen käsittelyyn.

5.10.15 Henkilötunnuksen käsittely (117 §)

Tietosuojavaltuutetun toimiston mukaan säännöksen tarpeellisuutta on arvioitava, kun selviää, mikä yleislaki täydentää sotilastiedustelulaissa säädettyä henkilötietojen käsittelyä.

5.11 Sotilastiedustelun valvonta puolustushallinnossa (11 luku)

5.11.1 Sotilastiedustelun oikeudellinen ja parlamentaarinen valvonta (121 §)

Oikeusministeriö toteaa, että lakiehdotuksen 11 luvun otsikoksi ehdotetaan ilmausta ”Sotilastiedustelun valvonta puolustushallinnossa”. Sotilastiedustelun oikeudellisesta ja parlamentaarisesta valvonnasta ehdotettu 121 § ei sovi sisällöltään luvun 11 osaksi, eikä sitä ole muutoinkaan tarpeellista ottaa osaksi tätä lakiehdotusta.

Tietosuojavaltuutetun toimisto toteaa, että pykälässä ehdotetaan, että pääesikunnan tulisi toimittaa vuosittain tietotilinpäätös sotilastiedustelun yhteydessä suorittamasta henkilötietojen käsittelystä tiedustelun valvontaviranomaiselle. Muun ohella tietotilinpäätöksessä tulisi erityisesti selvittää 104 §:ssä säädettyjen tilapäisten henkilörekisterien osalta tapahtuvaa henkilötietojen käsittelyä sekä 107 §:ssä säädetyn yksittäiseen tehtävään liittymättömien henkilötietojen käsittelyä ja käyttämistä.

Ihmisoikeusliitto toteaa, että lakiehdotuksessa tiedustelutoiminta tuotaisiin Suomesakin eurooppalaisen käytännön mukaisesti parlamentaarisen valvonnan alaiseksi. Tämä on hyvä kehityssuunta, mutta valvonnan riippumattomuuden ja tehokkuuden arvioiminen vaatii tarkempaa tietoa parlamentaarisen valvonnan järjestämisestä. Lakiesityksen kokonaisarviointia ei voida suorittaa ilman selkeää tietoa valvontaviranomaisten vastuista ja toimivaltuuksista.

5.11.2 Puolustusministeriön suorittama valvonta (123 §)

Eduskunnan oikeusasiamies toteaa, että ehdotettua säännöstä on tulkintaerimielisyyksien välttämiseksi syytä täsmentää niin, että jo lakitekstistä käy ilmi tarkastusoikeus kaikkeen tiedustelutoiminnassa syntyneeseen aineistoon.

Suojelupoliisi toteaa, että pykälän 1 momentti näyttäisi, ilmeisesti tarkoitustaan vastaamattomasti, tosiasiallisesti kaventavan puolustusministeriön laillisuusvalvontatoimival-

taa, koska tarkastusoikeus rajattaisiin koskemaan ainoastaan tiedustelumenetelmien käytöstä laadittuja pöytäkirjoja. Tarkastusoikeus ei siten koskisi esimerkiksi tiedustelumenetelmien käyttöä koskevia päätöksiä tai tiedustelumenetelmien käytöllä saatua aineistoa. Pykälän 2 momentti näyttäisi sääntelevän pikemminkin sotilastiedusteluviranomaisen informointivelvollisuutta tai puolustusministeriön tiedonsaantioikeutta kuin ministeriön suorittamaa valvontaa.

5.11.3 Kertomus eduskunnan oikeusasiamiehelle (124 §)

Oikeusministeriön mukaan, jotta tiedusteluvaltuutettu voisi harjoittaa tiedustelutoiminnan laillisuusvalvontaa täysimääräisesti, tulisi varmistaa, että se saa kaikki tarvitsemansa tiedot sotilastiedustelua harjoittavilta viranomaisilta. Tiedustelutoiminnan laillisuusvalvonnan kannalta olisi välttämätöntä, että lakiehdotuksen 124 §:ssä tarkoitettut puolustusministeriön vuosikertomukset annettaisiin oikeusasiamiehen ohella tiedusteluvaltuutetulle. Oikeusministeriö pitää siten tärkeänä, että vuosikertomusten antamisvelvollisuudesta tiedusteluvaltuutetulle otettaisiin lakiehdotukseen nimenomainen säännös. Jatkovalmistelussa ilmaus ”tiedustelun valvontaviranomainen” tulisi korvata termillä ”tiedusteluvaltuutettu” sekä lakiehdotuksessa (myös 79 §:ssä) että sen perusteluissa.

5.11.4 Tarkemmat säännökset (125 §)

Oikeusministeriö toteaa, että asetuksenantovaltaa ei ole perusteltu ja lisäksi tältä osin on todettava, että tämä asetuksenantovaltuutus voi koskea vain tiedustelutoiminnan sisäistä valvontaa.

5.12 Erinäiset säännökset (12 luku)

5.12.1 Tiedustelukiellot (127 §)

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue toteaa, että tiedustelussa pääsääntö olisi siis se, että pykälässä mainittua tiedustelua ei saa tehdä oikeudenkäymiskaaren 127 § henkilöpiirissä olevaan viestintään kohdistettuna. Kuitenkin pykälään sisältyy poikkeus, että kansallista turvallisuutta uhkaavan henkilön tietoa on mahdollista urkkia myös näihin liittyen. Toisin sanoen pykälästä voidaan poiketa. Käytännössä voi olla haastavaa erottaa, mitkä viestit kuuluvat tämän pykälän piiriin, ennen kuin viestiin on jo kajottu. Pykälään onkin leivottu tuo toimenpiteiden keskeyttämiseen liittyvä kohta. Tämä itsessään tarkoittaa, että vahinkoja voi sattua, eli on mahdollista, että kyseisten toimijoiden salassapitovelvollisuuden piiriin kuuluvaa tietoa päätyy tiedustelun piiriin.

SDP pitää ensisijaisen tärkeänä, että kyseisten toimijoiden salassapitovelvollisuutta ja lähdesuojaa ei heikennettäisi.

Oikeusministeriö toteaa, että 1 momentissa käytetään ilmaisua ”tekninen havainnointi”, jonka sisältö on epäselvä. Tämän nimistä tiedonhankintakeinoa ei sisälly lain tiedustelumenetelmiä koskeviin säännöksiin. Siviililakitiedustelutyöryhmän mietinnössä puhutaan vastaavassa kohdassa (poliisilain 5 a luvun 40 §:n 1 momentti) teknisestä kuuntelusta ja teknisestä katselusta. Momentissa kiinnittää huomiota myös se, että siviilitiedustelua koskevasta ehdotuksesta poiketen siinä ei viitata oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 22 §:n 2 momenttiin. Pykälän perusteluista ei ilmene, onko tämä tietoinen ratkaisu.

3 momentti vastaisi ehdotettua poliisilain 5 a luvun 40 §:n 3 momenttia, jossa ei kuitenkaan ole ilmausta ”jollei toisin tässä laissa säädetä”. Säännöstä voidaan pitää muotoilultaan epäselvänä. Säännöksellä tarkoitetaan ilmeisesti sitä, että henkilö osallistuu sotilastiedustelulain 4 §:ssä tarkoitettuun toimintaan. Säännöstä voitaisiin selkeyttää esimerkiksi käyttämällä seuraavaa muotoilua: ”joissa 1 momentissa tarkoitettu henkilö osallistuu 4 §:ssä tarkoitettuun toimintaan”. Lisäksi pykälän 3 momentissa näyttää kynnys kieltojen noudattamatta jättämiselle olevan myös matalampi kuin poliisilain 5 a luvun 40 §:ssä, jonka 3 momentissa kynnykseksi asetettaisiin se, että henkilön toiminta vakavasti uhkaa kansallista turvallisuutta. Tässä ei edellytettäisi, että kysymys on henkilön vakavaa vaaraa aiheuttavasta toiminnasta.

Korkein hallinto-oikeus toteaa, että 1 momentti on muotoiltu siten, että jossain määrin epäselväksi jää, onko tarkoitus ulottaa tietoliikennetiedustelua koskeva tiedustelukielto vain todistamiskiellon alaisiin tietoihin vai kaikkeen oikeudenkäyntiavustajan ja epäillyn väliseen viestintään. Perustelut eivät juuri avaa tätä kysymystä. Lisäksi momentin sääntely kattaa tietoliikennetiedustelun ohella myös telekuuntelun ja muut pakkokeinolain 10 luvun 52 §:ssä mainitut tiedonhankintakeinot, jolloin – siviilitiedustelusta poiketen – sama tiedustelukielto kohdistuu erottelematta kaikkiin tiedonhankintakeinoihin.

Tietojen hävittämisestä ehdotetaan säädettäväksi sekä 127.2 §:ssä että 74 §:ssä. Näiden säännösten suhde jää epäselväksi.

Suojelupoliisi, Suomen Journalistiliitto ry ja Medialiitto ry toteavat, että 1 momentissa viitatussa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:ssä säädetyssä ns. journalistin lähdesuojassa ei ole kyse velvollisuudesta vaan oikeudesta olla todistamatta. Näin ollen momentin sanamuodon tulisi kuulua: ”...josta viestinnän osapuoli ei saa todistaa tai josta hänellä on oikeus olla todistamatta...”.

Medialiitto lisäksi huomauttaa olevan tärkeää myös Suomen ihmissopimusveloitteiden kannalta, etteivät tiedusteluvaltuudet luo väylää lähdesuojan kiertämiseen. Medialiitto arvioi, että ehdotettu sääntelymalli täyttää edellä mainitulla tavalla korjattuna myös nämä velvoitteet.

Tietosuojavaltuutetun toimiston mukaan säännöksestä olisi hyvä saada viittaus niiden säännösten yhteyteen, jotka muutoin koskevat rekisteritiedon hävittämistä tai poistamista. Pykälän 3 momenttia tulisi selkeyttää roolien osalta. Säännösteksti ei kaikilta osin vastaa sitä, minkälaisen kuvan menettelystä saa perustelujen nojalla. Perustelujen perusteella syntyy käsitys, että 1 momenttia ei noudateta silloin, kun molemmat viestinnän osapuolet ovat sotilastiedustelun kohteena laissa säädetyin edellytyksin. Tämä vaatimus ei käy selkeästi ilmi 3 momentista.

5.12.2 Tallenteiden tarkastaminen (128 §)

Oikeusministeriö toteaa, että pykälässä säädetään tiedustelumenetelmän käytössä kertyneiden tallenteiden ja asiakirjojen tarkastamisvelvollisuudesta. Pykälän otsikossa viitataan kuitenkin vain tallenteiden tarkastamiseen. Yksityiskohtaisissa perusteluissa ei täsmennetä, mitä tallenteita ja asiakirjoja säännöksessä tarkoitetaan ja mitä tarkastaminen pitäisi sisällään. Huomionarvoista on myös se, voidaanko käsitettä ”tiedustelumenetelmän käytössä kertynyt tallenne ja asiakirja” pitää asianmukaisena kuvaamaan säännöksessä tarkoitettuja aineistoja. Sotilastiedustelulain 129 §:ssä viitattaisiin puolestaan vain ”tiedustelumenetelmien käytössä kertyneisiin tallenteisiin”. Lakiehdotuksen 129 §:ssä tarkoitettua ”tutkimisen” suhde 128 §:ään jää avoimeksi.

Perusteluissa ei tehdä selkoa myöskään siitä, miksi ehdotetussa 128 §:ssä tallenteiden ja asiakirjojen tarkastaminen olisi tiedustelumenetelmän käyttöä johtavan ja tiedustelumenetelmää käyttävän virkamiehen velvollisuus, kun tutkimisoikeus olisi 129 §:ssä puolestaan säädetty tuomioistuimelle ja pääesikunnan tiedustelupäällikölle, sotilastiedusteluviranomaisen tiedustelumenetelmien käyttöön erityisesti perehtyneelle virkamiehelle tai muulle tiedustelutehtävään määrätulle sotilastiedusteluviranomaisen virkamiehelle. Lisäksi sääntely poikkeaa poliisilain 5 a luvun 41 ja 42 §:stä. Pykälän ja 130 §:n keskinäissuhde jää perustelujen valossa epäselväksi.

5.12.3 Pöytäkirja (130 §)

Oikeusministeriön mukaan on kysyttävä, onko perusteluissa tarpeellista käyttää muun vastaavan tallenteen käsitettä, jota säännöstekstissä ei käytetä. Oikeusministeriö toteaa, että pöytäkirjaa koskeva säännös on olennainen tiedustelutoiminnan valvonnan kannalta, ja siksi sen avaamiseen on syytä kiinnittää korostettua huomiota jatkovalmistelussa. Olisi tuotava esille se, että toimivaltuuksien käytön dokumentointi on tärkeää sekä sisäisen että ulkoisen valvonnan kannalta. Perusteluissa tulisi myös

yksilöidä, mitä säännöksen tarkoittaman pöytäkirjan tulisi sisältää. Lisäksi säännöksen suhde tallenteiden ja asiakirjojen tarkastamista ja tutkimista sekä jäljentämisen kirjaamista koskeviin säännöksiin olisi syytä käydä läpi. Lisäksi oikeusministeriö huomauttaa, ettei 2 momentin asetuksenantovaltaa ole perusteltu.

Tietosuojavaltuutetun toimisto toteaa, että säännöstekstistä tulisi käydä ilmi, kenellä (tiedustelumenetelmää käyttävällä sotilasviranomaisella?) on velvollisuus laatia pöytäkirja tiedustelumenetelmän käytöstä.

5.12.4 Vaitiolovelvollisuus (131 §)

Tietosuojavaltuutetun toimisto toteaa, että vaitiolovelvollisuuden yhteyteen tulisi asettaa velvoite tiedustelutehtävän toimeksiantajalle informoida avustavaa henkilöä vaitiolovelvollisuuden olemassa olost ja sen rikkomisen seuraamuksista. Tämä korostuu etenkin tilanteissa, joissa avustava henkilö on siviili, jolla ei syvällisempää tuntemusta sotilastiedusteluun liittyvästä lainsäädännöstä.

5.12.5 Menettely tuomioistuimessa (134 §)

Eduskunnan oikeusasiamies toteaa, että tässä tulisi säätää tiedusteluvaltuutetun osallistumisesta tiedustelumenetelmää koskevan lupa-asian käsittelyyn esimerkiksi vastaavalla tavalla kuin on säädetty julkisesta asiamiehestä pakkokeinolain 10 luvun 44 §:ssä asuntokuuntelua koskevan vaatimuksen käsittelystä.

Tiedusteluvaltuutetulle tulisi ainakin varata tilaisuus olla läsnä asian käsittelyssä. Koska tiedustelumenetelmää koskevan lupa-asian käsittelystä puuttuu perinteinen tuomioistuinasioihin sisältyvä kaksiasianosaissuhde, palvelisi tiedusteluvaltuutetun läsnäolo ja puheoikeus asiassa tiedustelun kohteeksi joutuvien oikeusturvaa. Tämä myös osaltaan ohjaisi luvan hakijaa riittäviin perusteluihin sekä lisäisi menettelyn ulkoista uskottavuutta. Tiedusteluvaltuutetulle tulisi myös antaa 6 momentin mukainen kanteluoikeus.

Oikeusministeriön mukaan on aiheellista kysyä, voisiko 3 momentin mukainen videoneuvottelu tulla tosiasiallisesti käyttöön korkean tietoturva vaatimuksen vuoksi.

Korkein oikeus pitää selvänä puutteena sitä, ettei tiedusteluvaltuutetulla ole puheoikeutta lupa-asiaa koskevassa tuomioistuinmenettelyssä. Tiedusteluvaltuutetun tehtävän tehokas hoitaminen edellyttää sitä, että tiedusteluvaltuutettu voi käyttää puhevaltaa jo alkuperäisessä lupaprosessissa eikä puuttua esimerkiksi väärin tai harhaanjohtavien tietojen perusteella haettuun lupaan vain jälkeenpäin antamalla tiedustelutoiminnan valvontaa koskevan lakiehdotuksen 24 §:ssä tarkoitetun määräyksen tie-

dustelumenetelmän käytön keskeyttämisestä tai lopettamisesta. Tiedusteluvaltuutetun puhevalta lupaprosessissa myös syventäisi ja monipuolistaisi tuomioistuimen harkintaa lupa-asioissa. Vertailukohtana tällaiselle tiedusteluvaltuutetun osallistumiselle oikeudenkäyntiin voidaan mainita pakkokeinolain 10 luvun 44 §, jonka mukaan tuomioistuimen on määrättävä asuntokuuntelua koskevan vaatimuksen käsittelyyn julkinen asiamies valvomaan rikoksesta epäillyn ja muiden kuuntelun kohteeksi mahdollisesti joutuvien etuja. Esimerkiksi vangitsemisoikeudenkäynneistä saatu kokemus osoittaa, että pakkokeinojen käytön rajoista päättämisessä on hyötyä siitä, että asiassa on kaksi osapuolta, joiden tehtävänä on erilaisten intressien valvominen.

Tiedustelun edellytyksiä koskeviin säännöksiin sisältyy käsitteitä, joiden tulkitseminen edellyttää tiedustelumenetelmiä koskevaa asiantuntemusta. Vaikka lupa-asioita käsittelevillä tuomareilla olisikin mahdollisuus hankkia tiedustelumenetelmiä koskevaa tietoa, heidän asiantuntemuksensa hakemusten arvioinnissa jää väistämättä heikomaksi kuin hakijoina olevien tiedustelun ammattilaisten asiantuntemus. Tätä lähtökohalta eroa voidaan tasoittaa, jos lupahakemusasian käsittely tapahtuu oikeudenkäyntinä, joissa on hakijan ohella toinenkin asianosainen. Korkein oikeus katsoo, että tiedusteluvaltuuksien käytön tuomioistuinkontrollin toimivuuden ja uskottavuuden kannalta olisi erittäin tärkeää, että tiedusteluvaltuutetulle aina varattaisiin tilaisuus osallistua lupahakemuksen käsittelyyn.

Tiedusteluvaltuutetulla tulisi myös olla oikeus kannella käräjäoikeuden päätöksestä hovioikeuteen. Tällä tavoin tiedusteluvaltuutettu voisi nopeasti ja tehokkaasti puuttua tilanteisiin, joissa hän katsoo, että lupa on myönnetty virheellisin tai puutteellisin perustein.

Tiedusteluvaltuutetun keskeinen asema järjestelmässä edellyttää, että valtuutetulla olisi mahdollisimman vahva asema suhteessa tiedusteluvaltuuksia hakeviin tahoihin. Vahva asema muun muassa virassa pysymisen suhteen turvaisi sen, että lupaa koskevien hakemusten käsittelyssä olisi uskottavasti edustettuna myös hakemuksen mahdollisia puutteita arvioiva taho. Valvonnan riippumattomuus ja itsenäisyys ovat olennainen edellytys sille, että tiedusteluvaltuutettua voidaan pitää uskottavana osapuolena lupahakemuksia käsiteltäessä.

Suojelupoliisi toteaa, että 5 momentin perusteluissa (sivu 297) viitattu momentin jälkimmäinen virke ja sen perusteluksi esitetty teksti eivät näyttäisi koskevan samaa asiaa. Ehdotetussa säännöksessä ei ainakaan sanamuotonsa puolesta ole kyse kiiretilannepäätösten tuomioistuin käsittelystä vaan jo lopetettua tiedustelumenetelmän käyttöä koskevan asian käsittelystä tuomioistuimessa. Perustelutekstin sisältö jää muutenkin epämääräiseksi. Siinä näytettäisiin todettavan, että tuomioistuin voi käsitellä sotilastiedusteluvirkamiehen tekemän kiirepäätöksen kyseisen virkamiehen läsnä olematta. Suojelupoliisin näkemyksen mukaan kuitenkin juuri tällaisiin tilanteisiin liittyy

sellaisia korostettuja oikeusturvanäkökohtia, jotka perustelevat päätöksen tehneen tai häntä edustavan virkamiehen läsnäolon tuomioistuimessa.

Effi ry toteaa, että tuomioistuinkäsittelyyn tulisi harkita "julkisen asiamiehen" käyttöönottoa. Nykyisin asuntokuuntelua koskevassa lupakäsittelyssä on mukana julkinen asiamies, joka valvoo kuuntelun kohteeksi joutuvien etua. Julkisen asiamiehen tehtävä voitaisiin ottaa käyttöön myös tiedusteluoikeuksista päätettäessä etenkin silloin kun kyse ei ole valtiolliseen toimijaan kohdistuvasta tiedustelusta.

6 Eniten huomiota herättäneet teemat

6.1 Taloudelliset vaikutukset

Yhtenä tärkeimmistä jatkovalmistelussa huomioitavista seikoista esityksen taloudellisten vaikutusten osalta on syyttäjälaitokselle ja rangaistusten täytäntöönpanosta koituvien kulujen arvioiminen, joiden puuttuminen esityksestä nostettiin esiin muun muassa oikeusministeriön lausunnossa. Jatkovalmistelussa toivottiin arvioitavan vielä myös poliisille sotilastiedustelusta koituvia kuluja. Lausunnoissa huomautettiin sotilastiedustelussa tulevan ilmi törkeitä rikoksia, joiden tutkintavastuu kuuluu poliisille. Sisäministeriö toivoi arviota tällaisten rikosten laadusta ja määrästä.

Useissa lausunnoissa todettiin resursointitarpeen koskevan myös tuomioistuimia. Tämä nähtiin erityisen tärkeänä sen varmistamiseksi, että tuomioistuimen tosiasiallinen harkinta lupa-asioissa toteutuu.

Lausunnoissa toivottiin, että esityksessä kuvattaisiin, miten tietoliikennetiedustelun tehokkuutta arvioidaan ja kuinka kustannustehokasta tietoliikennetiedustelu ylipäänsä on.

6.2 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys

Esitykseen liittyvän ehdotetun perustuslakimuutoksen osalta lausunnoissa on todettu kansallisen turvallisuuden ja sotilaallisen toiminnan käsitteiden vaativan lainvalmistelun jatkotyössä vielä tarkempaa määrittelyä ja rajaamista. Osassa lausuntoja ehdotuksen vaikutukset perusoikeuksien ja oikeusturvan toteutumiseen katsottiin olevan suuremmat kuin ehdotuksessa tuotiin esiin.

Lausunnoissa toivottiin jatkovalmistelussa vielä täydennettävän ehdotuksen suhdetta perustuslakiin ja perusoikeuksiin. Täydennystä kaivattiin esimerkiksi sen osalta, miten yksittäisten perustuslain kannalta merkityksellisten säännösten katsotaan olevan perustuslain mukaisia.

6.3 Sotilastiedustelun kohteet

Sotilastiedustelun kohteet (4 §) mainittiin useissa lausunnoissa. Huomiota kiinnitettiin siihen, että tiedonhankinta ulotettaisiin osin myös kotimaahan. Lausunnoissa kiinnitettiin runsaasti huomiota myös kohdeluettelon päällekkäisyyteen ehdotettujen siviilitiedustelun kohteiden kanssa.

Erityisesti lausunnoissa esiin nousi luettelon valtio- ja yhteiskuntajärjestystä uhkaavaa toimintaa koskeva kohta. Lausunnoissa kiinnitettiin huomiota kohdeluettelon osalta muun muassa siihen, että kohteiden on oltava tarkkarajaisia eikä niiden merkityssisällön tulisi jäädä epämääräiseksi. Jatkovalmistelussa tulee arvioida kohdeluetteloa lausunnoissa annetun palautteen perusteella.

6.4 Tietojen luovuttaminen

Tietojen luovuttamisen osalta lausunnoissa kiinnitettiin huomiota erityisesti tietojen luovuttamiseen kansainvälisessä yhteistyössä ja tietojen luovuttaminen rikostorjuntaan.

Tietojen luovuttamista kansainvälisessä yhteistyössä koskeva 119 §:n osalta ongelmalliseksi nähtiin, ettei tietojen luovutuksesta ilmoitettaisi luovutuksen kohteelle. Huomio kohdistui lausunnoissa 119 §:n ja kansainvälistä yhteistyötä koskevan 18 §:n osalta myös siihen, ettei ehdotuksessa ole kiinnitetty huomiota luovuttaja- tai vastaanottajamaan ihmisoikeustilanteeseen.

Tietojen luovuttamisen rikostorjuntaan osalta lausunnoissa todettiin, että ehdotetun 77 §:n mukainen kahden vuoden rangaistusuhka toisi suuren määrän rikoksia sotilastiedusteluviranomaisen ilmoitusoikeuden piiriin. Useissa lausunnoissa katsottiin, ettei näin laajalle ilmoitusoikeudelle rikostorjunnassa ollut perusteita.

Lausuntopyynnön jakelu (Liite 1)

Suomen Keskusta r.p.
Kansallinen Kokoomus r.p.
Perussuomalaiset r.p.
Suomen Sosialidemokraattinen Puolue r.p.
Vihreä liitto r.p.
Vasemmistoliitto r.p.
Suomen ruotsalainen kansanpuolue r.p.
Suomen Kristillisdemokraatit (KD) r.p.

tasavallan presidentin kanslia
valtioneuvoston kanslia
ulkoasiainministeriö
oikeusministeriö
sisäministeriö
valtiovarainministeriö
opetus- ja kulttuuriministeriö
maa- ja metsätalousministeriö
liikenne- ja viestintäministeriö
työ- ja elinkeinoministeriö
sosiaali- ja terveysministeriö
ympäristöministeriö

puolustusministeriö
- puolustuspoliittinen osasto
- resurssipoliittinen osasto
- konserniohjausyksikkö
- talousyksikkö
- turvallisuusyksikkö
oikeuskanslerinvirasto
eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia
tietosuojavaltuutetun toimisto

Korkein oikeus
Korkein hallinto-oikeus
Helsingin käräjäoikeus
Helsingin hallinto-oikeus
Hämeenlinnan hallinto-oikeus
Itä-Suomen hallinto-oikeus
Pohjois-Suomen hallinto-oikeus
Vaasan hallinto-oikeus
Ahvenanmaan hallintotuomioistuimien
Ahvenanmaan maakuntahallitus

Turvallisuuskomitean sihteeristö
Huoltovarmuuskeskus
Viestintävirasto
Poliisihallitus
Keskusrikospoliisi

Suojelupoliisi
Tullihallitus
Valtakunnansyyttäjänvirasto
Poliisiammattikorkeakoulu
pääesikunta
Rajavartiolaitoksen esikunta
Maahanmuuttovirasto

BaseN Oy
Patria Oyj
Cinia Oy
DNA Oyj
Elisa Oyj
Enfo Oyj
Ericsson
F-Secure Oyj
Fujitsu Finland Oy
Google
Microsoft Oy
Nixu Oy
Nokia Oyj
Prof-Tel Oy
SSH Secure Communications Oyj
Suomen Erillisverkot Oy
Telia Finland Oy
CSC-Tieteen tietotekniikan Keskus Oy
Tieto Finland Oyj

American Chamber of Commerce in Finland (AmCham Finland)
Amnesty International – Suomen osasto
Demla ry

Electronic Frontier Finland ry EFFI
Elinkeinoelämän keskusliitto EK
FiCix ry
Finnet-liitto ry
Finnvera
FISC
Ihmisoikeusliitto

Internet-käyttäjät ikuisesti - IKI ry
Invest in Finland, Finpro ry
Julkisen sanan neuvosto
Juridiska Föreningen i Finland
Kansalaisyhteiskunnan neuvottelukunta
Keskuskauppakamari
Ohjelmistoyrittäjät ry
Piraattipuolue r.p.
Suomen Puolustus- Ja Ilmailuteollisuusyhdistys PIA ry

Suomen Asianajajaliitto
Suomen Internet-yhdistys
Suomen Journalistiliitto

Suomen Lakimiesliitto
Suomen Sadankomitea ry
Teknologiateollisuus ry
Tieto- ja viestintätekniikan ammattilaiset TIVIA ry
Tietoliikenteen ja tietotekniikan keskusliitto FiCom ry
Tietoyhteiskunnan kehittämiskeskus ry TIEKE
Viestinnän Keskusliitto

Maanpuolustuskoulutusyhdistys
Kadettitoverikunta ry
Maanpuolustuskiltojen Liitto ry
Maanpuolustusnaisten Liitto ry
Naisten Valmiusliitto ry
Reserviläisliitto ry
Sininen Reservi ry
Suomen Rauhanturvaajaliitto ry
Suomen Reserviupseeriliitto ry
Maanpuolustuksen Tuki ry
Varusmiesliitto ry

Julkisalan koulutettujen neuvottelujärjestö JUKO ry
Palkansaajajärjestö Pardia ry
Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL ry
Upseeriliitto ry
Päällystöliitto ry
Aliupseeriliitto ry
Maanpuolustuksen Henkilökuntaliitto MPHL ry
Maanpuolustuksen teknisten toimihenkilöiden liitto MTTL ry

Lausunnon antaneet tahot (Liite 2)

Suomen Keskusta r.p.
Suomen Sosialidemokraattinen Puolue r.p.
Vihreä eduskuntaryhmä
Vasemmistoliitto r.p.
Suomen Kristillisdemokraatit (KD) r.p.

tasavallan presidentin kanslia
valtioneuvoston kanslia
ulkoasiainministeriö
oikeusministeriö
sisäministeriö
valtiovarainministeriö
liikenne- ja viestintäministeriö
sosiaali- ja terveysministeriö

oikeuskanslerinvirasto
eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia
tietosuojavaltuutetun toimisto

Korkein oikeus
Korkein hallinto-oikeus
Helsingin käräjäoikeus
Helsingin hallinto-oikeus
Hämeenlinnan hallinto-oikeus
Itä-Suomen hallinto-oikeus
Pohjois-Suomen hallinto-oikeus
Vaasan hallinto-oikeus
Ahvenanmaan hallintotuomioistuin

Turvallisuuskomitean sihteeristö
Viestintävirasto
Poliisihallitus
Keskusrikospoliisi
Suojelupoliisi
Tullihallitus
Valtakunnansyyttäjänvirasto
pääesikunta
Rajavartiolaitoksen esikunta
Maahanmuuttovirasto
Verohallinto

Patria Oyj
F-Secure Oyj
Microsoft Oy
Nixu Oy
Suomen Erillisverkot Oy
CSC-Tieteen tietotekniikan Keskus Oy
Tieto Finland Oyj

Amnesty International – Suomen osasto
Demla ry

Electronic Frontier Finland ry EFFI
Elinkeinoelämän keskusliitto EK
FISC
Ihmisoikeusliitto

Internet-käyttäjät ikuisesti - IKI ry
Keskuskauppakamari
Medialiitto ry
Ohjelmistoyrittäjät ry
Suomen Puolustus- Ja Ilmailuteollisuusyhdistys PIA ry

Suomen Asianajajaliitto
Suomen Internet-yhdistys
Suomen Journalistiliitto
Suomen Lakimiesliitto
Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry
Suomen Sadankomitea ry
Teknologiateollisuus ry
Tietoliikenteen ja tietotekniikan keskusliitto FiCom ry
Tietoyhteiskunnan kehittämiskeskus ry TIEKE

Sininen Reservi ry
Suomen Rauhanturvaajaliitto ry
Julkisalan koulutettujen neuvottelujärjestö JUKO ry
Palkansaajajärjestö Pardia ry
Upseeriliitto ry
Päällystöliitto ry
Maanpuolustuksen teknisten toimihenkilöiden liitto MTTL ry

Kansainvälisen oikeuden ja ihmisoikeuksien professori Martin Scheinin
Lisäksi lausunnon antoi yksityishenkilö.

Puolustusministeriö

Eteläinen Makasiinikatu 8
PL 31, 00131 HELSINKI

www.defmin.fi

ISBN: 978-951-25-2948-3 nid.
ISBN: 978-951-25-2949-0 pdf

